

maandblad
jaargang 49
november 1983

WIELEWAAL

WIELEWAAL

maandblad voor vogel- en natuurstudie

uitgegeven met ondersteuning van het Ministerie van Nationale Opvoeding en Nederlandse Cultuur.

Vroegere hoofdredacteurs: E.H. Fr. SEGERS: jaargang 1 tot en met 23
Dr. Fr. GROOTAERS: jaargang 24 tot en met 46

Hoofdredacteur

Dr. H. MEEUS, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout (014/41 57 58)

Redactieraad

H. FRANCKX, Dr. Fr. GROOTAERS, G. HUYSKENS, J. BLOEMEN, A. DE JONGHE, J. KIEBOOMS, R. WILLOCKX, Prof. Dr. U. LIBBRECHT, G. LUYTS, Prof. Dr. A. DHONDT, P. VAN DEN BREMT, M. BECUWE, Dr. R. EYCKERMAN, J. VAN WINKEL, H. VOET, Dr. M. LOUETTE, Ir. G. BULTEEL, J. GABRIELS, Dr. J. VAN GOMPEL, Dr. J. PAULUSSEN, G. BURGGRAEVE, P. MAES.

Koninklijke Vereniging voor Vogel- en Natuurstudie DE WIELEWAAL

De vereniging heeft tot doel: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels te bevorderen door alle middelen, o.m. door het oprichten van plaatselijke afdelingen, het houden van studiedagen, het uitgeven van een tijdschrift, het verspreiden van vogelboeken en natuurboeken, het oprichten van natuurreservaten. De vereniging werd in 1933 opgericht door E.H. Fr. Segers.

SAMENSTELLING VAN HET BESTUUR

Dagelijks bestuur:

H. FRANCKX, voorzitter, Vredelaan 29, 2500 Lier (03/480 47 32)
W. VAN SPAENDONK, ondervoorzitter en afgevaardigde Antwerpen, Zevenbergen 50, 2500 Lier (03/480 54 24).
F. VAN DEN BROECK, secretaris, De Wilgen 41, 2060 Merksem (03/645 02 52)
J. PEETERS, penningmeester, Hertevoetweg 3, 2958 Weerde (015/61 20 86)

Leden:

J. DHOLLANDER, afgevaardigde Oost-Vlaanderen, Bergstraat 25, 2780 St.-Gillis-Waas
P. HERROELEN, afgevaardigde Brabant, Van Asschestraat 33, 1910 Melsbroek.
R. DEBRUYNE, afgevaardigde West-Vlaanderen, Iepersteenweg 60, 8178 Woumen.
E. WELLENS, afgevaardigde Limburg, Statiestraat 89, 3900 Lommel.
W. ROGGMAN, Gentsesteenweg 161, 9300 Aalst
R. WILLOCKX, Sparrenstraat 23, 2930 Hombeek

Afgevaardigden Wielewaaljongeren:

J. ROYEAERD, St. Hubertstraat 277, 9800 Deinze
P. DELVAUX, Gierlesteenweg 351, 2300 Turnhout
A. VERBOVEN, Leeuwerikenstraat 45 bus 21, 3300 Heverlee.

Technisch Adviseur voor de Natuurreservaten:

Ir. S. TYS, Beekstraat 16, 2800 Mechelen (015/41 12 78)

LIDMAATSCHAP EN ABONNEMENTEN

Belgie: 400 F. Andere landen: 500 F. Bijlid (zonder abonnement): 50 F.
Administratie: De Wielewaal, Graatakker 11, 2300 Turnhout. Giro: 000-0319785-73. Tel.: 014/41 22 52.

Niet-biologische motieven die een rol spelen bij de beoordeling van de kraaiachtigenproblematiek

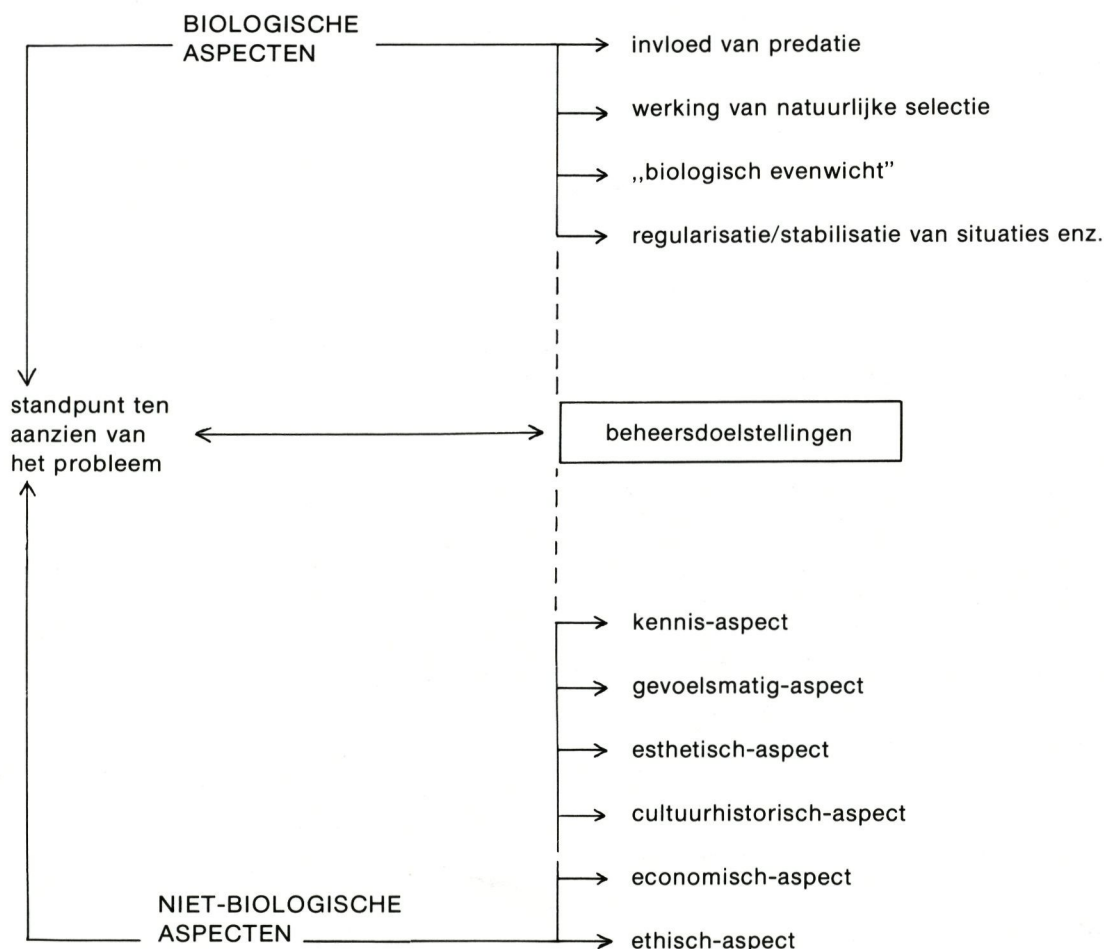
W.D. Denneman

Inleiding

In het Nederlandse faunabeheer is sinds enige tijd veel aandacht voor het beheersprobleem rond de kraaiachtigen. Dit beheersprobleem betreft twee deelgebieden. Ten eerste een probleem betreffende de kraaiachtigen in natuurlijke situaties, waarbij deze vogels een bedreiging voor de rest van de broedvogelstand zouden vormen. De discussie spitst zich toe op de invloed die de corviden door predatie van eieren of jonge vogels op de broedvogelstand zouden hebben. Ten tweede is er het probleem waarbij de kraaiachtigen als mogelijke schadeveroorzakers in landbouwgebieden optreden. De schade wordt in die gevallen bijvoorbeeld veroorzaakt door

kraaien die met plastic afgedekte voerkuilen voor eigen consumptie openen of zaaigoed van het land pikken.

In beide gevallen draait de discussie in het algemeen rond de vraag of jacht op de corviden al dan niet als beheersmaatregel moet worden toegepast, en in welke situaties dit zou moeten gebeuren. Tijdens deze vaak nogal verhitte discussies komt een groot aantal motieven naar voren die hun oorsprong vinden in de maatschappelijke achtergrond van de betreffende spreker cq. schrijver. Soms is deze zich niet bewust van de oorsprong van één of meer van deze achtergronden en de daaruit voortvloeiende motieven.

Dit blijkt uit het feit dat deze motieven niet altijd letterlijk geformuleerd worden, maar vaak wel een rol spelen bij de manier van argumenteren en de uiteindelijke standpuntsbepaling van de persoon in kwestie. Elk al dan niet bewust motief komt voort uit één van de vele achtergrondaspecten van het beheersprobleem. In figuur 1 is een schematische indeling gegeven van een aantal van deze aspecten. De indeling in biologische en niet-biologische aspecten is natuurlijk tamelijk kunstmatig. Door middel van de pijlen is getracht aan te geven dat er onderling beïnvloeding is tussen de aspecten binnen de twee groepen. Bij de biologische aspecten zijn maar enkele algemene voorbeelden genoemd omdat deze per situatie verschillen qua inhoud en aantal. In dit artikel ligt het accent op de invloed van de niet-biologische aspecten op de standpuntsbepaling. Beide groepen kunnen hun weerslag hebben gevonden in eventueel bestaande beheersdoelstellingen. Omgekeerd hebben deze ook weer hun invloed op het standpunt dat men inneemt en de daaruit voortvloeiende beheersmaatregelen. Aan de hand van voorbeelden uit de kraaiachtigen-problematiek zal geprobeerd worden aan te geven hoe elk aspect het standpunt in deze zaak kan beïnvloeden.

BIOLOGISCHE ASPECTEN

In de kraaiachtigen-problematiek komen biologische aspecten vooral naar voren tijdens de discussie over de invloed van predatie door kraaien-soorten op de broedvogelstand. Predatie is een normaal verschijnsel in de natuur dat voor iedereen kort en duidelijk weergegeven wordt in de uitdrukking „eten en gegeten worden”. In de biologische literatuur wordt over de invloed van predatoren op prooidierpopulaties al sinds jaar en dag gediscussieerd.

De mate waarin predatie invloed heeft op de aantallen van andere zangvogels staat in de problemen rond onze kraaien steeds centraal. In geval van schade in de agrarische sector gaat het om de grootte van de toegebrachte schade. Deze centrale punten zijn tevens het moeilijkst te bepalen omdat er een complex van factoren in het spel is, dat van situatie tot situatie verschilt. In hoeverre predatie een regulerende factor is staat centraal in de discussie. Omdat dit een zeer uitgebreid onderwerp is en het hier voornamelijk om de maatschappelijke aspecten gaat kan het dan ook niet in dit korte bestek weergegeven worden. Daarom volsta ik ermee aan te geven wat hierover met betrekking tot de kraaiachtigen onderzocht is.

Uit waarnemingen en onderzoek is bekend dat predatie van eieren en jonge zangvogels én schade aan landbouwgewassen voorkomt. Of dit echter van grote invloed is op de zangvogelstand respectievelijk de economische situatie van de boer is echter de vraag. Onderzoek naar de

economische invloed van kraaiachtigen op de landbouw is in West-Europa vrijwel niet gedaan. Uit Oost-Europa zijn hierover wel gegevens bekend die zowel positieve (Csiki, 1919; Egelis, 1964) als negatieve (Csiki, 1919) punten bevatten. Uitgebreid populatie-dynamisch onderzoek dat antwoord zou moeten geven op de vraag in hoeverre predatie van invloed is, is nog nauwelijks gedaan. Alleen Dijkse (1978) heeft gegevens hierover, namelijk van een sterk begrensd gebied, het eiland Texel. Dit onderzoek vond plaats van 1965 tot 1977. Uit de cijfers van het aantalsverloop van de kraaiachtigen-populaties en de overige zangvogelpopulatie blijkt een sterke toename van de zangvogelstand, ondanks een verdubbeling van de aantallen van sommige kraaiensoorten in die periode.

Een probleem hierbij is dat gegevens afkomstig uit het ene gebied niet automatisch geldig zijn voor een ander gebied. Dat geldt ook voor de vele onderzoeken naar de invloed van predatie op andere vogelsoorten. Elke situatie is verschillend en ook de betekenis van verschillende regulerende factoren (predatie, ziekten, parasitering, concurrentie, voedselaanbod) is voor elke soort verschillend. Deze factoren kunnen zelfs voor één soort van gebied tot gebied van verschillende invloed zijn.

Een ander probleem is dat predatie een begrip is dat de invloed van een groot aantal verschillende predatoren kan weergeven. Wagner (1965) geeft een aantal van 31 soorten zoogdieren en vogels die als predator op de Fazant kunnen dienen. Wat de invloed van één predatorsoort in het geheel is wordt dan moeilijk achterhaalbaar.

Omdat het hier voornamelijk om de maatschappelijke aspecten gaat is het opmerkelijk dat onderzoeken naar de invloed van predatie op vogelsoorten voornamelijk hebben plaatsgevonden aan economisch min of meer van betekenis zijnde soorten. Voorbeelden hiervan zijn onderzoeken naar de predatieinvloed op de populatiedichtheid van respectievelijk Fazanten (Chessness, 1968; Wagner, 1965) en waterwild (Balser, 1960; Errington, 1942; Galushin, 1970).

Mede door het ontbreken van voldoende gegevens op het biologische vlak spelen de maatschappelijke aspecten van de discussie een grote rol. Dat blijkt onder andere uit het feit dat het argument van de „omgekeerde bewijslast” regelmatig wordt aangevoerd. Dit argument wordt toegelicht onder het ethisch aspect.

NIET-BIOLOGISCHE ASPECTEN

De beïnvloeding van het standpunt door niet-biologische aspecten kan op twee manieren gebeuren. Om te beginnen kan een aspect van het probleem een motief op zichzelf gaan vormen. Dit is bijvoorbeeld het geval met het

Foto: G. van Avermaet

economisch aspect waarbij de schade die de boer ondervindt een argument op zichzelf gaat vormen om voor afschot of verjaging van de kraaien te zijn.

Een andere manier waarop een aspect naar voren kan komen is door de beïnvloeding van de interpretatie van op zich vaststaande gegevens. Dit is bijvoorbeeld het geval bij het gevoelsmatige aspect. Hierbij kan de waarneming van predatie van jonge eendjes door Zwarte Kraaien worden geïnterpreteerd als „zielig”. Een bioloog zal anders tegen dezelfde waarneming aankijken. Hij zal zijn kennis-aspect over predatie waarschijnlijk zwaarder laten wegen dan zijn gevoelsaspect bij het geven van zijn mening. Hij kan het weliswaar zielig vinden dat het jonge eendje gepakt wordt, maar hij zal de Zwarte Kraai minder snel veroordelen als zijnde een naar dier. Dit komt dan niet omdat hij geen gevoel voor dieren heeft, maar omdat deze gebeurtenis beter in zijn beeld van de natuur past. In dit beeld is het opeten van het eendje functioneel als een vorm van

natuurlijke selectie, waarbij alleen de fitsten („survival of the fittest”) overleven. Het fitste dier is dat individu dat op een bepaalde plaats en op dat moment het beste functioneert. Het is in het natuurbild van de bioloog gunstig voor de soort dat alleen de best aangepaste dieren overleven. De louter gevoelsmatige waarnemer zal dit punt minder snel in overweging nemen en daardoor de Kraai op gevoelsmatige gronden veroordelen.

Het kennis-aspect

Het kennis-aspect komt onder andere tot uiting door de aan- of afwezigheid van een bepaald natuurbild zoals in bovenstaand voorbeeld. Het geromantiseerde natuurbild kan dan tot een andere opstelling leiden dan wanneer men een meer biologisch natuurbild heeft. Ook kan meer kennis van één of meer kraaien-soorten leiden tot meer waardering voor de plaats van de vogels in het min of meer natuurlijke milieu. Ook hier geldt: onbekend maakt onbemind. Onbekendheid met

een dier maakt dat geheimzinnige of angstoproepende gedragingen van zo'n dier een weerzin opwekken die vaak niet terecht is. Het beste voorbeeld hiervan is de lage waardering en angst die veel mensen ten onrechte voor (veelal ongevaarlijke) slangen hebben. Afgezien van de slangen zelf heeft ook de Hazelworm *Anguis fragilis*, een hagedis met slangachtig uiterlijk, hier nog steeds onder te lijden. Ook de kraaiachtigen worden ondanks hun hoge dichtheden tamelijk laag gewaardeerd. Deze lage waardering komt voor een deel voort uit de onbekendheid met deze vogels. Vaak wordt vergeten dat de meeste kraaien-soorten een rol spelen bij het opruimen van aas en ander organisch afvalmateriaal. Hierbij komt dat de prederende functie van deze vogels sterk op de voorgrond treedt en gevoelsmatig vaak afkeer oproept omdat de biologische functie van predatie niet in de afweging wordt betrokken.

Het gevoelsmatig-aspect

Hier is bewust gekozen voor het woord gevoelsmatig in plaats van emotioneel. Dit laatste woord zou mogelijk al een waardeoordeel inhouden, terwijl dit niet de bedoeling is van deze beschrijving.

Het gevoelsmatige aspect is boven al even genoemd als een aspect dat de beoordeling van vaststaande gegevens of waarnemingen kan beïnvloeden. Hoewel dit aspect natuurlijk nooit geheel uit te schakelen is (de waarnemer blijft tenslotte ook een mens), kan de invloed ervan sterk worden teruggedrongen wanneer men er zich van bewust is.

Wanneer een Ekster dus een jonge zangvogel pakt kan dit beter worden beschreven met een woord als „gedood” dan met een term als „vermoord”. De laatste term houdt tenslotte al een veroordeling in, terwijl aan het dier menselijke eigenschappen worden toegeschreven door de woordkeuze. Ook de omschrijving van een eksternest door een term als cyclopoog, doen de objectieve beschouwing en meningsvorming geen goed.

Ook moet men zich realiseren dat de zogenaamde aaibaarheidsfactor hierbij een rol speelt. Hiermee wordt bedoeld dat sommige dieren van nature lief en vriendelijk lijken en anderen juist onsympathiek overkomen. Een voorbeeld van dieren met een hoge aaibaarheidsfactor zijn de zeehond en het ree. Slangen, insecten, kraaien en gieren zijn voorbeelden van dieren met een voor de meeste mensen lage aaibaarheidsfactor.

Dat deze gevoelsmatige indruk van een diersoort vaak niet geheel terecht is blijkt uit het voorbeeld van het door de meeste mensen lief en vriendelijk gevonden lieve-heers-beestje. Juist een van de weinige kruipende diertjes die wel vriendelijk bejegend wordt, blijkt in het dagelijks leven een „vraatzuchtige rover”. Het dier eet namelijk

bladluizen. Vaak is dit onbekend, en bovendien hoeft de bladluis helemaal niet op veel waardering te rekenen.

Niettemin maakt geen van beide waarderingen een dier biologisch minder waardevol. Elk organisme heeft tenslotte zijn waarde voor het milieu waarin het leeft. Ten onrechte wordt soms uitgegaan van een aantal eigenschappen die het dier (on)sympathiek doen lijken, terwijl dit alleen komt doordat aan het dier menselijke eigenschappen worden toegeschreven.

De gevoelens die bij een dergelijke omschrijving een rol spelen worden ook beïnvloed door het cultuurhistorische aspect en het esthetisch aspect van de kraaiachtigen.

Het cultuurhistorisch- en schoonheids-aspect

Nu blijkt hoe kunstmatig een indeling is van alle onderdelen die de meningsvorm beïnvloeden. Moeilijk te onderscheiden is of het letterlijk en figuurlijk zwarte beeld dat velen van onze kraaien hebben nu bepaald is door het een dan wel door het ander. Wat de schoonheid van de kraaiachtigen betreft; ongetwijfeld zijn er vele vogels qua schoonheid hoger aan te slaan, hoewel dit natuurlijk uiterst subjectief is. Belangrijker is dat opvalt dat deze vogels van oudsher negatieve associaties bij mensen oproepen. Het gekras van Zwarte Kraaien betekent al sinds mensenheugenis dood en verdoemenis. De uitdrukking zwartjassen of zwartrokken wordt niet alleen gebruikt voor sommige kraaiensoorten maar ook voor de dragers van een lijk bij een begrafenis. Hugh Gallagher (1982) heeft hier ook tijdens zijn slottoespraak op het kraaiensymposium 6 februari 1982 op gewezen. Hij vertelde toen dat men vroeger dacht dat het gekras een kreet was die de duivel de ketters liet zeggen wanneer hen verzocht werd zich te bekeren. Een heilige uit die dagen, Sint Augustinus, zou zelfs eens gezegd hebben dat iemand die met de stem van een kraai spreekt een verloren mens is. De combinatie van dit soort cultuurhistorische dierstereotypen en de aaibaarheidsfactor zou er toe kunnen leiden dat men eerder geneigd is zich in te zetten voor de bescherming van vriendelijke diersoorten, dan voor soorten die op het eerste gezicht minder sympathie oproepen.

Het economisch-aspect.

Bij de discussies tussen verschillende groeperingen spelen ook de economische belangen een rol. Wanneer een groep Roeken schade toebrengt op pas ingezaaide velden, betekent dit voor de boer directe financiële schade. Dat de boer de Roeken hierdoor een minder warm hart zal toedragen dan de vogelaar spreekt voor zich. In dit verband is het zinnig te wijzen op de relativiteit van de begrippen nut en schade (Denneman, 1982). Het economisch belang van

de boer ondervindt schade door toedoen van de Roeken in dit voorbeeld. Deze schade is hier meetbaar in geld en maatregelen ter voorkoming van deze schade zullen sterk afhankelijk zijn van de grootte van de schade. De relativiteit van de begrippen nut en schade houdt verband met de waarde die men aan een bepaalde ontwikkeling toekent. De boer zal een groter aantal kraaien interpreteren als grotere potentiële schade. Gezien de opruimfunctie van de kraaiachtigen als aas- en afval opruimers zal een groter aantal van hen ook als nuttig kunnen worden gezien. Het economisch nut is vaak in tegenstelling met het nut (= de functie) van een organisme in het ecosysteem. Ook telt het economisch aspect zwaar mee in de beheersdoelstellingen van een gebied, vooral wanneer dit naast een functie als natuurgebied ook een functie als economisch gebied heeft.

Voor de boer zou bejaging van kraaien en Eksters als een onderdeel van de agrarische bedrijfsvoering kunnen worden gezien, hoewel aan de effectiviteit van bejaging kan worden getwijfeld. Voor de sportjager echter spelen ook andere, min of meer economische, argumenten mee. Kraaiachtigen vormen zowel in agrarische gebieden

als in natuurgebieden een groep predatoren die invloed uitoefenen op de prooi-soorten van de jager. In dat opzicht zijn ze de concurrent van de jager.

Als een Ekster een fazantennest predeert is dat een natuurlijke gang van zaken, maar het schaadt het jagersbelang. Ten onrechte wordt de Ekster dan als een brute rover aangemerkt. Vanuit het standpunt van de jager is het begrijpelijk dat hij de concurrentie niet op prijs stelt. Kwalijk is het echter dat dit argument bij het innemen van een standpunt vaak verzwegen wordt. Wel komen er dan argumenten in verband met de bedreiging van het voortbestaan van zangvogelsoorten in bepaalde gebieden. Het standpunt wordt dan niet ingenomen op basis van feiten maar op basis van (economisch) belang. Elk gepredeerd ei is tenslotte een mogelijk kans op een Fazant minder en het jagen gaat nu eenmaal gepaard met behoorlijke financiële- en tijdsinvesteringen.

Tot slot kan worden opgemerkt dat de natuurliefhebber in het algemeen geen economisch belang in natuur of landschap heeft. Zijn belang bestaat alleen uit de zorg om het voortbestaan van flora en fauna in een gebied.

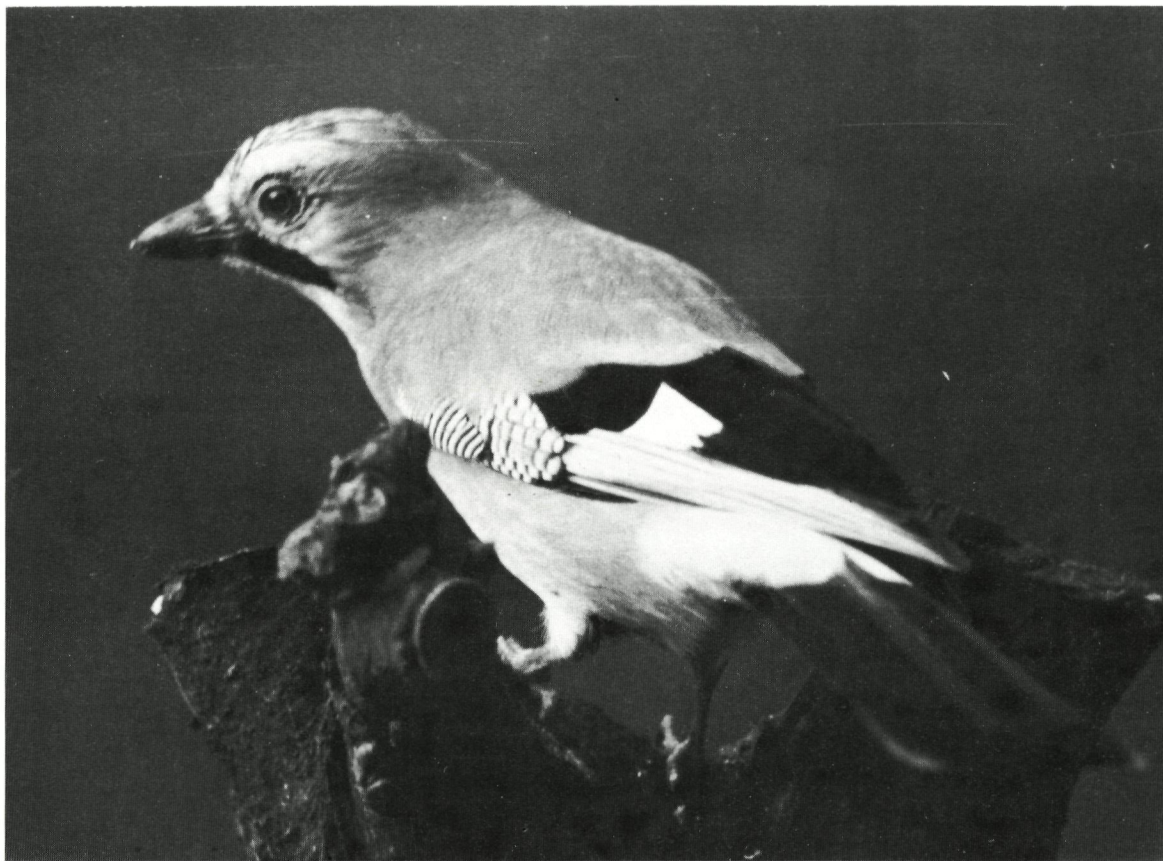

Foto: G. van Avermaet

Het ethisch-aspect.

Het is niet de bedoeling van dit verhaal om moraliserend op te treden. Ongetwijfeld zijn er ethische argumenten te bedenken waarmee het probleem van verschillende kanten te benaderen valt. Een al eerder genoemd argument verdient hier echter de aandacht, namelijk het argument van de omgekeerde bewijslast. Niet geheel ten onrecht wordt hierbij gesteld dat eerst bewezen moet worden dat de verdachten (onze kraaiachtigen) schuldig zijn, voordat tot vervolging cq. veroordeling wordt overgegaan. Dit is in een rechtsstaat ook de gebruikelijke gang van zaken. Omdat uit biologisch onderzoek nog niet voldoende gegevens voorhanden zijn om te kunnen beslissen wordt er dan vanuit gegaan dat deze vogels het voordeel van de twijfel dienen te krijgen.

Door rekening te houden met bovenstaande motieven kan hopelijk een bewuster standpunt ingenomen worden met betrekking tot de noodzaak van regulering van kraaiensoorten, de methoden en de neveneffecten van eventuele regulatie.

Dankwoord

Tenslotte wil ik de heer J.G.R. Beemster danken voor zijn kritische opmerkingen op het concept.

Samenvatting

In dit artikel worden niet-biologische motieven behandeld die van invloed kunnen zijn op het standpunt ten aanzien van een beheersprobleem, met name het kraaiachtigenprobleem. Het betreft hier motieven zoals kennis van het onderwerp, de gevoelsmatige, esthetische en ethische kant van het probleem en de economische en cultuurhistorische aspecten. Deze kunnen, al dan niet via beheersdoelstellingen, het standpunt ten aanzien van het probleem aanzienlijk beïnvloeden.

Bibliografie

- Balser D.S., H.H. Dill, H.K. Nelson, 1968. Effect of predator reduction on waterfowl nesting success. *J. Wildm. Mgmt.* 32: 669-682.
- Chessness R.A., M.M. Nelson, W.H. Longley, 1968. The effect of predator removal on Pheasant reproductive success. *J. Wildl. Mgmt.* 32: 683-697.
- Csiki E., 1919. Positive daten über die Nahrung unserer Vögel. *Aquila* 26: 76-104.
- Denneman W.D., 1982. *Kanttekeningen bij de begrippen nut en schade in verband met de kraaiachtigenproblematiek*. In: Kraaiensymposiumboekje, 6 feb. 1982, Stichting Kritisch Faunabeheer.
- Dijkse A., 1978. Enige gegevens over het verloop van de populatie kraaiachtigen en door hun gepredeerde soorten op Texel. *Pieper* 17: 53-65.
- Egelis Y.K., 1964. The food and economic importance of *Pica pica* in broadleaved and pine stands of the steppe and forest-steppe of European Russia. *Zool. Z. Moskwa* 43 (10): 517-529.
- Errington P.L. 1942. On the analysis of productivity in populations of higher vertebrates. *J. Wild Mgmt.* 6: 165-181.
- Gallagher H., 1982. Slottoespraak Kraaiensymposium. In: Kraaiensymposiumboekje, 6 febr. 1982, Stichting Kritisch Faunabeheer.
- Galushin V.M., 1970. A quantitative estimation of predatory birds pressure upon game birds populations in the central region of the european part of the USSR. *Transactions of the IX int. congr. of Game Biologists* 1970.
- Wagner F.H. e.a. 1965. Population ecology and management of Wisconsin pheasants. *Bull. Wisconsin Conserv. Dep.* nr. 34/1965.

Summary

This article deals with non-biological aspects that might have an influence on the point of view someone has on protection problems of nature. These aspects are: the personal knowledge of the topic, the emotional, esthetic and ethical aspects and the economic and culturalhistorical aspects of the problem. Sometimes it is seen that these aspects influence the opinion on a certain problem considerable. Some examples are given for the problem of regulating the number of Corvidae in Holland.

W.D. Denneman, Sumatrastraat 56 2h, 1094 NG Amsterdam, Nederland.

ontvangen op 17 januari 1983.

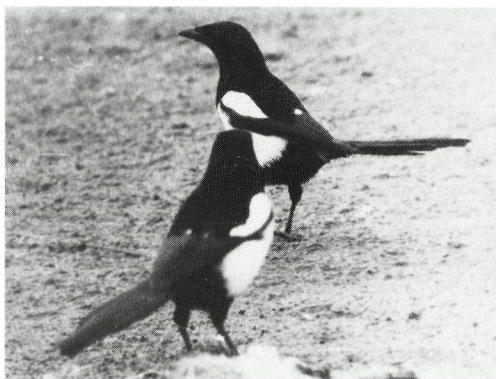

Foto: G. van Avermaet

Het Sleutelbosje te Puurs

Ronny Segers

In de streek is het Sleutelbosje een begrip: pakweg de halve bevolking van Puurs heeft er als kind weleens geravot en de meesten vermoeden toch iets van de botanische rijkdom die er aanwezig is. Nochtans liep er stilaan iets mis met dit eeuwenoude gebiedje. Onder de bescherming van de nieuwe eigenaar en Wielewaal-afdeling Klein-Brabant zal het zich hopelijk nog lang kunnen handhaven.

Situering

Het Sleutelbosje is gelegen in de vallei van de Vliet, die drie kilometer verder in de Rupel uitmondt. Het bezit een rechthoekige vorm over een oppervlakte van ongeveer 35 are. De begrenzing is als volgt:

noorden en westen: enkele percelen die afhellen naar de vliet en die met populieren zijn beplant. Ze vertonen een verruigd hooilandkarakter op verstoorde ondergrond of worden verderop beweide.

oosten: landbouwgebied, afgescheiden door een dijkje en een diepe greppel.

zuiden: een dijkje, een diepe greppel en een onverharde landweg vormen de scheiding met landbouwgebied.

Onmiddellijk ten noorden ervan bevindt zich de Rijksweg 175 (St.-Niklaas-Breendonk). Verder naar het zuiden breidt zich momenteel de woonwijk Neerheide snel uit (sociale woningen en woonerven).

Fysische gegevens

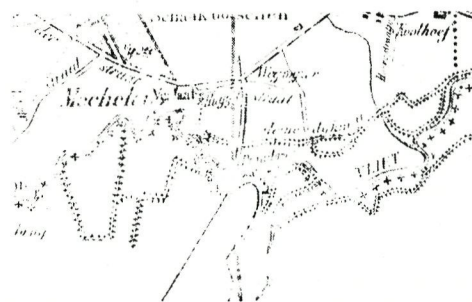
De bodemeenheid is Lep, dit zijn sterk gleyige gronden op zandleem met een reductiehorizont (naar Louis, 1972). Alhoewel er een hoge grondwatertafel bestaat is er nochtans de laatste jaren geen overspoeling meer waargenomen.

De externe waterhuishouding van het perceel wordt bepaald door de aanwezigheid van hogervermelde greppels en dijkjes in het zuiden en oosten ervan: aldus is er geen toevoer van

Ferraris 1775

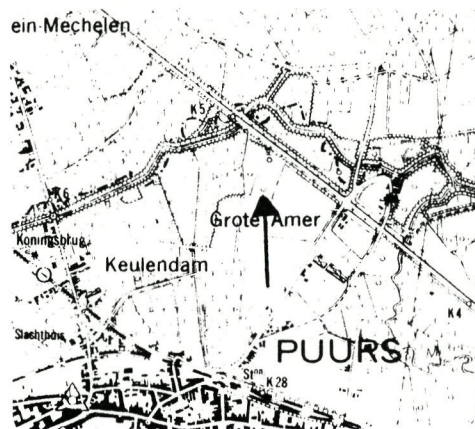

Hingene in de 19de eeuw

volgens L. Mees, Geschiedenis van Hingene

Stafkaart 1924

Stafkaart 1966

Gewestplan Mechelen 1976

Fig. 1: Het Sleutelbosje vanaf de 18de eeuw.

(eventueel met meststoffen bevuurd) water mogelijk. Anderzijds is er, sedert de aanleg van de Rijksweg, ook geen oppervlakkige afvloe van uit het gebiedje naar de Vliet meer geweest. Ondanks zijn ligging in een beekvallei is het terrein dus toch vrij geïsoleerd voor wat zijn waterregime betreft. Dit is een van de belangrijkste factoren die de houdbaarheid van de huidige vegetatie in gunstige zin kan beïnvloeden. Men neemt echter een daling van de grondwaterstand waar tengevolge van het verlies van de getijdebeweging op de Vliet sedert 1976, wat het optreden van ruigtekruiden bevordert.

Een korte historische schets

Voor ecologische interpretaties van het huidige landschapsbeeld wordt meestal teruggegrepen naar de kaart van Ferraris (1775). Hierop vinden we het perceel terug als onderdeel van het toenmalige „Munck Bosch”. In 1850 (kaart van F. Vandermaelen) is dit bos volledig verdwenen op een geïsoleerd stukje na: het Sleutelbosje, binnendijs gelegen temidden van cultuurland. Een ander deel van het Munck Bosch was ingedijkt en tot buitendijs hooiland geworden. Op de stafkaart van 1864 zijn de aan de Vliet palende beemden verder uitgebreid en zijn de dijkjes in het zuiden en oosten van het

Sleutelbosje zichtbaar. Het kwam dus weer buitendijs te liggen, onder invloed van het getij op de Vliet. Mees (1894) duidt op zijn kaart de genoemde dijkjes aan maar geeft geen details over het grondgebruik. De stafkaart van 1924 laat een lichte toename zien van de beboste oppervlakte in het westen van het perceel. Inmiddels is ook de populiereninplant begonnen. De stafkaart van 1966 tenslotte komt overeen met de huidige toestand: door het aanleggen van de Rijksweg en even daarna van de begeleidende dijken naast de Vliet, werd het gebiedje definitief ingedijkt en verloren de oude dijkjes hun vroegere functie.

Belangrijk, in het kader van de geplande beschermingsmaatregelen, is de bestemming bij Gewestplan Mechelen (1976) van het Sleutelbosje en de aanpalende beekvallei tot Natuurgebied met landschappelijke waarde (N, gearceerd), (fig. 1).

Biologische gegevens

De onderhavige gegevens hebben enkel betrekking op de vegetatie van het perceel. Het bosje is te klein om echt belangrijk of onvervangbaar te zijn voor de avifauna. Wat de entomofauna betreft kan er nog onderzoek gebeuren, doch dit zal, gelet op de kleine oppervlakte en de algemene kwetsbaarheid ervan eventueel onder zeer gecontroleerde omstandigheden moeten gebeuren.

Uit waarnemingen van de voorbije 5 jaar blijkt dat het soortenaantal van de hogere planten (varens, kruiden, struiken en bomen) schommelt tussen de 90 en de 100 soorten, inclusief de vegetatie van de dijkjes. Dit is meer dan drie maal het gemiddelde Vlaamse soortenaantal op een dergelijke vergelijkbare oppervlakte (zie Stiepe-raere, 1979).

Het algemeen aspect is dat van een beekbegeleidend gemengd loofbos op voedselrijke grond, dat onder menselijke invloed tot hakhoutbestand met (nu nog vrij jonge) populieren omgevormd is. Hoofdkenmerk van het Sleutelbosje is zijn periodiciteit in de ontwikkeling van de verschillende vegetatielagen, met een uitgesproken voorjaarsaspect. Dit is te wijten aan de massale aanwezigheid van verschillende soorten vroegbloeiende rhizoom- en knolgeofyten, die de basis vormen van het unieke karakter en de wetenschappelijke betekenis van het perceel voor de regio Klein-Brabant.

De struiklaag was vrij dicht, maar werd in maart 1983 wat uitgedund, en groepeerde een verscheidenheid aan soorten die nog zelden in onze plaatselijke bossen voorkomt. We vermelden hier Vogelkers *Prunus padus*, Rode Kornoelje *Cornus sanguinea*, Gewone Es *Fraxinus excelsior*, Vlier *Sambucus nigra*, Lijsterbes *Sorbus aucuparia*, Sporkhout *Frangula alnus*, Zomereik *Quercus robur*, Zwarte Els *Alnus glutinosa*, Gelderse Roos

Viburnum opulus, Iep *Ulmus minor*, Eénstijlige Meidoorn *Crataegus monogyna*, Sleedoorn *Prunus spinosa* en (recent gepote) Schietwilg *Salix alba*.

De ondergroei is in het voorjaar, wanneer de populieren en de meeste struiken nog niet in blad staan, werkelijk overweldigend en doet denken aan een stukje Vlaamse Ardennen. Meest typisch zijn de volgende soorten: Speenkruid *Ficaria verna*, Bosanemoon *Anemone nemorosa*, Slanke Sleutelbloem *Primula elatior* en Daslook *Allium ursinum*. Daslook is een bolgewas, verwant aan o.a. Tulp en Hyacinth en komt nergens anders voor in Klein-Brabant. Twee kleinere vindplaatsen, die door de aanleg van de Rijksweg van het Sleutelbosje werden afgesneden, zijn nu respectievelijk volgestort en overwoekerd met Brandnetel. Deze soorten verdragen geen betreding, hetgeen duidelijk te zien is aan hun steeds meer groeiende vleksgewijze verdeling over het perceel.

Ertussen, minder opvallend maar eveneens in groten getale aanwezig, noteren we Muskuskruid *Adoxa moschatellina*, Drienerfmuur *Moehringia trinervia*, Gevlekte Aronskelk *Arum maculatum*, Maarts Viooltje *Viola odorata*, Veelbloemige Salomonszegel *Polygonatum multiflorum*, enkele exemplaren van Dauwnetel *Galeopsis speciosa* en het zeer talrijk voorkomende Gewone Vogel-melk *Ornithogalum umbellatum* (meer dan 150 exemplaren). Deze laatste, die overigens in de rest van de streek een rariteit is, wordt vlug over het hoofd gezien want hij bloeit niet elk jaar. In 1981 werden, in een kleine depressie tegen het zuidelijke dijkje aan, nog enkele exemplaren van Dotterbloem opgemerkt. De soort zal er waarschijnlijk verdwijnen door watertekort en vertrap-peling, vuilnis en verruiging met netels en bramen, die overigens ook de andere plantengroei deels dreigen in te palmen.

Vele bomen en struiken en een aanzienlijk deel van de grond zijn bedekt met Klimop *Hedera helix*. Dit is uiteraard ongunstig voor de hierboven beschreven typische plantengroei en hij zal dan ook grotendeels verwijderd moeten worden. Verder groeien er nog tal van bos- en ruigtekruiden waar we niet zullen op ingaan.

Op de dijkjes en aansluitend bij de struiklaag onder de populieren, bevindt zich een houtkant met nog enkele van de bovenvermelde soorten. De oostelijke dijk is vooral met Vlier en bramen begroeid. In het zuiden groeit er nog veel Daslook en Gevlekte Aronskelk op de recent ontblote gedeelten. Een aanzienlijk gedeelte is begroeid met Adelaarsvaren *Pteridium aquilinum*.

Samenvattend blijkt dus dat er op dit kleine perceel elementen van een aantal abiotische omstandigheden samentreffen die door tal van interessante soorten opgezocht worden (oeverwal-, komgrond- en kwelsituaties). Precies aan de aanwezigheid van deze combinatie van

gradiënten en zijn begroeiing, ontleent het terrein zijn hoge ecologische waarde. Zij wordt nog versterkt door de vaststelling dat dit perceel haast zo goed als zeker gedurende de laatste eeuwen permanent bebost geweest is.

Evaluatie

De bestemming op het Gewestplan laat geen landbouwactiviteiten toe, noch bebouwing. Toch kan een dergelijke kleine oppervlakte in relatief korte tijd en onomkeerbaar beschadigd en vernietigd worden. De belangrijkste bronnen van degradatie en van onze bezorgheid zijn de volgende:

- algemene vervuiling door „zwerfvuil”, aangebracht door sluikestorters, toevallige voorbijgangers, spelende kinderen en landbouwers. Vooral de greppels langs de buitenzijde van de dijkjes worden door laatstgenoemden sterk vervuild (mestzakken, afbranding, afkalving).
- toenemende betreding, die vooral door spelende kinderen ongeoorloofde niveauwijzigingen en bodemverdichting meebrengt, wat zich uit in het slinken van de hoeveelheden voorjaarsbloeiërs.
- ongecontroleerde „snoei beurten” en afrukken van takken door voorbijgangers.
- verruiging door bramen en netels, tengevolge van de grondwaterstands daling van de voorbije jaren, wat de vanuit natuurbehoudsoogpunt beoogde uitbreiding of instandhouding van een zeldzame toestand bemoeilijkt.
- de bestemming in het Structuurplan van Puurs als speelbos. Dit zou in een minimum van tijd leiden tot het verlies van dit vegetatietype. Bovendien bestaat er reeds in de onmiddellijke buurt een speelbos, namelijk het Flierke.

Onlangs kon met de eigenaar een overeenkomst gesloten worden die een gezamenlijk en gecontroleerd beheer van het perceel mogelijk maakt. Het terrein is gemakkelijk af te schermen wat de houdbaarheid zal bevorderen. Toch is er naast het wetenschappelijk belang ook een sociale rol mogelijk: geleid bezoek kan er terecht voor een korte maar educatieve ervaring. In een eerste fase wordt al het zwerfvuil opgeruimd en zal geprobeerd worden de bramen en netels door maaien en afvoeren (in juli en september) terug te dringen. Een deel van de klimop zal eveneens verwijderd worden, tijdens een werkkamp van de Jeugdbond voor Natuurstudie en Milieubescherming. Verder zal erop toegezien worden dat de struiklaag zich kan herstellen. Op middellange termijn wordt naar een oplossing gezocht om de populieren geleidelijk aan uit te dunnen.

Ook in de onmiddellijk aangrenzende graslanden, verruigd en beplant met populieren (overigens bijna kaprijp), worden een aantal interessante soorten aangetroffen. Er kan over-

wogen worden deze nog soortenrijke percelen mee in het beheer te betrekken.

We kunnen samenvattend stellen dat het Sleutelbosje het belangrijkste gebiedje met reservaatfunctie binnen de gemeente Puurs vormt, dat met weinig kosten te beheren is.

Samenvatting

Een klein bosreservaat werd onlangs onder beheer van de Wielewaal gesteld. De historische, geofysische en biologische waarden die het perceel een grote regionale betekenis geven, worden besproken. Het beheer zal er vooral op gericht zijn de typische voorjaarsvegetatie te behouden door beperking van de toegankelijkheid en het tegengaan van verruiging.

Bibliografie

- Louis A., 1972. Verklarende tekst bij het kaartblad Puurs 57E. *Bodemkaart van België*.
 Mees L., 1894. *De geschiedenis van de gemeente Hingene*. Gent.

Stieperaere H., 1979. The species-area relation of the Belgian flora of vascular plants and its use for evaluation. *Bull. Soc. Roy. Bot. Belg.* 112: 193-200.

Résumé

Il y a peu, un terrain boisé de faible étendue a été confié à la gestion du Wielewaal. L'auteur donne un aperçu de la valeur historique, géophysique et biologique de ce site qui revêt un intérêt régional certain. Cette gestion aura pour but principal de sauvegarder le facies vernal du terrain: limitation de l'accès et lutte contre l'embroussaillage.

Summary

Historical, geophysical and biological data are presented of a new, though small nature reserve, protected by De Wielewaal. The future management has to deal with some threats mentioned.

R. Segers, Palingstraat 62, 2670 Puurs.
 ontvangen op 24 mei 1983.

Gezocht en gevonden: Kompassla *Lactuca serriola*

Karel de Waele

De oproep in het februari-nummer 1982 van *Wielewaal* werd behoorlijk beantwoord. Naast de meldingen die reeds in mijn bezit waren van onze plaatselijke plantenwerkgroep, kreeg ik van 13 personen en van 3 werkgroepen meldingen van *Lactuca serriola*, meestal forma *integrifolia*, slechts enkele malen forma *serriola*, wat de suggestie in het artikel bevestigt.

De meldingen kwamen zoals verwacht allemaal van verstoorte milieus: verwilderde tuinen, wegkanten, bouwerven, spoorwegkanten, opgespoten terreinen, kanaaldijken,... De heer A. Vermeijen van Oud-Turnhout, was het daarenboven opgevallen dat hij Kompassla meestal gevonden had in de nabijheid van water, wat zou kunnen wijzen op een voorkeur voor vochtige groeiplaatsen.

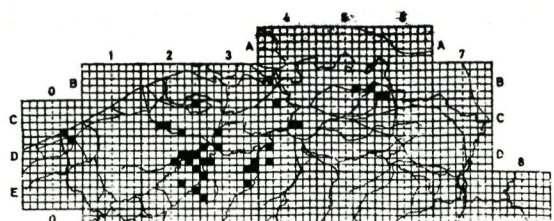
De meeste meldingen werden duidelijk gesitueerd met behulp van de IFBL-code. Eén situerde zijn vondsten op een fotocopie van de stafkaart, een ander gaf de vindplaats op aan de hand van de coördinaten op de stafkaart, zodat ik in beide gevallen de juiste IFBL-code kon reconstrueren. Een derde meldde wel de uurhokken, wat op nationale schaal al kan volstaan. Twee gaven wel de gemeentes op, en een algemene beschrijving van de vindplaats. Ik trachtte sommige van die plaatsen te situeren, wat echter niet altijd gemakkelijk is (het NMBS-station in Melle bv., strekt zich over 2 kilometerhokken uit, dan nog toevallig elk in een verschillend uurhok!). Mogen we nogmaals verwijzen naar het artikel „De Nationale Plantenwerkgroep... doel en werking”, verschenen in *Wielewaal* 45: 52-56, van 1979, waarin uitgelegd wordt hoe men de stafkaarten kan verdelen in uur- en kilometerhokken... Indien met dat *Wielewaal*-nummer niet heeft of kan bemachtigen, kan men bij mij een gestelcilde informatiebrochure bekomen over die IFBL-code (gelieve dan wel bij uw aanvraag 2 postzegels van 11 F te voegen voor de onkosten).

Ingezonden meldingen:

- N. Deseure, Werken-Kortemark: allemaal forma *integrifolia*: Werken: 1981-1982, tuin; Koekelare: 15.8.82, spleet tussen asfalt en muur aan brugje; Wijndendale-Torhout: 17.7.82, rand korenveld; Langemark: 29.8.82, bouwwerf en braakliggend terrein; Beveren-Roeselare: 13.6.82: baggerspecie van geruimde beek.
- M. de Ridder, Dilbeek: allemaal forma *integrifolia*; behalve anders vermeld vondsten van 1982: Dilbeek: langs ring naar Charleroi-Mons, voor kruispunt met de Ninoofse steenweg; Hemiksem: werkplaatsen, kruispunt voor spoorweghalte met Bredestraat (waarschijnlijk uurhok C4.45, kilometerhok 21 of 23); Menen: uitrit stad naar autoweg Kortrijk; Melle: NMBS-station (uurhok D3.33 of 34); langs de baan Boom-Antwerpen, vanaf Boomtuinwijk tot Aartselaar vertakking; Boom: wegberm nabij NMBS-station, ruderaal milieu met o.a. Boksdooorn, vanaf zomer 1944 (waarschijnlijk D4.15.22); Zeebrugge: Filipisdok, wegwijk samen met Venkel, vanaf 1960; Nieuwpoort: randschorre, september 1975 en februari 1981.
- G. Wieme, Beernem: 1982: Beernem: 51.09 N, 03.20 E (C2.43.24) op aardehopen van zandwinningsgebied ten noorden van kanaal Gent-Brugge: 35-40 ex. forma *serriola* (roodachtige stengel) en 12-15 ex. forma *integrifolia* (gelig-witte stengel).
- R. Maes, Zwijndrecht: geen opgave van precieze vorm: Antwerpen L.O. en Zwijndrecht: kaartbladen C4.25 en C4.26: opgespoten terreinen (1930-1940) die later bebost raakten, doorsneden door auto-wegen en spoorwegen; Zwijndrecht, Kallo en Doel: kaartblad C4.13, 14 en 15: jongere opgespoten terreinen (0-10 jaar): niet algemeen voorkomend.
- F. Saey, Knesselaere: nog geen opgave van precieze vorm: 1980-1981: C2.44.43: bovenste gedeelte van kanaaldijk op plaatsen die sterk verstoord worden door het slopen van huizen en het voorbijrijden van zware vrachtwagens die zand wegvoeren uit de nieuwe kanaalbedding die men er aan het graven is; Bellem: C2.56.43: steile wegberm langs kanaaldijk, ontstaan bij grondwerken voor nieuwe brug.
- H. Tyteca, Koksijde: allemaal forma *integrifolia*, augustus 1982: De Panne: C0.56.41: wegberm, zandgrond; Oostduinkerke: C0.48.42: weiderand; Koksijde: C0.57.41: vliegveld; Nieuwpoort: C1.41.41: opgespoten terrein; Nieuwpoort: C1.41.14: wegberm; Veurne: D0.18.23: spoorwegberm; Adinkerke: D0.17.31: bietenveld.
- A. Deceuninck, Berchem: allemaal forma *integrifolia*: Berchem: Oogststraat (C4.37.31): braakliggende grond in woonzone, 1972-1982; Berchem: Flor Alpaertstraat (C4.37.31): idem; Wilrijk: Fort 7 (C4.46.11), 1982. (deze vindplaatsen werden op fotocopie van stafkaart aangeduid).
- A. Vermeijen, Oud-Turnhout: bijna allemaal forma *integrifolia*, enkel de vindplaats in Ravels leverde forma *serriola*; de met * gemerkte vindplaatsen leverden allemaal vochtige groeiplaatsen in de nabijheid van water.
Merkspas*: B5.36.14, 18.7.78, storthoop, 1 ex.; Turnhout: B5.38.31, 13.7.77, stortplaats, 2 ex.; Ravels*: B5.38.42, 23.7.79, bouwwerf, 1 ex. f. *serriola*; Beerse: B5.46.14, 1.8.81, ruderaal terrein; Beerse: B5.46.23, 31.10.81, rond kleigroeve, 6 ex.; Beerse*: B5.46.43, 22.8.79, zandhoop, 10 ex.;

Turnhout*: B5.47.24, 27.7.75, baggerslijk bij kanaal, 20 ex.; Vosselaar*: B5.47.31; 14.10.79, slootrand, 7 ex.; Turnhout*: B5.47.41, 26.7.76, straatkant, 36 ex.; Turnhout: B5.47.42, 6.8.77, terrein ijzer-gieterij, 7 ex.; Turnhout: B5.48.31, 31.7.81, bouw-werf, 3 ex.; Turnhout*: B5.57.22, 4.9.77, industrie-terrein, 1 ex.; Turnhout*: B5.58.11, 16.8.78, rand waterloop, 14 ex.; Arendonk*: B6.43.31, 14.8.78, kanaaldijk en bouwwerf, ongeveer 720 ex.; Oud-Turnhout*: B6.51.23, 15.6.80, ruderaal terrein, 7 ex.; Retie*: B6.52.33, 17.8.80, slootrand, 11 ex.; Retie: B6.52.34, 17.8.80, ruderaal terrein, 15 ex.

- *H. Devriese*, Wemmel: geen opgave van vorm, 25.7.82; Jette en Wemmel: E4.14.21 en E4.14.23: Tentoonstellingslaan en steenweg naar Brussel: op lange zuidhelling, in 3 plantengemeenschappen: *Sisymbrium*, *Arctium* en *Aphanion*, altijd min of meer in de schaduw, op smalle boorden naast de weg.
- *P. van den Bremt*, Aalst: steeds forma *integrifolia*: Oudenaarde: E2.38.11: 22.6.82; E2.28.34: 28.7.82; E2.28.33: 27.7.82; Drongen: D3.21.41, 10.7.78; ten oosten van Brugge: C2.18.13, 16.7.82.
- *A. Kampen* stuurde enkele gebundelde waarnemingen op van leden van de PWG Denderland of van de Werkgroep Park Osbroek: er werd echter nooit volledige aandacht gegeven aan de bladvorm, maar zover hij zich kon herinneren betrof het altijd *f. integrifolia*:
 - *D. de Smet*, Dendermonde: D4.21.31, 1978-1979; D4.21.34, 1976-1977.
 - *A. Kampen*, Herdersem: E3.27.44, 22.8.81.
 - Werkgroep Park Osbroek: Aalst: D3.58.32 en D3.58.34, 1978.
 - *PWG Denderland*: D4.22.23, 15.10.77; D4.22.42, 11.5.80; D3.48.33, 11.8.79; D3.57.24, 9.6.79; D4.42.13, 4.9.82.
- *E.H. J. van den Haute* stuurde de gegevens van PWG Gent uit 1982 op: Oostakker: C3.53.44, executie-oord, 22.7.82: geen opgave van forma; Merelbeke: D3.23.33, Liedermerswijk, 27.8.81 en 11.5.82, geen opgave forma; Langerbrugge: C3.52.24, kanaal-linkeroever, 10.8.82, *f. integrifolia*; Wondelgem: C3.52.43, nieuw kerkhof, aardehopen, 5.6.82, *f. integrifolia*.
- Plantenwerkgroep Schelde & Leie: 1972-1982
 - *D. Duytschaever*, De Pinte: geen opgave precieze vorm: D2.38.43; D3.41.34; D3.41.14; D3.41.21; D3.42.12.
 - *J. Royeaerd*, Deinze: geen opgave precieze vorm: D2.45.44; D2.45.42; D2.55.22; D2.46.33; D2.46.32; D2.46.12; D2.46.23, D2.46.21; D2.46.22 (waarschijnlijk meestal op en rond opgespoten terreinen en zandwinningsputten)
 - *N. Desmet*, Kluisbergen: geen opgave van precieze vorm: E2.46.23.
 - *P. de Clerq*, Zottegem: geen opgave precieze vorm: E3.11.24.
 - *J. Vanheuwelwyn*, Asper: vondsten na de oproep, dus wel gekeken naar de bladvorm: viermaal *f. serriola* in D3.41.34; D3.41.43; D3.51.21 en E3.11.42 (allemaal op opgespoten terreinen of grondwerken). Verder allemaal *f. integrifolia* in

D2.58.12; D2.58.42; E2.28.21; E2.28.22; E2.28.23; E2.28.42; D3.41.14; D3.41.21; D3.41.34; D3.41.43; D3.51.11; D3.51.13; D3.51.14; D3.51.32; D3.51.41; E3.11.34; E3.11.41; verder in Louise Marie: E3.41.34, op aardehopen naast een zavelput, en aan het Bloso-gebouw in de Blaarmeersen langs de watersportbaan te Gent: D3.21 (geen opgave van kilometerhok mogelijk)

- *L. Menschaert*, Oudenaarde: geen opgave van bladvorm: E3.11.31: enkele ex. in boomgaard in 1979, nadien verdwenen; Eine: E2.28.22, braakliggend terrein, 1982; E2.28.41: Schelde-oever.
- *K. de Waele*, Deinze: allemaal *f. integrifolia*: D2.47.14; D2.47.12; D2.47.44; D2.47.11; E2.26.42; D2.36.42; E3.11.34; E3.11.41; D2.37.33; D2.37.34; D2.37.32; Gavere, Scheldebrug: *f. integrifolia*: D3.51.14, 21.5.83; Oeselgem, Leiebrug: *f. integrifolia*: D2.55.23, 3.6.83; Olsene, Leieoever: *f. integrifolia* en *f. serriola*: D2.55.22, 7.6.83; Oeselgem, Zandput: *f. integrifolia*: D2.55.21, 10.6.83; Oudenaarde, spoorweg: *f. integrifolia*: E2.28.33.
- *Nationale Werkgroep Botanie*, Kanne: *f. integrifolia* en *f. serriola*, E7.35.31, 11.6.83.

Besluit:

Na vergelijking van bovenstaande meldingen met het verspreidingskaartje uit de Atlas van de Belgische en Luxemburgse Flora, blijkt dat in totaal zeker 34 nieuwe uurhokken gevonden zijn met *Kompassla*, wat zeker een niet te versmaden aanvulling is voor deze soort. De meeste nieuwe aanvullingen komen uit de buurt van grote rivieren en kanalen. Dit was te verwachten, zoals we in onze oproep reeds laten doorschemeren hebben, aangezien daar de laatste jaren vele opgespoten terreinen en grondwerken bijgekomen zijn.

Normaal zouden we moeten verheugd zijn over een zo groot aantal nieuwe vindplaatsen. Ons stemt het echter triest, als we denken aan de biotopen die onder die opgespoten terreinen en door die grondwerken verdwenen zijn!

K. de Waele, Kerselaarslaan 52, 9800 Deinze

ontvangen op 29 april 1983.

Een groeiplaats van de Breedbladige Orchis *Dactylorhiza majalis* in het Mechelse

André de Jonghe

Ten westen van Mechelen, in de omgeving van de Leuvense Vaart, ligt, verdoken tussen het groen van opschietende struiken, een kleine weide van amper een halve hectare groot.

Niet zo'n eentonig stukje groen als de naburige kavels, maar een bloemrijk hooiland; een droom voor iedere botanist-grazer.

Sinds enige jaren huurt Wielewaal-afdeling Mechelen dit perceel op basis van een mondelinge overeenkomst voor een jaarbedrag van 3.000 frank.

Begin augustus maait de landbouwer-eigenaar en zorgt hij tevens voor het wegvoeren van het gedroogde hooi. Wegens het gebrek aan mankracht, een overal gekend euvel, dient alles mechanisch te gebeuren. Het gehele beheer is afgestemd op het bekomen van een zo groot mogelijke verscheidenheid aan planten, zodat afgesproken werd vooral geen kunstmest, noch andere vormen van bemesting toe te passen.

Door het afvoeren van hooi verschaalt het terrein en verdween het merendeel van de agressief groeiende grassen van de „vette” weiden zoals Timoteegras *Phleum pratense*, Kropaar *Dactylis glomerata* en Grote Vossestaart *Alopecurus pratensis*, om plaats te ruimen voor een groter aantal minder opdringerige soorten.

De weide vertoont bij een dwarsdoorsnede een grillig kom-profiel. Een deel van de neerslag vloeit naar de depressie af en stagneert daar op de kleilge ondergrond. Precies in deze laagte heeft zich na verloop van tijd een prachtige vegetatie kunnen ontwikkelen. De meest opvallende plant is wel de in België zeldzaam geworden Breedbladige Orchis *Dactylorhiza majalis*. Na telling werden een tweehonderdtal planten opgetekend, waarvan de helft bloeide. Doordat het geslacht *Dactylorhiza* erg moeilijk is vanwege de grote variatie in uiterlijke kenmerken en de mogelijke vorming van hybriden, werd een groot aantal orchideeën nader bekeken.

De biotoop

Moerasrolklaver

Zowel planten met gevlekte als ongeflekte bladeren waren aanwezig. De kleur van de bloemen vertoonde kleurschakeringen van licht naar donkerpurper. Tijdens de bloei buigen de zijlobben van de onderlip zich naar onder, een kenmerk dat gemakkelijk ter plaatse kon bestudeerd worden, vermits de vele aanwezige planten zich niet allemaal in hetzelfde ontwikkelingsstadium bevonden. De bloemen onderaan de bloemtros ontwikkelen zich eerst. Als de onderste bloem reeds lang verwelkt is en de zaaddoos wordt gevormd, dan kan het andere uiteinde van de tros nog steeds met een of twee prachtige bloemen getooid zijn. Door de bloeitijd te spreiden slagen de planten erin om ongunstige weersperiodes te overbruggen en de kans op kruis- en insectenbestuiving zo groot mogelijk te maken. Vele orchideeën zijn echter zodanig gespecialiseerd dat na het uitblijven van geschikte bestuivers, automatisch een zelfbevruchting volgt.

Iets vroeger, namelijk in april-mei, valt de bloeitijd van de Dotterbloem *Caltha palustris*. Deze ranonkelachtige groeit optimaal in het natste gedeelte met Moerasrolklaver *Lotus uliginosus* aan zijn zijde.

Moerasrolklaver wordt nogal eens verward met Gewone Rolklaver *Lotus corniculatus*. Om

beiden gemakkelijk uit elkaar te houden volstaat het te onthouden dat de eerste steeds wortelende uitlopers bezit en een erg holle stengel heeft, terwijl de Gewone Rolklaver het zonder die uitlopers moet stellen en er hoogstens een minieme stengelholte merkbaar is.

Na de zomerse bloeiperiode worden de op een lange naald eindigende peulvruchten gevormd. Moerasrolklaver gedroeg zich hier als een halfondergedoken moerasplant en wordt in dat geval ook een helofiet genoemd.

De Tweerijige Zegge *Carex disticha* groeide verspreid tussen de andere planten. Het woord „tweerijige” slaat hier op de symmetrie van de in twee rijen liggende bloemen bij ieder aartje.

Van de Bosbies *Scirpus sylvaticus*, een ander lid van de Cypergrassenfamilie *Cyperaceae* was een kleine maar levenskrachtige populatie aanwezig. De voortplanting gebeurt niet alleen door uitzaaiing, maar een sterke wortelstok zorgt voor de vegetatieve vermeerdering van de soort.

Het geheel zou niet volledig zijn zonder de Koekoeksbloem *Lychnis flos-cuculi* en het Moerasvergeet-me-nietje *Myosotis scorpioides* te vermelden. Deze laatste lijkt erg op *Myosotis laxiflora* en verschilt enkel in de niet of wel afstaande beharing van de stengel en de vorm van de dopvruchtjes. Om de verwarring nog groter te

Breedbladige Orchis

maken dient nog te worden vermeld dat sommige auteurs geen onderscheid tussen beide soorten maken en ze bijgevolg als 1 taxon beschouwen. De tot hertoe beschreven planten behoren allemaal tot het Dotterverbond *Calthion palustris* dat planten herbergt van licht bemeste, drassige hooilanden. De kleiige bodem is rijk aan mineralen en tegelijk stikstofhoudend. Het Dotter-verbond is kenmerkend voor beek- en rivierdalen.

Een andere plantengemeenschap van de klasse der vochtige graslanden *Molinio-Arrhenateretea* is het Glanshaver-verbond *Arrhenaterion elatioris* dat op de iets drogere delen werd weergevonden. Dit verbond bevat heel algemene soorten zoals Beemdlangbloem *Festuca pratensis*, Kropaar *Dactylis glomerata*, Paardebloem *Taraxacum* spec. en Scherpe Boterbloem *Ranunculus acris*. Belangrijker was het voorkomen van de Knolsteenbreek *Saxifraga granulata*. Een plant die zijn naam dankt aan de aanwezigheid van kleine bolletjes in de bladoksels van de onderste bladeren en waarmee hij zich vegetatief kan voortplanten. Verder werden nog Veldlathyrus *Lathyrus pratensis*, Margriet *Leucanthemum vulgare*, Madeliefje *Bellis perennis* en Kleine Klaver *Trifolium dubium* gevonden. Erg interes-

sant was het naast elkaar groeien van twee variëteiten Bereklaauw *Heracleum sphodylium*, namelijk de algemene variëteit *sphodylium* met brede, afgeronde lobben aan de onderste bladeren en de variëteit *stenophyllum* met smallere bladsegmenten, en korte, scherpe lobben aan de bladtop.

Het Glanshaververbond komt algemeen voor in bemeste weilanden op vochtige en voedselrijke bodems.

Op het drogere deel werd een niet onaardige populatie Kleine Ratelaar *Rhinanthus minor* subsp. *minor* aangetroffen. Met zijn uitgebreid wortelstel dringt deze half-parasiet in wortels van grassen en andere kruiden en profiteert alzo van het gratis geproduceerde voedsel.

De Kleine Ratelaar gaat helaas erg achteruit in Vlaanderen.

Niet zo algemeen is de Grasmuur *Stellaria graminea*, maar toch bracht de plant me even in verwarring. Een vochtige standplaats en een kroon die ongeveer tweemaal langer dan de kelk is, deden me aan Zeegroene Muur *Stellaria palustris* denken. Maar de kleur was niet zeegroen... Een nader onderzoek met een degelijke loop toonde echter een duidelijke bewimpering aan de voet van de bladschijf én de

Glanshaver - Frans Raaigras

schutbladen aan; kenmerken die bij de Zeegroene Muur ontbreken. De flora vermeldt trouwens voor Grasmuur: „Kroonbladen met een veranderlijke lengte ten opzichte van de kelkbladen, even groot of groter”. Een exemplaar met zulke grote kroonbladen had ik echter nog nooit gevonden. De natuur blijft steeds verrassen.

De weide wordt gedeeltelijk omzoomd met een beek waarin onder andere Waterviolier *Hottonia palustris* en Sterrekroos *Callitriche* spec. groeien. De grootste begrenzing wordt nochtans door een reeks struiken en bomen gevormd. Hiertussen is een aantal ruigtekruiden tot ontwikkeling gekomen. De vochtigheid van de bodem en de snel verteerbare bladeren van wilgen *Salix* spec. en Zwarte Els *Alnus glutinosa* vormen een geschikte voedingsbodem voor Kleefkruid *Galium aparine*, Bitterzoet *Solanum dulcamara*, Hondsdraf *Glechoma hederacea* en Brandnetel *Urtica dioica*. Zonder beheer zou door het grote voedselaanbod, de grens struweel-weiland snel verwidderden. De verscheidenheid aan soorten neemt dan af en de meest kwetsbare en bijgevolg ook zeldzaamste planten leggen eerst het loodje. Om het beheer in de goede richting te sturen

worden door de afdeling de wilgen geknot en het elsstruweel regelmatig gekapt. Een nieuwe prikkeldraad diende eveneens te worden aangebracht. Verleden jaar brak namelijk een kudde schapen van een buurman uit en vestigde zich in het reservaatgedeelte. Gelukkig gebeurde dit na de bloeitijd van de Orchideeën, maar vlak voor de maaiperiode. De resterende begroeiing gaf, na een gelukte drijfjacht, een erg wanordelijke indruk en was op sommige plaatsen geheel platgelopen.

Alhoewel de verstandhouding met de landbouwer niet slecht is werd, ondanks de gemaakte afspraken, vorige winter toch nog een grote hoeveelheid gier op de weide gestort. De landbouwer wil duidelijk én de huurprijs én de hooiopbrengst veilig stellen. Aan zulke praktijken kan enkel halt geroepen worden door het afsluiten van een degelijke pacht- of huurovereenkomst. Zonder dergelijk contract blijft de natuurbeschermer immers altijd in de kou staan. De afdeling tracht, voorlopig zonder succes, de huur te bekomen voor een periode van 3, 6 of 9 jaar. Het is de enige manier, afgezien van een eventuele aankoop, om deze bloemenweide voor de toekomst veilig te stellen.

Pinksterbloem

Samenvatting

Bij de inventarisatie van een klein hooiland, beheerd door de Wielewaal-afdeling Mechelen, werden in totaal 93 plantensoorten gevonden. Erg belangrijk is het voorkomen van het Dotterverbond, een plantengemeenschap die gebonden is aan de rivier- een beekdallandschappen.

Door de rechtstrekking van rivieren, buisdrainage van de omliggende weilanden, overbemesting en overbegrazing is in België zowel aan het landschap als aan de erbijhorende flora een zware klap toegebracht. Daarom moeten we de ons resterende rijkdom, al beslaat ze slechts een kleine oppervlakte, met hand en tand blijven verdedigen.

Sterrekroos spec.

Bibliografie

- De Langhe J.E., L. Delvosalle, J. Duvigneaud, J. Lambinon, C. vanden Berghen, 1978. *Nouvelle Flore de la Belgique, du Grand-Duché de Luxembourg, du nord de la France et des régions voisines*. Meise, Nationale Plantentuin van België.
- Den Held J.J., A.J. den Held, 1973. *Beknopte handleiding voor vegetatiekundig onderzoek*. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, wetenschappelijke mededeling nr. 97.
- Westhoff V., A.J. den Held, 1975. *Plantengemeenschappen in Nederland*. Zutphen, Thieme.
- Leys H.N., 1978. *Handleiding ten behoeve van vegetatiekarteringen*. Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging, wetenschappelijke mededeling nr. 130.

A. de Jonghe, Mijlstraat 179, 2570 Duffel.
ontvangen op 21 januari 1983.

Dodelijk giftige paddestoelen in onze omgeving???

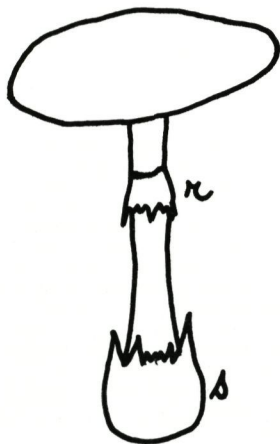
Karel Verheyen

Onlangs kwamen ongeruste ouders met één van hun kinderen naar een ziekenhuis omdat ze vreesden dat het van een giftige paddestoel gegeten had.

Er komen namelijk in onze streek wel degelijk echt giftige paddestoelen voor, zelfs dodelijk giftige.

Van de dodelijk giftige soorten die we regelmatig hier vinden, is de gevaarlijkste ongetwijfeld de Groene Knolamaniet *Amanita phalloides*. Even gevaarlijk, maar gelukkig vrij zeldzaam, zijn de Witte Knolamaniet *Amanita verna* en de Kleverige Knolamaniet *Amanita virosa*. Een hoeveelheid van 20 gram van deze paddestoelen is reeds dodelijk voor een volwassene. Het ergste daarbij is dat de eerste vergiftigingsverschijnselen zich pas voordoen negen of meer uur na het eten, zodat de vertering reeds ver gevorderd is.

De drie soorten paddestoelen die ik hierboven noemde hebben gemeenschappelijke kenmerken, waardoor het mogelijk is de groep waartoe ze behoren te leren onderscheiden om ze zeker niet te plukken voor consumptie.

Een eerste belangrijk kenmerk is dat de steel uit een schede (s op de figuur) komt. Deze schede kan men alleen maar zien als de paddestoel voorzichtig uitgestoken wordt. Zij is een overblijfsel van het vlies waarin de gehele paddestoel zat voordat hij zich openspreidde. Dit vlies, en ook de schede die ervan overblijft, noemt men volva of algemeen velum. Bij de dodelijk giftige paddestoelen heeft de volva zulk een stevige structuur dat ze bij het openkomen van de zwam wel scheurt, maar niet in brokjes op de hoed blijft liggen zoals bijvoorbeeld bij de Vliegenschwam, de algemeen gekende orangerode paddestoel met witte stippen. Het kan gebeuren dat er één of

meer grote lappen van de volva op de hoed achterblijven, alhoewel dat slechts zelden voorkomt.

Een tweede kenmerk is de ring (r op de figuur) aan de steel. Het is de rest van een ander vlies, dat bij jonge exemplaren de hoedrand met de steel verbindt en zo de plaatjes of lamellen van de zwam aan de onderkant bedekt. Als de hoed groter wordt, scheurt het vlies aan de hoedrand en blijft dan als een soort manchet boven aan de steel hangen. Bij het ouder worden van de paddestoel kan het zijn dat er van de ring niet veel meer te zien is.

Het volgende kenmerk dat we moeten nagaan is de kleur van de plaatjes. Bij elk van de drie genoemde amanieten zijn de plaatjes duidelijk wit. Oude exemplaren kunnen soms wel iets verkleurde lamellen hebben, maar ze worden zeker niet roze, bruin, paars of zwart.

Als we deze drie eigenschappen bij een paddestoel opmerken: een beurs aan de voet van de steel, een ring boven aan de steel en witte lamellen, dan nemen we hem zeker niet mee om op te eten.

Naast de reeds genoemde paddestoelen, die dus alle tot het geslacht *Amanita* behoren, kunnen er in onze streek nog andere dodelijk giftige paddestoelen voorkomen: de Giftige Gordijnzwam *Cortinarius orellanus*, de Bruine Parasolzwam *Lepiota helveola* en een paar aanverwante soorten *Lepiota brunneoincarnata*, *fuscovinacea*, *subincarnata*, enz. en *Gyromitra esculenta* of Voorjaarskluifzwam.

De Giftige Gordijnzwam is een bruine gordijnzwam met roestkleurige sporen, die gelukkig zeer zeldzaam is, toch bij ons. Ikzelf heb hem nog nooit gezien. Alle gordijnzwammen hebben in het beginstadium een spinnewebachtig vlies, gewoonlijk gordijn of cortina genoemd, tussen de hoedrand en de steel. Vandaar de naam *Cortinarius*, gordijnzwam. Toch zijn er meer geslachten waarvan bepaalde soorten ook een gordijn bezitten.

De Bruine Parasolzwam en aanverwante soorten zijn kleine, bruingeschubde parasolzwammetjes met lichtere rand en een vergankelijke ring aan de steel. Evenals de amanieten hebben ze witte plaatjes en een ring, maar geen volva. Ze zijn bij ons ook zeldzaam, maar een waarschuwing is hier zeker nodig. Het is niet onmogelijk dat een zeldzame soort op een bepaalde plaats, dank zij toevallige ecologische omstandigheden, overvloedig voorkomt. Het kan bijgevolg gevaarlijk zijn op de zeldzaamheid te steunen.

De Voorjaarskluifzwam heb ik reeds vaak gevonden. De bruine hoed is grillig, min of meer rond en bestaat uit hersenachtige windingen. De steel is witachtig en gegroefd. De vorige totnogtoe besproken paddestoelen behoren alle tot de groep van de steeltjeszwammen of basidiomyceten. Deze laatste echter is een zakjeszwam of ascomyceet. De Latijnse soortnaam ervan, *esculenta*, betekent eetbaar en hij wordt werkelijk in veel streken gegeten. Onder bepaalde voorwaarden zou hij smakelijk en onschadelijk zijn. Zo zou het mogelijk zijn er immuun voor te worden, door met kleine stukjes te beginnen. In gedroogde toestand zou hij niet giftig zijn. Het blijft echter een vaststaand feit dat hij dodelijke vergiftigingen heeft veroorzaakt.

Buiten de dodelijk giftige paddestoelen zijn er nog een hele reeks die ernstige ongesteldheden kunnen veroorzaken. Deze soorten zijn al minder gevaarlijk, omdat de vergiftigingssymptomen zich reeds spoedig na het eten doen gevoelen. In die gevallen doet men er goed aan de zieke te doen braken en hem purgeermiddelen toe te dienen.

Het kan misschien eigenaardig lijken dat we in ons land zelden over sterfgevallen en zware

vergiftigingen door het eten van paddestoelen horen. Dat is vrij gemakkelijk te verklaren. De schrik voor paddestoelen zit er bij ons diep in. Er worden wel geregeld gekweekte champignons gegeten, maar het aantal mensen die zelf paddestoelen gaan zoeken voor een extra lekker eetmaal is zeer miniem. Als ze in de natuur rondlopen, stampen ze de paddestoelen nog liever stuk. In de Oosteuropese landen is dat helemaal anders. Daar staan in het gunstige seizoen regelmatig „wilde” paddestoelen op het menu. De meesten houden zich echter wel uitsluitend aan die paddestoelen die ze goed hebben leren kennen van hun ouders. Iets dergelijks zouden wij ook moeten doen: enkele smakelijke eetbare soorten goed leren kennen en genieten van dat kosteloze lekkers dat de natuur ons biedt. Maar, we moeten ons ook beperken tot die goed gekende soorten en liefst niet gaan experimenteren met onbekende paddestoelen, hoe aantrekkelijk ze er ook mogen uitzien. Dat hebben sommigen ooit wel gedaan, met alle gevolgen vandien: ze kregen geen tweede kans.

K. Verheyen, Oosthovensteenweg 101, 2300 Turnhout.

Foto: L. Kusters

Verenigingsberichten De Wielewaal - november

- 4 **Netevallei.** Neteling met dia-reeks door E. Verstraelen (overtuiging en gesynchroniseerde muziek) landschappen, bloemen, vlinders, paddestoelen). 20 u. parochiezaal - Hallaar.
- 5 **Brechtse Heide i.s.m. Voorkampen.** Werkdag Kooldries. Vertrek: 9.30 u. Kooldries.
- 5 **Hageland-Zuiderkemp.** Filmavond van kust tot kust - de vlucht van de Gier door M. Guisson. Aanvang 20 u. Abdij Averbode.
- 5 **Schelde en Leie.** Eerste winteravond: Thema: De Spaanse Pyreneeën. Reportage van een vakantie in de streek van Jaca. Ook boektentoonstelling. Vertrek: Jongensschool, Waregemse Steenweg te Kruishoutem: aanvang om 19.45 u. Leiding: A. Kampen. Einde omstreeks 22.30 u.
- 6 **Antwerpen-Centrum.** Met eigen wagens naar Westkapelle (Walcheren - Ned.) voor vogeltrekwaarneming, nadien bezoeken we het Veerse meer. Trefpunt: Putte grens om 9 u. Leiding: M. de Boosere.
- 6 **Brussel.** Volle dagtocht van Zemst-Laar naar Kapelle-op-den-Bos. Aandacht voor de vogels. Vertrek: Kanaalbrug te Humbeek om 9 u. Openbaar vervoer: Bus G of H naar Humbeek. Vertrek Brussel Noord om 8.10 u. tot Benedestraat in Humbeek. Aankomst 8.57 u. Leiding: J.P. Verduysert, tel. 015/71.24.94 Mee te brengen: Laarzen, picknick, kijker.
- 6 **Demer en Dijle.** Werkgroep botanie. Vertrek: 8 u. kerk Tremelo. Leiding: R. Wouters. Einde: 11.30 u.
- 6 **Fruitstreek.** Publieke wandeling, beemden en weiden aan de kleine Gete en de Vinnegracht te Zoutleeuw. Vertrek: 14 u. Parking Provinciaal Domein 't Vinne te Zoutleeuw (Osseweg). Leiding: W. Petitjean en D. Deleersnyder. Mee te brengen: laarzen.
- 6 **Klein-Brabant.** Namiddagwandeling naar de Briel te Sint-Amands. Vertrek: Sint-Amands Kaai te 14 u. Leiding: G. Hieleghems.
- 6 **Kortrijk.** Namiddagtocht in de Vlaamse Ardennen. Vertrek: Verzameling om 14 u. aan de Hotondmolen nabij Ronse. Leiding: M. Verstraeten.
- 6 **Land van Waas-Zuid.** Tocht naar de Hoge Venen. Vertrek: 7 u. Stadhuis van Sint-Niklaas. Leiding: M. Vranken.
- 6 **Schelde en Leie.** Dagtocht naar het Zoniënbos.
1) Bezoek aan tentoonstelling: „Sporen van de mens in Zonië”. 2) Natuurwandeling. Vertrek om 8.30 u. naar E3 afrit te Zevegem. Leiding: J. Vanheuverwijn. Mee te brengen: Aangepaste kledij, gidsen, verrekijker, laarzen, picknick. Einde omstreeks 17 u. Terug om 18 u.
- 6 /11. **Heerenbosch.** Daguitstap naar Dijlevallei en Meersdaal Woud. In de voormiddag: trekwaarnemingen. Vertrek: Met eigen vervoer. Buggenhout-station om 8 u. Mee te brengen: picknick.
- 6 **„Zwalm” Zottegem.** Paddestoelentocht te Zwijnaarde. Domein Ridder de Gelling - gidsbegeleiding. Vertrek: markt Zottegem 13.15 u. Leiding: plaatselijke gids. Mee te brengen: loupe: gidsen, verrekijker, laarzen.
- 9 **De Stern.** Paddestoelenwerkgroep: „Houtzwammen”. 20 u. Oud-gemeenteschool, Veldstraat 50, Zevegem. Leiding: J. Rogge.
- 10 **Westkust.** Algemene Vergadering - Herkiezing Bestuur. Vertrek: De Kroon, Esenplein 8, Diksmuide-Esen. 19.30 u. (Zie Dwerstern).
- 11 en 12. **Brugge.** Tweedaagse naar de Flevopolder. Inschrijven door storting v/d busprijs; volwassenen 850 F - studenten 550 F op PCR 000-534662-95 v. A. Keukeleire Leopold I laan 110, 8000 Brugge. Prijs v/h pension: 65 gulden p.p. ter plekke te betalen. Vertrek: station Brugge om 7 u. Leiding: G. Orbie en A. Keukeleire. Mee te brengen: identiteitskaart, guldens, excursieledij, picknick 1ste dag, laarzen, verrekijker en telescoop. Einde: Brugge omstreeks 21 u.
- 11 en 12. **Kortrijk.** Wielewaalafdeling Brugge gaat naar Flevopolders in Nederland. Belangstellenden van bij ons kunnen ook mee.
- 11 **Mechelen.** Familiewandeling in het domein Hofstade. Vertrek: Station NMBS Mechelen 14 u. Parking Molenheide-laan 14.15 u. Leiding: J. Kiebooms. Einde: Station NMBS 17.30 u.
- 11 **Noorderkemp.** Daguitstap naar de Oostvaardersplassen en Flevopolders. Vertrek: Essen-Centrumkerk 6.30 u. Leiding: F. Broos. Picknick meenemen. Einde: Essen centrum 19 u. Tel. nr. 667.43.52 - 667.33.83 - 667.29.62
- 11 **Zuid-Limburg.** Diavoorstelling (titel nog niet bekend) Vertrek: Sint-Lambertuscollege Bilzen 20 u.
- 12 **Demer en Dijle.** Daguitstap naar de kust (Westhoek). Vertrek: 8 u. Covee (Kampenhout-Sas) (eigen wagens). Leiding: W. Bastiaens.
- 12 **Gent.** Tweede winteravond: Bloemen, vogels, vlinders en insecten anders bekeken. Diamontage door P. Steps. Begin om 20 u. in het Konferentiezaaltje van het Sint-Lievenskollege, Zilverenberg Gent.
- 12 **Lier.** Dia-avond over de Argonne-reis om 20 u. in het clublokaal (Rolwagenstr. 10, Lier).
- 12 **Mandelstreek.** Avondfeest voor leden en sympathisanten om 19.30 u.
- 12 **Zuid-Limburg.** Waterwildtelling in de Maasvallei. Vertrek: 7.30 u. ten huize van J. Gabriëls, Siemersteeg 10, 3751 Munsterbilzen.
- 12 **„Zwalm” Zottegem.** Beheerswerken: maaien in vossenhol. Vertrek: Marktplaats St. Maria-Oudenhove 9 u. en 14 u. Contact: P. de Clercq, T. de Geyter.
- 13 **Brugge.** WVO-watervogeltelling op de put van Roksem o.l.v. M. Pottier. Om 9.30 u. aan de put.
- 13 **Brussel.** Morgenwandeling door het Mechels Broek. Aandacht voor de vogels. Vertrek: Station van Mechelen om 8.30 u. Treinreizigers: trein in Zuidst. om 8.09 u., Noordst. 8.16 u., aankomst Mechelen 8.31 u. Leiding: H. Dayers, tel. 731.71.73. Mee te brengen: laarzen, kijker.
- 13 **Hageland-Zuiderkemp.** Voormiddaguitstap Schulensbroek. Vertrek: Abdij Averbode 7.45 u., Linkhout Kerk 8.15 u. Leiding: R. de Fraine. Mee te brengen: Laarzen noodzakelijk.
- 13 **Krekenland.** Halve dagtocht naar de Kreken van Bentille en St.-Jan-in-Eremo. Vertrek: Markt te Assenede om 8 u. Leiding: W. Hamelinck. Mee te brengen: verrekijker. Einde: rond de middag.
- 13 **Mol.** Nationale Watervogelteldag: Zware fietstocht! Hele of halve dag. Vertrek: Parking Prinsenspark Retie om 8.30 u. of Brug Zilvermeer tussen 11.30 u. en 12 u. Mee te brengen: Kijkers - knapzak - vogelgidsen. Leiding: J. Loos en G. Deckx.
- 13 **Netevallei.** Natuurwandeling langs de Nete. Vertrek: Lodijk (Baan Heist-Hulshout) Netebrug 8 u. Leiding: S. Wuyts. Mee te brengen: kijker & laarzen. Einde: Lodijk 12 u.
- 13 **Schelde en Leie.** Voormiddagwandeling in de Scheldevallei te Zingem. Speciale aandacht voor watervogels. Vertrek: Scheldebrug te Zingem om 9 u. Leiding: J. Vanheuverwijn. Mee te brengen: Verrekijker, laarzen. Einde om 11.30 u.
- 13 **De Stern.** Maandwandeling in de Scheldevallei. Tevens watervogeltelling. Vertrek: 9 u. Zevegem-Dorp.
- 13 **Voorkampen i.s.m. Brechtse Heide.** Voormiddaguitstap Hobokense Polder. Vertrek: 8 u. Schilde Gemeentehuis. 8.15 u. Wijnegem Kerk. Leiding: D. Demey.
- 13 **Zuid-Limburg.** Tocht naar de grindgaten in de Maasvallei. Vertrek: Kerk Bilzen te 13.30 u. en te Tournebride aan het busstation langs Rijksweg 17 om 13.50 u. Leiding: J. Vandebroek en L. Smeets. Einde: 17 u.
- 17 **Brugge.** FTWG-avond (fotowerkgroep) M. Sloatemaeckers met een reportage „IJsland Oerland” om 20 u. in zaal 'Retorica' te St.-Michiels.
- 17 **De Stern.** Werkgroep Ornithologie 20 u. Oud-gemeentehuis, dit is het huidige Dienstencentrum, Dorp 18, Zevegem. Leiding: V. Geers.
- 18 **Krekenland.** Dia-avond „Noordse Natuur” door R. Willockx. In „Het Landbouwershuis Markt te Assenede om 20 u.
- 18 **De Stern.** Winteravond „De 4 Seizoenen” door J. de

- Meester. Vertrek: 20 u. Oud-gemeenteschool, Veldstraat 50, Zevergem.
- 18 Voorkempen i.s.m. Brechtse Heide.** Dia-avond over Peru door L. van Dievel. Vertrek: 20 u. in 'Lusthof' achter 'De Toverfluit' te Halle.
- 19 Brugge.** Beheerswerken in de Leie-meersen te Oostkamp. Aanvang: 9.30 u.
- 19 Mechelen.** Dia-voordracht over Libellen. Vergaderzaal Generale Bank, Van Benedenlaan 26, 2800 Mechelen 20 u. Einde: 22 u.
- 19 Mortsel.** J. Demarsin geeft een Dia-avond over een 40-tal nationale Parken in de V.S. 20 u. Auditorium Agfa-Gevaert, Septestr. Mortsel. Einde: 22 u.
- 20 Antwerpen-Centrum.** Familiewandeling in eigen streek: Brechtse Heide en omgeving. Vertrek: Trefpunt: Kristus Koning Instituut, St. Job in 't Goor om 10 u. Leiding: A. Driessens. Mee te brengen: Picknick in de Vraag Hoeve.
- 20 Brussel.** Voormiddagtocht in het Solvay-domein in Terhulpen. Vertrek: 8.30 u. aan de ingang van het domein. Bereikbaar met de wagen: Ring oost, te Groenendaal onder spoorwegbrug onmiddellijk links nemen, richting La Hulpe. Ingang van het domein rechts, iets voorbij de vermelding „Château de la Hulpe”. Treinreizigers: Trein richting Namen Noordst. 8.01 u., Schuman 8.08 u. Leiding: S. Beke; tel. kantoor 512.78.20 toest. 7104. Mee te brengen: laarzen, kijker.
- 20 Demer en Dijle.** Vogelinventarisatie van Haacht (Scharent) en Keerbergen (Zeept). Vertrek: 8 u. brug Werchter (per fiets). Leiding: F. Wuyts. Einde: 11.30 u. zelfde plaats.
- 20 Gent.** Voormiddagtocht rond de Plassen van de Damvallei o.l.v. H. Evrard en W. Schalck. Bijeenkomst om 9 u. aan de kerk van Destelbergen.
- 20 Kortrijk.** Voormiddagtocht in de Gavers te Harelbeke. Verzameling om 9 u. op de Parking nabij Bloso. Leiding: Freddy Deckers.
- 20 Lier.** Wandeltocht in de omgeving van St.-Hubert. (Ardennen) Mogelijkheid tot warm avondmaal in St.-Hubert. Vertrek: 7.30 u. station Lier. Leiding: F. Mertens. Mee te brengen: 2 x knapzak, stevige wandelschoenen. Einde: 22.30 u. Lier.
- 20 Mandelstreek.** Daguitstap naar Molsbroek en de Vallei van de Durme. Vertrek: Polenplein 8.30 u. eigen wagens. Leiding: A. Verstraeten.
- 20 Netevallei.** Maandelijkse boswandeling in O.C.M.W. Wandelbos Averegten te Hallaar. Vertrek: 10 u. Grote Parking. Leiding: M. Geens. Mee te brengen: Stevig schoeisel, kijker. Einde: 12 u. Parking.
- 20 Schelde en Leie.** Dagtocht per trein naar De Panne. Strandwandeling en bezoek aan de Duinen. Inschrijven bij J. Vanheeuverswyn, 091/84.43.82.
- 20 Zuid-Limburg.** Autobustocht naar Zeeland. Vertrek: parking achterkant College Bilzen te 6 u. Leiding: L. Merken en R. Ceelen. Prijs: 300 F. Men kan inschrijven bij L. Merken (011/41.32.93) of R. Ceelen (011/41.26.29) Einde: 20 u. Picknick gewenst evenals laarzen en ev. warme kleding.
- 20 „Zwalm” Zottegem.** Familiewandeling „Kloosterbos”. Vertrek: 13.45 u. markt Zottegem of 14 u. cafetaria Kloosterbos. Leiding: P. de Clercq. Mee te brengen: loupe, gidsen, verrekijker, laarzen enz.
- 24 Brugge.** Winteravond ten voordele van het W.W.F. Wij verwelkomen H. Lehaen met een pracht van een diareeks: „Flora en Fauna van de Argonne”. Vertrek: Groot Auditorium van het Concertgebouw St.-Jacobstraat te Brugge om 20 u.
- 24 Mechelen.** Gespreksavond „Speuren naar Sporen”. 20 u. Den Hald, Korenmarkt 10, 2800 Mechelen. Leiding: R. Willockx. Einde: 22.30 u.
- 25 Lier.** Lesavond over vleermuizen. Vertrek: 20 u. clublokaal (Rolwagenstr. 10, Lier). Leiding: R. Jooris.
- 25 Meetjesland.** Dia-voordracht over vlinders. Aanvang: Stads auditorium - Garenstraat te Eeklo om 20 u. door B. Kindts. Einde: 22 u.
- 25 De Stern.** Algemene ledenvergadering: kiezen van een nieuw bestuur; verslag van het voorbije jaar; dia's door de leden. 20 u. oud-Gemeenteschool, Veldstraat 50, Zevergem.
- 26 Mortsel.** Voormiddagwandeling naar Blokkersdijk. Vertrek: parking Station Oude God 8 u. of Ch. De Costerlaan (ingang tunnel voor voertuigen om 8.30 u. Leiding: J. Moonen 457.42.23. Mee te brengen: laarzen. Einde: 12 u.
- 26 „Zwalm” Zottegem.** Dia-avond. Vertrek: oude gemeenteschool. Godveerdegem 19.30 u. stipt. 20 F inkom.
- 27 Brussel.** Dagtocht in de Dijlevallei. Halve dag mogelijk. Dagtocht vangt aan in Florival en eindigt in Oud-Heverlee. Men laat de wagen staan in Oud-Heverlee en neemt de trein aldaar naar Florival (richting Ottignies). Voormiddagwandelaars laten wagen in St.-Joris-Weert en sporen naar Florival. Namiddagwandelaars laten wagen in Oud-Heverlee en sporen naar St.-Joris-Weert. Vergeet niet u om te kleden en picknick, enz te nemen voor u de trein opgaat. Wees dus goed op tijd. Vertrek: Trein Oud-Heverlee 8.14 u./12.14 u. Trein St.-Joris Weert: 8.18 u. Treinreizigers: Brussel Zuid richting Namen 7.22 u. of 's middags 11.40 u., overstappen in Ottignies, richting Leuven, 's morgens tot Florival, 's middags tot St.-Joris-Weert. Leiding: J. Dewyspelaere. Nadere inlichtingen L. Mertens, tel. 524.28.52. Mee te brengen: Laarzen, picknick, kleingeld voor de trein, kijkers, vogelgids. Einde rond 18 u.
- 27 Mechelen.** Tocht naar Zeeuws-Vlaanderen. Eigen wagens. Vertrek: station NMBS Mechelen 8 u. Mee te brengen: Laarzen - lunchpakket - Guldens. Einde: Station NMBS Mechelen 19 u.
- 27 Schelde en Leie.** Natuuruitstap voor de werkgroep fotografie naar het Verdrongen Land van Saeftinghe Landschapsfotografie. Meer gegevens na inschrijving op 091/84.43.82 bij J. Vanheeuverswyn. Leiding: J. Vanheeuverswyn en J. Mornie. Mee te brengen: fotomateriaal, laarzen.
- 29 Brechtse Heide i.s.m. Voorkempen.** Dia-avond door T. Arts. Adventieven of vreemde elementen in onze Flora. Vertrek: 19.30 u. koetshuis te Halle.

DECEMBER

- 2 Netevallei.** Dia-reeks door L. Schoeters. Libellen en verpoppen van de koninginpage. 20 u. parochiezaal Hallaar.
- 2 Noorderkempen.** Dia-avond te Essen. „Bloemen en hun bezoekers” van R. Laps, H. van Besouw en R. Roes. Guldenhuis Essen 20 u.
- 3 Brugge.** FTWG-activiteit: Damme - Zwin. Vertrek: station Brugge 13.30 u. Leiding: Yan en/of Luc.
- 3 Demer en Dijle.** Werkgroep Botanie. Leiding: W. Bastiaens. Vertrek: 9 u. kerk St. Adriaan (Haacht). Einde: 11.30 u. zelfde plaats.
- 3 Land van Waas-Zuid.** Filmavond - vertoning van 4 korte natuurfilmen door dhr. J. Verheecke. Stedelijke openbare Bibliotheek (de grote zaal) H. Heymanplein 1 Sint-Niklaas. (naast de grote markt).
- 3 Schelde en Leie.** Tweede winteravond te Huise. Thema: Bronbossen in de Vlaamse Ardennen” Tevens grote boektentoonstelling. Zaal oud-gemeentehuis. Dorp te Huise om 19.45 u. Leiding: L. Kinds. Einde omstreeks 22.30 u.
- 4 Fruitstreek.** Wandeling te Velm, holle wegen, akkers en weiden. Vertrek: 14 u. aan de kerk van Velm (St. Truiden). Mee te brengen: Kijker + laarzen. Leiding: A. Vanmarsenille, H. Martens, J. Bellings.
- 4 Krenkenland.** Tocht naar Canisvluit en omgeving. Vertrek: Markt te Assenede om 8 u. Leiding: R. de Smet. Mee te brengen: verrekijker. Einde: rond de middag.
- 4 Schelde en Leie.** Voormiddagfototocht langsheen enkele E3-vijvers. Observatie van watervogels. Vertrek: Kerk Kruishoutem om 9 u. Leiding: WVO-leden. Mee te brengen: fiets, verrekijker, warme kledij. Einde om 12 u. te Eke.

LIMBURG 4 **NATUURLIJK**

OVER DAVERDELLEKENS, HANEKEUTELS

EN ONSLIEVEVROUWKENSWAS

DIALECTISCHE NAMEN VAN PLANTEN EN VRUCHTEN IN LIMBURG

Landewald Janssen o.f.m.

E.P. Landewald Janssen, geboren in het Haspengouwse Rosmeer (4/3/1902) en de laatste veertig jaren actief in de Kempen, wordt wel eens een „levend natuurmonument” genoemd en één van de grootste pioniers van de Limburgse natuurstudie en -bescherming.

Zijn grote bekommernis om eeuwenlang overgeleverde volksnamen van planten en vruchten niet te laten verloren gaan, heeft hem ertoe aangezet de grote speurtocht naar deze, welhaast ondergedolven, schat te ondernemen. Het resultaat is een boeiend algemeen overzicht van benamingen van al wat groeit en bloeit in Limburg. Voor al wie belangstelling heeft voor het natuurgebeuren en de mens die er nauw mee betrokken was, is dit werk een rijke informatiebron. Sinds 1940 verrijkt E.P. Landewald zijn kennis van Gods natuur. Steeds is hij erom bekommerd deze kennis uit te dragen tijdens wandelingen en vooral in talloze publicaties in diverse tijdschriften. In 1980 ontving hij de Wendelinusprijs voor wetenschappen wegens zijn gezamenlijk oeuvre over planten, vogels, mossen, paddestoelen en een studie over „De dialectische vogelnamen in Limburg”. Natuurstudie leidt bij E.P. Landewald automatisch tot natuurbescherming. Hij was promotor van heel wat natuurreervaten en de grondlegger van de Natuurbeschermingsactie in Limburg.

„Over Daverdellekens, Hanekeutels en Onslievevroukenswas”, dialectische namen van planten en vruchten in Limburg, door Landewald Janssen o.f.m. is te verkrijgen bij de Stichting Limburgs Landschap door overschrijving van 150 F op rekening 456-4022001-20. Met vermelding „Limburg Natuurlijk 4”.

ENKELE PUNTEN UIT HET VERSLAG VAN DE VERGADERING VAN DE RAAD VAN BEHEER, GEHOUDEN TE TURNHOUT OP ZATERDAG, 1 OKTOBER 1983.

— Het archief van wijlen dhr. Bequaert bevindt zich in het Wielewaalhuis. Het archief bestaat vooral uit de dagboeken van Maur. Bequaert en is ter plaatse ter inzage voor belangstellenden.

— 2.000 nieuwe stickers van De Wielewaal zijn in bestelling. Om een grotere verscheidenheid te bekomen verzoekt de raad van beheer de afdelingen ten minste 10 exemplaren van hun eigen stickers en brochures te koop aan te bieden in de centrale te Turnhout. Bij de zending a.u.b. de inkoop- en de verkoopprijzen vermelden. De onkosten worden aan de afdelingen natuurlijk vergoed.

— De dag van de conservators 1984 gaat in samenwerking met andere verenigingen, die ook reservaten beheren. De organisatie berust bij J. Dhollander.

— In november hebben weerom provinciale vergaderingen plaats. Zie elders in dit maandblad.

— Op verzoek van de plaatselijke afdeling zond de voorzitter een brief met verzoek tot klassering van de Voer te Tervuren naar minister K. Poma. De minister antwoordde dat het voorstel onderzocht wordt.

— Er verschijnt een tweede L.P. „De zang der vogels”. Zie elders in dit blad.

— Tot nog toe bekam De Wielewaal geen machtiging om attesten uit te reiken i.v.m. belastingvermindering voor giften aan de vereniging. Een aanvraag wordt echter ingediend, gebaseerd op de nieuwe criteria.

— Het congres 1984 gaat door in het Land van Waas. Afdelingen Waasland, Zuid en Noord, zijn het eens met het inrichten ervan.

— Het Gentbos te Merelbeke is niet langer een reservaat van De Wielewaal. Dit op verzoek van de nieuwe eigenaars.

— Het Nico de Boevé-reservaat bevond zich in een droevige toestand. Momenteel worden er beheerswerken uitgevoerd. Wie belangstelling heeft om te helpen neemt contact op met de conservator, M. Janssens of met de hulpconservator, G. van der Kelen.

— Een nieuwe NWG „RANA” werd opgericht. Zie elders in dit blad.

— De NWG Ornithologie werkt aan nieuwe streeplijsten voor waargenomen vogelsoorten en aan een nieuwe brochure „Vogelrijke gebieden”.

— De NWG Natuurbehoud bezint zich over wegbermbeheer en de erkenning van Wielewaalreservaten.

— Van het Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid bekomen we nog twee gratis helpers voor het museum in het Wielewaalhuis. Het gaat om een bewaker-handlanger en een animator. De laatste zou instaan voor rondleidingen in het museum, lessen voor scholen en propaganda.

— Er is veel vraag naar nieuwe Wielewaal-affiches, zowel gewone als affiches met witte vlakken om in te vullen. R. Willockx zal er nieuwe ontwerpen.

— Het reservaat „Panneweel” werd vergroot met 2.000 m². Zie elders in dit blad.

— Afdeling Lommel kreeg vanwege de gemeente een klein museum in bruikleen.

H. Franckx

GEZOCHT

L. SVENSSON, *Identification Guide for European Passerines*. Aanbieden bij J. Corné, Blakstraat 74, 9900 Eeklo (091/77.66.84).

NA 4 SEIZOENEN ACTIEF VELDWERK:
EEN OPVOLGER!

ZANG DER VOGELS DEEL TWEE DOOR ERIK DE HOOG

KANT A:

1. Blauwborst	4'18"
2. Rietzanger	3'21"
3. Rietgors	1'42"
4. Sprinkhaanrietzanger	2'57"
5. Snor	1'11"
6. Kleine Karekiet	5'35"
7. Grote Karekiet	4'31"
TOTAAL:	24'08"

KANT B:

1. Wielewaal	3'45"
2. Gekraagde roodstaart	3'21"
3. Zwarte roodstaart	2'04"
4. Boerenzwaluw	2'36"
5. Grote lijster	3'04"
6. Fluiters	3'30"
7. Boompieper	3'35"
8. Europese kanarie	2'10"
TOTAAL:	24'40"

Deze nieuwe langspeelplaat verschijnt rond 25 oktober 1983. Terzelfdertijd brengen wij deze keer de cassette en de langspeelplaat op de markt.

Zoals de eerste uitgave wordt ook deze tweede plaat en cassette aangevuld met een biotoopbeschrijving per soort.

Dit inlegsel bij de plaat is het werk van de mensen van de W.V.O. (Werkgroep voor Veldornitologie) Schelde & Leie. De tekeningen komen terug van de hand van V. Lootens.

Op de hoes komt een prachtige foto van het Blauwborstje. (Dia van G. Mornie uit Oudenaarde).

Hoe deze nieuwe plaat of cassette bestellen?

Kostprijs der LP: 375 F. Kostprijs der cassette: 350 F
Bij afname van 10 stuks betaalt men slechts de prijs van 275 F 't stuk.

ALLE BESTELLINGEN BIJ VOORKEUR DOOR
STORTING VAN HET TE BETALEN BEDRAG OP
REKENING 891-2540092-60 van DE WIELEWAAL,
Klonkeveldstraat 1, 9751 Asper. Vermeld: deel 2 zang
der vogels (LP of cassette).

Alle bestellingen worden bezorgd na 1 november of
kunnen dan afgehaald worden op het secretariaat.

OPROEP TOT MEDEWERKING IWRB-TELLINGEN

Zoals tijdens de voorbije winterseizoenen wordt ook nu weer ieders aandacht en medewerking gevraagd voor de maandelijkse tellingen van overwinterende watervogels (duikers, futen, Aalscholvers en reigers, zwanen, eenden en Meerkooit) in het Vlaamse land (zie hierover de rapporten van IWRB werkgroep ANAS, die reeds in dit blad verschenen). Het is de bedoeling tijdens het winterseizoen 1983/84 zes tellingen te organiseren van oktober tot in maart en wel tijdens de volgende weekeinden:

15 en 16 oktober 1983
12 en 13 november (internationale teldag)
17 en 18 december 1983
14 en 15 januari 1984 (internationale teldag)
11 en 12 februari 1984
17 en 18 maart 1984 (internationale teldag).

Tel- en registratieformulieren kunnen op het centralisatie-adres verkregen worden, evenals verdere informatie. Ook nieuwe medewerkers kunnen zich alsnog op hetzelfde adres aanbieden. Een spoedige rapportering in dit blad zal ook voor deze gegevens nagestreefd worden.

Met de meeste dank bij voorbaat aan alle medewerkers. Adres: Werkgroep ANAS, IWRB-sectie België, Laboratorium voor Oecologie der Dieren, Zoögeografie en Natuurbehoud, Rijksuniversiteit Gent, K.L.-Ledeganckstraat 35, 9000 Gent.

PROVINCIALE TOELAGE OOST-VLAANDEREN

Zo pas bereikte ons het bericht dat De Wielewaal voor zijn afdelingen in Oost-Vlaanderen een provinciale toelage van 71.240 F ontving. Het bedrag zal verdeeld worden onder de afdelingen, die meegewerkt hebben. In Oost-Vlaanderen bekomt De Wielewaal de hoogste subsidie van al de verenigingen met een pedagogische, educatieve, dienstverlenende of informatieve functie. Onze gelukwensen aan de afdelingen en onze dank aan M. Nachtergaele, die het initiatief nam en aan H. Evrard, die het verder uitwerkte en voortzette.

H. Franckx, voorzitter

PROVINCIALE VERGADERINGEN

Zoals in 1982 zijn er dit jaar in november weerom provinciale vergaderingen. Het doel ervan is het bevorderen van de werking van de vereniging en van de afdelingen.

Buiten de voorstellen of vragen van de afgevaardigden van de afdelingen zullen volgende punten besproken worden:

- De Wielewaal, Natuurbeleving, Natuurstudie en Natuurbehoud
 - Evaluatie van de sponsorwandelingen
 - Benefietwandeling 19-20/5/'84
 - De nieuwe propagandastand van De Wielewaal
 - Ontwerpen van nieuwe affiches en zelfklevers.
- Gezien het belang van deze vergaderingen vragen wij dat elke afdeling 2 bestuursleden zou afvaardigen.

De data zijn:

- voor de provincie Antwerpen, zaterdag 19 november om 10 u. in het lokaal van afdeling Lier, Rolwagenstraat 10 (zijstraat van de Antwerpstraat) te Lier;
- voor de provincie Limburg, zaterdag 19 november om 15 u. bij de Fraters, Kleine Hemmenweg 2A, Zonhoven;
- voor de provincie West-Vlaanderen, zaterdag 3 december om 10 u. in de Blankaart, Iepersesteenweg te Woumen (bij Diksmuide);
- voor de provincies Oost-Vlaanderen en Brabant, zaterdag 3 december om 15 u. in „De Graaf van Vlaanderen”, hoek Stationsplein en Stationsstraat, Aalst.

BROEDGEVALLEN VAN DE KRAMSVOGEL IN VLAANDEREN

Om een inzicht te krijgen in het voorkomen en de uitbreiding als broedvogel van de **Kramsvogel *Turdus pilaris*** in Vlaanderen wordt men verzocht alle gevallen sinds 1965 bekend te maken aan H. Meeus, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout, vergezeld van zoveel mogelijk gegevens betreffende broedbiotoop, broedbiologie, enz... Ten gepasten tijde zal een overzicht van alle ontvangen en andere gegevens in ons maandblad verschijnen.

HET UITSTERVINGSPROCES VAN DE WOLF IN VLAANDEREN

Voor al in heem- en oudheidkundige boeken en tijdschriften is al heel wat gepubliceerd over het vroegere voorkomen van Wolven in onze streken. Deze teksten bespreken echter meestal slechts een of enkele gemeenten. Een globaal overzicht van het uitstervingsproces van de Wolf in Vlaanderen of geheel België werd echter nog niet gemaakt.

Juist het feit dat al die bronnen op zoveel verschillende plaatsen verschenen zijn, maakt het erg moeilijk om een zo volledig mogelijke basisdocumentatie samen te stellen. Hulp bij het verzamelen ervan is dan ook erg welkom, en dat kan door het signaleren van teksten over dit onderwerp verschenen in boeken of tijdschriften, graag met opgave van auteur, titel van het artikel en gegevens over de betrokken publikatie (op welke bladzijden?). Ook aanduiding van gegevens i.v.m. de Waalse en de aangrenzende Nederlandse provincies zijn zeer welkom, evenals het signaleren van plaatsnamen waarin de naam „Wolf” voorkomt (wolfsven, wolfskuil, wolfskooi, wolfsbos enz.), wat mogelijk kan wijzen op de vroegere aanwezigheid van dit dier in onze streken.

Voor al uw inlichtingen kan U terecht op onderstaand adres.

Van harte dank bij voorbaat.

G. Luyts, Zilverberkstraat 13, 2300 Turnhout

DIA-PROJECTIES VOOR UW WINTERAVONDEN

1. „Norsk Natur”

Opnamen van Hadangerfjord, Runde, Dovrefjel, Rondane en Varangerfjord. Flora, landschappen, en vogels, zoals Strandleeuwerik, Roodkeelduiker, Visarend, Zeearend, Grauwe Franjepoot, Morinelplevier, IJsgors, e.a.

2. „Het Rivierlandschap”

De reeks is gesonoreerd en geeft een overzicht van wat er aan natuur is overgebleven tussen Rotselaar, Lier en Mechelen.

De prijs voor de projectie „Norsk Natur” of „Het Rivierlandschap” is 3.000 F. De opbrengst gaat integraal naar het reservatenfonds van De Wielewaal. Inlichtingen: R. Willockx, Sparrenstraat 23, 2930 Hombeek (015/41 41 17).

RANA, EEN NIEUWE WERKGROEP

RANA staat voor Reptielen en Amfibieën in de Natuur. Doelstellingen van de werkgroep zijn o.a. inventarisatie van onze inheemse amfibieën en reptielen, publicatie en verspreiding van de beschermingsgedachte voor deze toch wel erg bedreigde soorten. Meer gegevens volgen.

UITBREIDING VAN HET WIELEWAALRESERVAAT „HET PANNEWEEL”

Apr. J. Dhollander, voorzitter van de Wielewaalafdeling Land-van-Waas Noord en lid van de raad van beheer van De Wielewaal, kocht zo pas 20 a. 60 ca. schorregebied, aansluitend bij het Wielewaalreservaat „Het Panneweel” te St.-Gillis-Meerdonk.

Dhr. Dhollander gaf zijn eigendom in beheer aan De Wielewaal, zodat de totale oppervlakte van het „Panneweel-reservaat” nu 1 ha. 59 a. 90 ca. bedraagt. De raad van beheer betuigt hiervoor zijn oprechte dank aan de heer en mevrouw Dhollander-Matthé.

H. Franckx, voorzitter.

OPROEP TOT MEDEWERKING

In het kader van de internationale zoogdiereninventaris, vragen we iedereen om gegevens van volgende dieren: Wezel, Hermelijn, Bunzing, Boommarter, Steenmarter, Otter, Vos, Ree, Haas, Konijn, Mol, Egel, Ratten en Muizen.

Het betreft hier zowel eigen waarneming, verkeersslachtoffer, vangst als literatuurgegevens (tot 1960). De oppervlakte beslaat heel de provincie Antwerpen. Stuur uw gegevens graag op in volgende vorm:

Naam van de waarnemer:

Plaats + Datum van de waarneming:

Betreft Soort:

Omstandigheid: (waarneming, verkeersslachtoffer...)

Opsturen naar:

L. Lens
Van Dyckstraat 83
2510 Mortsel

of naar:

M. Hofman
Van Dyckstraat 100
2510 Mortsel

ORTOLAAN, VOGEL VAN HET JAAR, 1984.

Zoals u wellicht uit de media en/of andere bronnen zullen hebben vernomen vindt Mondiaal Alternatief (Nederland), dat de Ortolaan *Emberiza hortulana* in 1984 uitgeroepen dient te worden tot 'Vogel van het Jaar'. De reden daarvoor is het onder invloed van de EG-Landbouwpolitiek, snelle verdwijnen van de soort in West-Europa, onder andere als gevolg van het verdwijnen van het oude soortenrijke cultuurland op de droge hoge gronden. Omdat het om een minder spectaculaire vogelsoort gaat die bij velen onbekend is verdwijnt de soort vrijwel zonder dat het opzien baart in brede lagen van de bevolking.

Het is niet de bedoeling om de soort uit te roepen tot 'Vogel van het Jaar' om daarmee een treurzang rond het verdwijnen te gaan houden: integendeel. Het idee is gebaseerd op de mogelijkheid tot daadwerkelijke hulp en tot het stimuleren tot actie (met als gevolg het geven van bekendheid aan het verdwijnen). Het is zo goed als zeker, dat het verdwijnen van de Ortolaan nauw samen hangt met de activiteiten van de mens; we kunnen dus wel degelijk iets tegen deze negatieve ontwikkeling ondernemen. Door de Ortolaan als symbool te gebruiken kunnen ook andere zaken rond het verdwijnen van het ortolanenbiotoop aan de orde worden gesteld. Denk aan de verarming van de flora en vogel- en diersoorten die het ook moeilijk hebben om in deze verarmde gebieden te overleven zoals: Geelgors, Grauwe Gors, Braamsluiper, Kerkuil, Grauwe Kieken-dief, Grauwe Klauwier, Klapkster, Bunzing en Wezel.

Voor diegenen die meer willen weten over Ortolanen hebben wij een rapport over deze soort (Ecoscript 12.06 Ortolaan). Het bevat gegevens uit samengebrachte literatuur en persoonlijke mededelingen die van belang kunnen zijn bij behoud, herstel en creatie van geschikte

leefgebieden. Het rapport is bestelbaar bij: MA-Project EEBV, Postbus 1187, 5602 BD Eindhoven, Nederland, aan de prijs van 10 gulden.

— Mondiaal Alternatief wil fungeren als contactadres waar particulieren en organisaties hun berichten, voornemens, mededelingen en gegevens over feiten en acties kwijt kunnen zodat deze worden bewaard op een plaats, gebruikt kunnen worden als informatiebank voor anderen, verwerkt kunnen worden in volgende mededelingen of voor artikelen.

— Mondiaal Alternatief wil van tijd tot tijd een bericht uitgeven voor geïnteresseerden en media over hetgeen lokaal, regionaal of landelijk gebeurd in verband met het uitroepen van de Ortolaan tot Vogel van het Jaar 1984.

— Mondiaal Alternatief zal proberen nog meer behorende instanties zover te krijgen, dat ook zij (nog) dit jaar een begin maken met actief beheer t.b.v. het instandhouden, scheppen en herstellen van geschikt biotoop voor 'droge' soorten als de Ortolaan.

— Mondiaal Alternatief zal in binnen- en buitenland mensen en organisaties benaderen om informatie betreffende de Ortolanen te verkrijgen of hen te stimuleren zoveel mogelijk in 1984 hierover te publiceren.

— Afhankelijk van de ontwikkeling (en) zal worden bekeken wat er kan of moet gebeuren.

Stichting Mondiaal Alternatief, Postbus 168, 2040 AD Zandvoort, Nederland.

DE ORTOLAAN IN VLAANDEREN

Aansluitend bij het initiatief van de Nederlandse Stichting „Mondiaal Alternatief” zal de *Wielewaal* in 1984 een bijdrage publiceren over de **Ortolaan *Emberiza hortulana*** in Vlaanderen. De redactie doet dan ook beroep op alle Wielewalers die gegevens bezitten betreffende het vroegere en huidige voorkomen als broedvogel van deze vogelsoort in ons land, om deze spoedig te doen toekomen op het redactie-adres: Langvenstraat 25, 2300 Turnhout. Op deze manier zou ook onze vereniging een steentje kunnen bijdragen tot het mogelijke welslagen van dit internationaal opgezet project. Gezien de publikatie van de *Atlas van de Belgische broedvogels* door het „KBIN” vermoedelijk nog lang op zich zal laten wachten (met waarschijnlijk totaal verouderde en voorbijgestreefde gegevens!) is er stige medewerking van alle actieve Wielewalers aan dit project meer dan zinvol.

Dr. H. Meeus, hoofdredacteur.

RESERVATENFONDS

Gift van R. Willockx en M. Rottiers 13.700 F
(opbrengst van de dia-projecties in de afdelingen Gent, Voorkempen en Oostende)

DAG VAN DE CONSERVATORS TE BESELARE OP 11 JUNI 1983

Om 9.30 u. verzamelden de deelnemers zich aan de kerk van Beselare. Deze keer was verloren rijden uitgesloten. Samen reden we verder naar het Reutelbos waar Wielewalers uit Oostende ons reeds opwachtten. Gedurende het drinken van de koffie verwelkomde dhr. Rodts het gezelschap en stelde het reservaat voor. Tijdens de daaropvolgende wandeling in het gebied zou dhr. Rodts vertellen over de eerste wereldoorlog die hier alles vernietigde, over de wederopbouw, hoe het reservaat tot stand kwam, het opruimen van vuilnis en oorlogsherinneringen en eindelijk de beheerswerken die reeds gebeurden of nog moeten uitgevoerd worden. Gedurende de middag keerden we terug naar Beselare voor de heerlijke lunch. Om 15 u. waren we in de woning van het reservaat om er te luisteren naar dhr. Luyts over bosbeheer in natuurreservaten. Spreker had het vooreerst over functies van het bos: houtproductie, recreatie en zeer zelden natuurbehoud. Daarna volgde een beschrijving van het natuurlijk bos, want een oerbos bezit ons land niet meer.

Hoofdeigenschap is variatie: afwisseling in plant- en diersoorten, ouderdom houtgewas en dichtheid begroeiing. Ook ging het nog over verschillende vormen van beheer.

Daarna een lange en levendige bespreking. De Wielewaal heeft weinig bosreservaten, deze zijn dan nog veel te klein en onze vereniging is niet eens eigenaar. Voor Waters en Bossen ligt het anders; doch moeten de richtlijnen van de eigenaars opgevolgd worden d.w.z. een compromis verwezenlijken zodat alles afhangt van de mentaliteit van de houtvester. Het Reutelbos komt opnieuw ter sprake: hoe evolueren naar streekeigen natuurlijk bos, aanleg elzenbroek, hoe vijver levend maken? Zou Waters en Bossen geen advies kunnen uitbrengen?

Om 17 u. dankt de algemene voorzitter de inrichters en de 17 deelnemers voor deze zeer geslaagde dag der conservators. Er was veel gelegenheid tot inbreng van de deelnemers en deze hebben er rijkelijk gebruik van gemaakt.

J. Van der Biest

MEER VOGELVANGST IN 1983

Ondanks de duidelijk geargumenteerde motieven van het Coördinatie Comité voor Bescherming van Vogels (CCBV) heeft minister Akkermans dit jaar toch de vogelvangst uitgebreid, onder de benaming „bevoorrading van vogelkwekers en vinkeniers”. Vorig jaar mochten 20.000 vogels worden gevangen, wat achteraf nog werd uitgebreid met een door de minister genoemd „eenmalig bijkomend contingent van 6900 vinken”. Maar dit jaar mogen 26.500 vinken, groenlingen, kneu's en sijsjes wettelijk gevangen worden. Een aanzienlijke verhoging van het vaste aantal vogels. Voor de natuur- en vogelbeschermers totaal onaanvaardbaar, omdat op die manier de „bevoorrading van de kooien” een blijkbaar verworven recht zou lijken, waarvan een jaarlijks willekeurig aantal vogels het wettelijke slachtoffer worden.

Toen minister L. Tindemans in 1972 de vogelvangst afschafte werd in 1973 een tijdelijke en degressieve bevoorrading van de vogelhouders ingevoerd. Toen is duidelijk bij besprekingen een periode van 5 jaar vastgelegd. Maar onder druk van West-Vlaamse en Zuid-Oostvlaamse vinkeniers oefenden politici uit die streek sterk invloed uit op de toenmalige minister Galle, zodat de bevoorrading toch bleef bestaan. Wel zorgde deze voor een vernieuwd administratief systeem, waardoor controle in theorie veel beter mogelijk wordt. Toen nadien minister Akkermans de bevoegdheid natuurbehoud toegewezen kreeg heeft hij het aantal te

vangen vogels verhoogd, hoewel uit de statistieken 1981 en 1982 blijkt dat het aantal in gevangenschap gehouden vinken, groenlingen, kneu's en sijsjes met 11.632 was gestegen.

Verder is bekend dat deze zogenaamde bevoorrading in veel gevallen slechts een dekmantel is van de sluikhandel en -vangst. Zo krijgt de stroperij een wettelijk achterpoortje. Enkele lukrake controletochten van de Jeugdbond voor Natuurstudie hebben 3 jaar geleden aangetoond dat in sommige streken de vogelvangst met netten nog algemeen verspreid is, door gebrek aan wettelijke controle. Politie en rijkswacht hebben meestal geen specialisten terzake en de kaders van Waters en Bossen zijn onderbezet. Het aanstellen van een net boventallige beambten door natuurbeschermende organisaties is meer dan ooit noodzakelijk om de natuurplunderingen efficiënt te bestrijden. Overigens zou dit de overheidsuitgaven niet extra belasten. Het wrange voor de natuurvrienden is wel dat een jagersclub, waarvan de beheerders regelmatig via artikels de stroperij goedpraten, reeds meer dan 40 jaar die boventallige beamten mogen aanstellen.

De sluikvangst is nog eens extra benadrukt doordat onlangs bij twee handelaars te Dendermonde tientallen netten zijn in beslag genomen na klacht van het CCBV. Die verkooppunten zijn echter zeer moeilijk te achterhalen doordat de kringen van sluikvangers en -handelaars een gesloten milieu vormen, waarbij plaatselijke afdelingen van vinkeniers - of vogelhoudersorganisaties vaak als verspreidingskanaal dienen. Het CCBV blijft aandringen op een totaal verbod van deze vogelvangst, louter omwille van respect voor wat leeft in de vrije natuur.

persnota CCBV 11.9.83

DE ZWARTE HEIDE: NIEUW NATUURRESERVAAT

Door toedoen van afdeling Turnhout kon De Wielewaal van de heer Dr. A. Lesseliers een perceel van ongeveer 1 ha huren, gelegen in het vennengebied ten noorden van Turnhout. Het gaat hier om een restant van de vroegere Zwarte Heide. Dit werd dan ook de naam van het nieuwe natuurreservaat.

Vroeger bestond hier een uitgestrekt heidegebied, waarvan het overgrote deel in cultuur is gebracht. Dit perceel werd gelukkig nog niet ontgonnen en ligt tegen de beek „Nattenloop”. De laatste jaren ontstond er toenemende opslag van berken, wilg en els. Door een aantal beheerswerken hoopt men de oorspronkelijke interessante vegetatie zoveel mogelijk te herstellen (met onder andere Gevlekte Orchis en Klokjesgentiaan) en wil men het terrein opnieuw geschikt maken als broedgebied voor de vogels, aanwezig in de omringende weilanden (Wulp, Grutto en Tureluur).

MOGELIJKE DOORTREK VAN JONGE OOIEVAARS UIT LETLAND

In het raam van oriëntatie-studies worden in oktober 1983 jonge *Ooievaars Ciconia ciconia* vrijgelaten in Letland, meer dan een maand nadat de plaatselijke soortgenoten vertrokken zijn. Deze vogels zijn op de pluimen met een nummer gemerkt (ze dragen ook een ring). Het wordt mogelijk geacht dat sommige van deze Ooievaars door ons land trekken. Indien dergelijke vogels zouden worden waargenomen wordt dringend verzocht hiervan (met opgave van het pluimnummer) de redactie ofwel volgende persoon te verwittigen: J. Katz, Academy of Sciences of the Latvian SSR, Institute of Biology, Laboratory of Ornithology, 229 021 Salaspils, Miera, 3, T 947364, Latvian SSR (USSR).

VOORKOMEN VAN BREEDBEKSTRANDLOPER IN VLAANDEREN EN NEDERLAND

Om een beter inzicht te krijgen in het voorkomen van de **Breedbekstrandloper** *Limicola falcinellus* in Vlaanderen en Nederland, wordt men verzocht alle waarnemingen en vondsten sinds 1965 op te sturen naar H. Meeus, Langvenstraat 25, B-2300 Turnhout. Men gelieve bij toezending datum, plaats, aantal, omstandigheden, waarnemer(s) en eventuele andere gegevens te vermelden. Bij niet-beoordeelde en niet-aanvaarde waarnemingen gelieve men tevens een beschrijving op te sturen.

KRUISBEKKENINVASIE IN VLAANDEREN

L. Matthé, Snepkenshof 47, 2451 Lichtaart, verzoekt om toezending van alle waarnemingen van **Kruisbekken** *Loxia curvirostra* in Vlaanderen in 1983. Een nota over de invasie die dit jaar plaats vond werd gepland in dit tijdschrift, aansluitend bij het artikel dat hij in *Wielewaal* 47: 225-241 (1981) over eerdere invasies publiceerde.

WIELEWALER ONTVANGT PROVINCIALE PRIJS VAN OOST-VLAANDEREN 1983

Robert de Lust, voorzitter van Wielewaalafdeling Kreenland, is geboren te Wetteren op 27 juni 1939. In september 1958 werd hij tot onderwijzer benoemd in de Gemeenteschool van Assenede, waarvan hij nu sinds 10 jaar schoolhoofd is.

Dat het onderwijzerscorps in zijn rangen gedegen specialisten telt in velerlei domeinen is een bekend fenomeen. Door de aard van hun beroep, dat een bijzondere aandacht voor de didactische aanpak van de kennisoverdracht veronderstelt, zijn zij daarenboven vaak aangewezen vulgarisators.

Robert de Lust heeft op het terrein van de ornithologie zowel het een als het ander bewezen. Zo heeft hij meegewerkt aan het vogelringwerk van het Koninklijk Belgisch instituut voor Natuurwetenschappen en is hij conservator geweest van het natuurreservaat De Grote Geul te Assenede. Hij schreef verscheidene tijdschriftbijdragen over de avifauna en publiceerde ook een drietal werken in eigen beheer. Zijn natuurlijke leefomgeving in het prachtige krekengebied heeft daarbij ongetwijfeld stimulerend gewerkt.

Voor zijn „Leven tussen griel en bruine kiekendief“, dat op aangenaam lyrische toon de vakkennis combineert met de bestendig aanwezige wil om de brede groep van natuurliefhebbers te bereiken, is Robert de Lust bekroond met de provinciale prijs voor vulgariserend werk 1983.

OUDE JAARGANGEN DE WIELEWAAL

Gelieve uw bestelling vooraf schriftelijk te richten aan de Centrale, Graatakker 11, 2300 Turnhout.

De gevraagde nummers worden op uw verzoek toegezonden of voorbehouden.

Prijs: 450 F per jaargang. Los nummer 45 F. Port inbegrepen.

WENSKAARTEN

ONTVANGSTEN SPONSORWANDELINGEN (nagekomen)

afd. Middenkust	1622
afd. Rupelstreek	3115
afd. Noorderkempen	1500

ANTI-VOGELVANGSTBETOOGING

Zaterdag, 12 november te St.-Vich. Samenkomst om 13 u. aan de bisschoppelijke school.

NIEUWE UITGAVEN

Herdruk en heruitgave van van Hoytema's gekende prentenboeken, met lithografieën in kleuren.

Vogelwereld	435
Hoe de vogels aan een koning kwamen	295
Twee hanen	370
Het lelijke jonge eendje	416
Uilengeluk	416

Plaatwerken, die ouders aan hun kinderen en kinderen aan hun ouders kunnen geven.

Belangrijke prijsvermindering:

Dekkers M., J. den Hengst, 1981. *Waterrijk*. Utrecht / Antwerpen, Het Spectrum BV. 295 F, 160 blz. Zeer fraaie kleurillustraties.

NIEUWE WIELEWAALAFDELING

Op 12 oktober 1983 werd te Oud-Turnhout een nieuwe afdeling van onze vereniging opgericht. De te Oud-Turnhout woonachtige leden maakten totnogtoe deel uit van afdeling Turnhout.

Volgend bestuur werd verkozen:

- H. Michiels, voorzitter
- W. Goris, ondervoorzitter
- W. Ibens, secretaris
- G. Bottermans, schatbewaarder
- W. Dings, organisator
- overige bestuursleden: J. Hens, F. Nijs, L. Adriaenssens, C. Wijnants, L. Cuylaerts en G. Luyts.

Het bestuur van afdeling Turnhout wenst de nieuwe afdeling alle heil!

WENSKAARTEN

Bestel nu tijdig uw wenskaarten en steun hiermee onze vereniging.

- reeks van 5 dubbele wenskaarten naar foto's van Lindepijlstaart, Kamsalamander, Gevlekte Aronskelk, Roodborsttapuit en Roodborst.
- reeks van 4 dubbele wenskaarten naar aquarellen van Koolmees, Keep, Gaai en Ekster
- reeks van 4 enkele wenskaarten met dezelfde afbeeldingen.

Ornithologische korte mededelingen

Groenling *Carduells chloris* met groene wimpel

Gedurende twee dagen (8 en 9 januari 1983) verbleef nabij mijn voedertafel te Alseberg een gemerkt mannetje Groenling. Hij droeg een groene wimpel aan het rechter loopbeen, waarvan hij overigens weinig hinder scheen te ondervinden. Totnogtoe kon niemand mij vertellen door wie of in het kader van welk onderzoek deze vogel gemerkt werd. Verhelderende reacties zouden door mij erg op prijs worden gesteld.

D. Raes, Hoogstraat 22, 1641 Alseberg.

Tadorna cana en *Tadorna ferruginea*

De waarneming van een overvliegend paartje Kaapse Casarca's *Tadorna cana* te St.-Jan-in-Eremo (Oost-Vlaanderen) op 5 december 1982 en de foutieve determinatie van dezelfde vogels door andere waarnemers, die meenden dat het een paartje Casarca's *Tadorna ferruginea* betrof, heeft mij aangezet hier te wijzen op de mogelijkheid van vergissing, vooral bij het waarnemen van vogels in de vlucht. Zo is ondermeer de kopkleur een goed onderscheidingsmiddel: bij *Tadorna cana* is de kop grijsblauw bij het mannetje en contrasterend zwart-wit getekend bij het vrouwtje, terwijl bij *Tadorna ferruginea* de kop respectievelijk lichtbruin-oranje en lichtbeige is.

Dr. A. van Wassenhove, 9988 St.-Laureins-Watervliet

Zwartkop *Sylvia atricapilla* imiteert Nachtegaal *Luscinia megarhynchos*

De Zwartkop is sinds jaren als zomergast aanwezig in mijn tuin. Op 11 juli 1983 imiteerde hij onmiskenbaar de volledige zang van de Nachtegaal. Hij zong het lied van de Nachtegaal slechts éénmaal. Nooit voordien heb ik zoiets gehoord! Merkwaardig niet?

E. Voorspoels, Bastijnstraat, 2590 Berlaar.

Bilaterale gynandromorfie bij Kuifeend *Aythya fuligula*

Mol, Zandput Leblanc, 11 februari 1983. Tijdens het waarnemen, in de late namiddag, van een honderdtal Kuifeenden in gezelschap van een tiental Tafeleenden *Aythya ferina* viel het me op dat één Kuifeend aan de linkerflank anders getekend was dan rechts. De vogel had links helemaal de typische kentekening en kleur van een woerd en rechts deze van een eend. De kruin was overheersend donkerbruin, op het linkerdeel van de kruin was er een witte veeg. In de genetica heet zo een scherpe afscheiding van de kleurpatronen eigen aan beide geslachten „bilaterale gynandromorfie”.

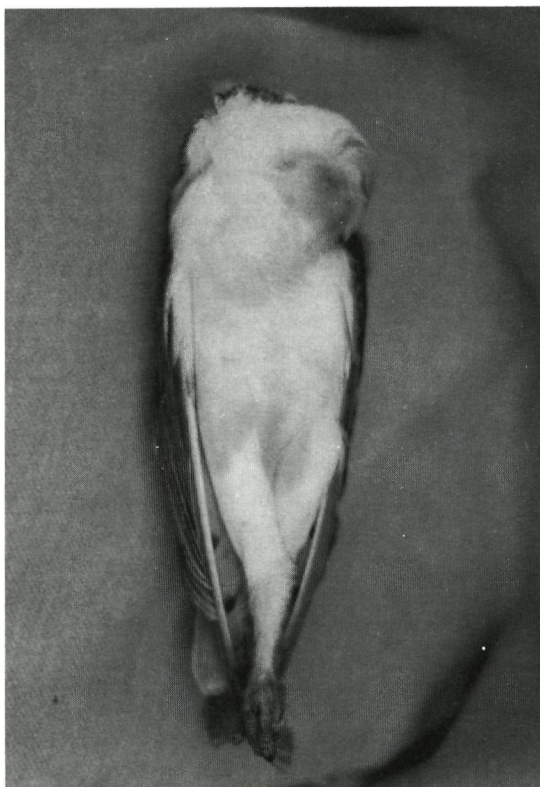
Uit de literatuur weten we dat dit genetisch verschijnsel bij insecten vrij talrijk voorkomt: het werdesignaleerd bij het Vliegend Hert, bijen, Bananevlieg en verschillende vlindersoorten. Bij vogels komt deze bijzondere vorm van gynandromorfie zelden voor. Voor zover mij bekend werd dit verschijnselesignaleerd bij de Vink, Goudvink en sommige hoenderrassen. Herhaalde pogingen om de waarneming eens over te doen met sterkere kijkers en in betere lichtomstandigheden zijn mislukt, de vogel werd niet meer teruggezien.

J. van Winkel, Oude Markt 10, 3583 Overpelt.

Kerkuil *Tyto alba* met kenmerken van nominaatvorm.

De op bijgevoegde foto afgebeelde Kerkuil werd op 12 november 1982 dood gevonden in een kippenhok te Weelde. Het betrof een exemplaar met een volledig witte en ongekleurde onderzijde, kenmerk van de nominaatvorm *Tyto alba alba*. Jammer dat de film van zulke slechte kwaliteit was.

W. Paulussen, Kapelweg 108, 2300 Turnhout

**Mogelijke waarneming van Groenlandse Tapuit
Oenanthe oenanthe leucorhoa te Antwerpen-
Blokkeersdijk**

Op 18 april 1983 bevond ik me op de zandvlakte aan de NO-kant van Blokkeersdijk (Antwerpen-Linkeroever).

Nadat een Klapekster *Lanius excubitor* werd waargenomen, bemerkte ik een Tapuit *Oenanthe oenanthe*. Deze werd bij goede belichting en met een Leitz 10 x 40 bekeken vanop zo'n 25 meter afstand. Het was een mannetje, dat op een zijtak van een populier zat.

De vogel was mooi uitgekleurd en vertoonde op de borst een licht rossige tint. Het gedrag was echter, althans naar mijn mening, opmerkelijk. Gedurende zo'n 15 minuten verplaatste de vogel zich constant, waarbij hij steeds naar de hoogste boomkruinen vloog. Dit waren populieren en wilgen, met een hoogte van ongeveer 8 à 9 m. In tegenstelling tot de Klapekster, die steeds op de boomtoppen zat, streek de Tapuit telkens op de hoogste zijtakken neer, dus minstens 7 m boven de grond. Tijdens de waarnemingsduur werd de vogel niet op de grond waargenomen.

In de omgeving (zo'n 50 meter verder), werd ook nog een wijfje met hetzelfde gedrag geobserveerd. Aan de hand van literatuurgegevens bleek dat het hier mogelijk ging om het ras *leucorhoa*. In *Thieme's Handboek voor alle Europese vogels* (1966) staat het volgende: „In de trektijd, vooral in West-Europa, doortrek van Tapuiten uit Groenland en IJsland”.

De *Avifauna van België* (1967) vermeldt voor het voorjaar voor de ondersoort *leucorhoa*: „Onregelmatige doortrekker van half april tot begin mei”.

Wat betreft de datum, is de mogelijkheid (!) dus geenszins uitgesloten.

Hens *et al.* (*Ardea* 50 (1962): 104-130) vermelden dat mannetjes *leucorhoa* in het voorjaarskleed een donkerder en meer roodbruin getinte keel en borst en een meer crème-bruine buik vertonen,

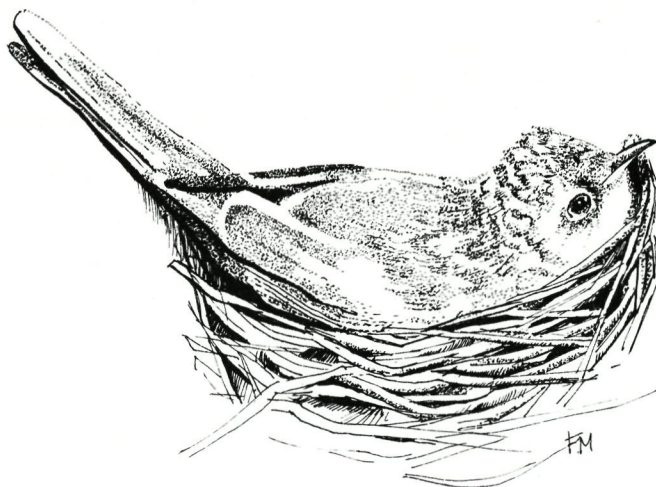
en dat deze ondersoort groter is dan de nominaatvorm (vleugellengte meer dan 102 mm). Ondanks ik op 16 april ruim 35 exemplaren had geobserveerd op Linkeroever (vnl. Kallo-Doel), kon ik niet waarnemen dat deze vogel warmer gekleurd was. Zoals reeds vermeld, was hij wel mooi uitgekleurd. Gezien ik geen mogelijkheid had om de vogel te vergelijken met andere Tapuiten, kon ik evenmin vaststellen dat het waargenomen exemplaar 'groot' was.

De *Avifaunagids van het Gewest Gent en Kanaalzone* (1979) schrijft: „Zit vaak in bomen hetgeen met onze Tapuit niet het geval is. Deze vorm *leucorhoa* is in het veld echter moeilijk te onderscheiden maar komt waarschijnlijk meer voor dan wordt vermoed”. Dit afwijkend gedrag met de nominaatvorm kon ik ook terugvinden in *The Popular Handbook of British Birds* (1975): „It tends to have a more upright stance, and to perch not merely in bushes, but even quite high up in trees; moreover in spring some males of this races have deeper buff underparts, but a large proportion are quite unidentifiable in the field.” Het waargenomen gedrag op Blokkeersdijk komt hiermee goed overeen! Of de vogels een meer opgerichte houding vertoonden, is mij niet opgevallen.

De *Identification Guide to European Passerines* (1975) schrijft onder meer: „Spring birds with prominent rufous tinge and with wing more than 101 should belong to the subspecies *leucorhoa*”. Daar de vogels niet werden gevangen, konden de biometrische gegevens niet genoteerd worden. Bij ringvangsten in België dient voor homologatie de vleugel-, staart- en loopbeenlengte gemeten, en eventueel ook het gewicht opgetekend te worden.

Daarom besloot ik maar wijselijk tot: „Mogelijke (!) waarneming van Groenlandse Tapuit te Antwerpen-Blokkeersdijk”.

L. Janssen, Liersesteenweg 81, 2510 Mortsel.

Tekening: F. Matthé

Opmerkelijke Ornithologische meldingen

Gegevens voor deze rubriek worden verwacht bij de redactie, Langvenstraat 25, 2300 Turnhout.

Deze waarnemingen hadden plaats in 1983, tenzij anders vermeld is. Ze werden niet op hun juistheid gecontroleerd en een aantal onder hen dient nog ter homologatie te worden voorgelegd.

00020 Roodkeelduiker *Gavia stellata*

23 april: 1 dood, met stookolie besmeurd ex. te Meer in de Kempen (J. Leestman, H. Verheyen).

00100 Roodhalsfuut *Podiceps grisegena*

25 juli: 1 dood ex. aan spuikom te Oostende (E. Vanloo, D. Vanhoecke); 27 augustus: 1 juveniel ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Benoy, H. Voet); 22 september: 1 ex. te Harelbeke (F. Ferfers, L. Devos)

00120 Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis*

Maximum aantal in juli: 11 adulte en 1 onvolwassen ex. te Antwerpen-Blokkersdijk op 29 juli (C. Steeman).

00220 Noordse Stormvogel *Fulmaris glacialis*

8 augustus: 1 ex. richting NO te Oostende (D. Vanhoecke).

00360 Kuhls Pijlstormvogel *Calonectis diomedea*

3 september: 1 ex. te Oostende (P. Lingier, B. en P. Opstaele, J.-P. Deputter, R. François, D. Vanhoecke en anderen).

00710 Jan van Gent *Sula bassana*

19 januari: 1 adult ex. te Nieuwkerken in het Waasland (D. Oellibrandt); 7 en 8 september: 1 juveniel ex., pleisterend op E3-plas te Turnhout (H. Lesseliers, H. Meeus).

01040 Kwak *Nycticorax nycticorax*

25 augustus: 1 adult ex. in het Winkelsbroek te Turnhout (R. de Prins, X. in 't Ven); 27 augustus: 1 ex. in het Kijkverdriet te Ravels bij Turnhout (M. Smets, M. van Mierlo, D. Wijnants).

01190 Kleine Zilverreiger *Egretta garzetta*

4 juni: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (G. Simons), in juli nog steeds rondzwervend in het Antwerps havenuitbreidingsgebied op linkeroever (vele waarnemers).

01210 Grote Zilverreiger *Egretta alba*

27 augustus: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (C., Sneyers, R. de Smet, L. Benoy, H. Voet, L. Janssen, L. de Nijs).

01340 Oolevaar *Ciconia ciconia*

31 juli: 1 ex. te Lissewege (G. de Putter).

01440 Lepelaar *Platalea leucorodia*

28 juni: 1 ex. te Blokkersdijk (L. van de Perre, W. de Rouck); 11 juli: 1 adult ex. te Doel (J. van Impe); 21 juli: 1 dood ex. te Doel (D. Oellibrandt,

K. van de Vijver); 28 augustus: 1 ex. te Oorderen-Antwerpen (L. Benoy).

01610 Grauwe Gans *Anser anser*

9 juli: 1 ex. te Doel (D. Oellibrandt); 27 en 28 augustus: 3 ex. te Kallo (C. Steeman, H. Cassiers).

01730 Bergeend *Tadorna tadorna*

15 juli: in totaal 225 pulli te Lillo en Zandvliet (J. van Impe).

01790 Smient *Anas penelope*

2 juli: 1 ♂ te Oorderen (C. Steeman, V. Dupont).

01820 Krakeend *Anas strepera*

26 juni: 110 ex. te Doel (J. van Impe); broedseizoen Antwerps havenuitbreidingsgebied linkeroever: ruim 70 vrouwtjes met jongen (L. Janssen).

01910 Zomertaling *Anas querquedula*

18 juni: 26 ex. te Kallo (J. van Impe); 31 juli: 13 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (C. Steeman).

02040 Toppereend *Aythya marila*

12 juni: 1 ♂ en 1 ♀ te Doel (G. Driessens, P. Buys, D. Colin).

02180 Brilduiker *Bucephala clangula*

1 juli: 1 paar in onvolwassen klee te Antwerpen-Blokkersdijk (J. Van Impe); 28 juli: 1 ex. in vrouwtjeskleed te Kalmthout (L. Matthé); 6 augustus: 1 ex. te Kalmthout (P. Maes, H. Voet).

02380 Zwarte Wouw *Milvus migrans*

12 juni: 1 ex. te Doel (G. Driessens, P. Buys, D. Colin), een niet-geslaagd broedgeval te Bornem in Klein-Brabant (H. d'Hertefelt).

02390 Rode Wouw *Milvus milvus*

25 juli: 1 ex. te Kallo (C. Steeman, V. Dupont); een niet-geslaagd broedgeval Lippelo in Klein-Brabant waarover eerlang een nota in dit tijdschrift zal verschijnen.

02670 Havik *Accipiter gentilis*

2 juli: 1 ex. te Kalmthout (C. Steeman, V. Dupont); 20 augustus: 1 adult ex. te Kalmthout (H. Voet).

03010 Visarend *Pandion halliaetus*

31 juli: 2 ex. te Kalmthout (P. Maes); 6, 15 en 21 augustus: telkens 1 ex. te Kalmthout (P. Maes, J. van Ammel, H. Voet); 3 september: 2 ex. te Mol-Postel (H. Meeus).

03070 Roodpootvalk *Falco vespertinus*

16 juni: 1 ♀ te Antwerpen-Blokkersdijk (L. Janssen).

03200 Slechtvalk *Falco peregrinus*

1 mei: 1 ex. te Doel (D. Oellibrandt, L. Neyens).

04210 Kwartelkoning *Crex crex*

27 augustus: 1 dood ex. te Overpelt (P. en T. Renckens).

04080 Porseleinhoen *Porzana porzana*

25 augustus: 1 ex. in het Winkelsbroek te Turnhout (X. in 't Ven).

04550 Steltkluut *Himantopus himantopus*

9 juni: 1 paartje te Dudzele in het havenuitbreidingsgebied van Zeebrugge (G. de Putter, M. en M. Seys); 17 tot 26 juni: 1 paar te Kallo (J. van Impe); 20 en 24 juli: 1 paar te Kallo (J. van Impe, C. Steeman).

04700 Bontbekplevier *Charadrius hiaticula*

2 broedparen tijdens het broedseizoen 1983 in het Antwerps havenuitbreidingsgebied op linkeroever (C. Steeman, V. Dupont, J. de Ridder).

04820 Morinelplevier *Charadrius morinellus*

14 augustus: 3 ex. te Kallo (C. Steeman, R. Michiels, E. Machiels).

05020 Temmincks Strandloper *Calidris teminckii*

12 maart: 1 ex. te Doel (D. Oellibrandt, P. van de Vijver); 10 juli: 1 ex. te Kallo (L. Janssen, P. Buys, G. Driessens), 25 september: 1 ex. in het Zwin te Knokke (L. Matthé).

05070 Amerikaanse Gestreepte Strandloper *Calidris melanotos*

3 augustus: vondst van 1 dood ex., botulismeslachtoffer, te Kallo (C. Steeman); 15 september: 1 ex. te Zwijndrecht (C. Steeman).

05100 Paarse Strandloper *Calidris maritima*

16 juli: reeds 4 ex. te Oostende (D. Vanhoecke).

05200 Poelsnip *Gallinago media*

27 maart: 1 ex. te Doel (D. Oellibrandt).

05450 Zwarte Ruiter *Tringa erythropus*

8 juni: 6 ex. te Doel (J. van Impe).

05470 Poelruiter *Tringa stagnatilis*

25 en 26 juli: 1 ex. te Doel (G. Driessens, G. Smets, P. Buys, D. Colin); 7 tot 25 augustus: 1 ex., te Doel (J. de Ridder, D. en P. Symens, C. Steeman); 28 augustus: ander ex. te Doel (D. en P. Symens).

05510 Kleine Geelpootruiter *Tringa flavipes*

Op 22 augustus werd in het Antwerpse havenuitbreidingsgebied op linkeroever een exemplaar ontdekt door K. Eigenhuis. De vogel kon nadien nog door vele waarnemers geobserveerd worden. Een uitgebreide nota over dit eerste „zekere” geval voor België (zie *Wielewaal* 47: 433-435) zal

eerlang in dit tijdschrift verschijnen.

05640 Grauwe Franjepoot *Phalaropus lobatus*

18 augustus: 1 ex. in winterkleed te Dudzele (G. de Putter, P. Govaere, N. Endriatis); 27 augustus: 1 ex. te Doel (L. Matthé, R. Vermeyen), op 29 en 30 augustus nog aanwezig (J. de Ridder, P. Maes, D. Colin, G. Smets).

05750 Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus*

15 mei: 2 ex. aan het Zwart Water te Lichtaart (L. Berckvens). 23 september: 1 onvolwassen ex. te Hingene (H. van Doorslaer).

05927 Geelpootmeeuw *Larus cachinnans*

18 juli en 14 augustus: 2 ex. te Oostende (E. Vanloo, D. Vanhoecke).

05990 Grote Burgemeester *Larus hyperboreus*

12 maart: 1 ex. in tweedejaarskleed te Geel (J. Loos, D. Draulans, G. Deckx).

06150 Visdief *Sterna hirundo*

38 broedparen in 1983 in het Antwerpse havenuitbreidingsgebied op linkeroever (C. Steeman, V. Dupont, J. de Ridder).

08460 Hop *Upupa epops*

20 september: 1 ex. te Bornem (I. d'Hertefelt).

10190 Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea*

juli: broedgeval te Overpelt, eerste voor de Dommelvallei (F. Roosen, J. van Winkel).

101200 Roodkeelpieper *Anthus cervinus*

29 september: 1 ex. te Merksplas (C. Goossens, J. Mostmans).

10480 Pestvogel *Bombus garrulus*

11 juni: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (P. Gerené).

11460 Tapuit *Oenanthe oenanthe*

15 juli: 1 ex. te Doel (C. Steeman).

12200 Cetti's Zanger *Cettia cetti*

5 september: 2 zingende ex. te Mariekerke (Klein-Brabant) en 1 ex. te Branst-Bornem (H. van Doorslaer).

12260 Waaijerstaartrietzanger *Cisticola juncidis*

6 augustus: 1 ex. te Lommel dat op 21 augustus geringd werd (G. Jannis, M. de Clerck, H. Lehaen).

14900 Buidelmees *Remiz pendulinus*

25 september: 1 ex. te Hoegaarden (R.-M. Lafontaine); 29 september: 5 ex. waargenomen en gefotografeerd te Oorderen (M. Sloodmaekers).

16660 Kruisbek *Loxia curvirostra*

Zie *Wielewaal* 49: 323, 1983 blijkt belangrijk invasiejaar te zijn; zie oproep L. Matthé *Wielewaal* 49: LI.

17170 Appelvink *Coccothraustes coccothraustes*

16 juli: 1 ex. te Antwerpen-Blokkersdijk (W. Verschueren).

Ornithologische Seizoenoverzichten in Vlaanderen

september - oktober - november 1982

Ter verduidelijking:

Indien bij een waarneming geen aantal is vermeld, gaat het steeds om 1 exemplaar, die om niet nutteloos plaats te verliezen.

Verklaring der tekens:

v: vogel geringd

★ : vondst van een vogel

De vermelde gegevens werden door ons niet op hun juistheid onderzocht. De nummering en naamgeving van de vogels geschiedt volgens Becuwe en Oreel, 1981 *Wielewaal* 47: 363-376.

Duiker spec. *Gavia spec.*

De eerste ongedetermineerde duikers werden waargenomen op 3/10 te Zeebrugge 2 ex. (FCH) en 26/10 Bredene min. 4 ex. op zee (VW Oostende). Vanaf begin november werden duikers gezien, voornamelijk trekend boven zee en met grote aantallen o.a. 11/11 Oostende 44 ex. naar ZW en 45 ex. naar NO in 410 min. (VW Oostende).

00020 Roodkeelduiker *Gavia stellata*

Eerste vogel op 4/10 Zeebrugge 2 ex. (PES). Alle andere waarnemingen (19) in november en dat vanaf 6-7/11, datum waar de soort op vele plaatsen voor het eerst werd gezien. 6/11 Heusden (O.-VI.) 2 ex. (VLF), 6-7/11 Broechem-Oelegem (WA Voorkampen - COM-DED-DMF), 7/11 Oostende 1 ex. op zee (POM), 7/11 Mechelen (VBW). De soort werd pleisterend aangetroffen: 13 tot 30/11 Kallo-Doel 2 ex. (STC-NUH-OED-VW Mortsel), 12 tot 27/11 Mol (LSJ-DRD-VVA-PRP) en 15 tot 18/11 Lokeren (DUJ).

00030 Parelduiker *Gavia arctica*

Eerste vogel, stookolieslachtoffer, op 23/10 Bredene (VW Oostende). Daarna nog 4 waarnemingen: 6 tot 8/11 Paal (ZOJ-BEH); 20/11 Lokeren 1 juv. (DBL); 27/11 Gullegem (VEJ) en Zeebrugge (PES).

00070 Dodaars *Tachybaptus ruficollis*

Doortrek september en oktober. Vanaf eind oktober is de winterpopulatie reeds bereikt. Maxima: september: 2 en 7/9 Kallo-Doel-Antwerpen-Blokkersdijk 190 ex. (CSH-JSL), 28/9 Antwerpen-Blokkersdijk 162 ex. (OED); oktober: 2/10 Antwerpen-Blokkersdijk 107 ex.

(JSL-CSH-OED-STC-VVP), 16/10 Ramskapelle-Dudzele 133 ex. (PES); november: 12 en 14/11 Ramskapelle 110 ex. en 133 ex. (PES-BJN Brugge). De grote concentraties werden aan de Beneden-Schelde en de kust genoteerd.

00090 Fuut *Podiceps cristatus*

Doortrek tot half oktober. Daarna de normale winterconcentraties. Maxima: september: 26/9 Antwerpen-Blokkersdijk 161 ex. (NVP-WTL-SNC-COD); oktober: 1-4/10 Antwerpen-Blokkersdijk 134 ex. (STC-CSH-JSL), 16/10 Antwerpen totaal 90 ex. (VW Mortsel); november: regelmatig boven zee waargenomen met max. op 20/11 Oostende 96 ex. naar ZW op 2 u. (VW Oostende).

00100 Roodhalstuut *Podiceps grisegena*

Aanwezig vanaf: 4/9 tot 22/10 te Broechem-Oelegem (WA Voorkampen DMF-DED-COM) en van 31/10 tot 3/12 te Mol 1 à 2 ex. (LSJ-DCG-MUD-DRD-SSJ). Nog waargenomen te: 4/9 Lochristi (zou sinds april aanwezig zijn) (WJ Gent-BJN Gent); 30/9 Turnhout (ESG); 10/10 Arendonk 2 ex. (DEL); 17/10 Merkem (DZK); 24-30-31/10 en 6/11 De Panne (OG De Panne-GEV-STE); 1-14 en 15/11 Eke 2-1 en 1 ex. (DCJ-VLF); 9/11 Zevegem (VBM); 13 en 14/11 Schulen (ZOJ-BEH-WA Hageland Zuiderkampen) en 21/11 Ekeren (SNC-VBT).

00110 Kuifduiker *Podiceps auritus*

Eerste wintervogels: 3/10 Zeebrugge (FCH) en 4/10 Ramskapelle (PES). Andere waarnemingen: 24/10 De Panne 2 ex. (OG De Panne); 30/10 Mechelen (VBN); 31/10 en 6/11 De Panne 1 en 2 ex. (GEV-OUH); 1/11 Mol (DRD); 7/11 Knokke-Zwin (WA Mortsel); 12/11 Zeebrugge 2 ex. (VUG-WEK) en Ramskapelle (PES) evenals op 14/11 (BJN Brugge); 13/11 Eke (VLF) en 26/11 Oostende (VW Oostende).

00120 Geoorde Fuut *Podiceps nigricollis*

Nog aanwezig + balts op Antwerpen-Blokkersdijk op 27/11 (GEV-VPU-VNW-VQA). Waarnemingen buiten de broed- en/of overzomeringsgebieden (Kalmthout, Antwerpen-Oorderen, Antwerpen-Linkeroever): vanaf 16/9 werd de soort waargenomen te Knokke-Zwin (BUG-BJN Brugge); 2 en 4/9 Harelbeke 2 en 1 ex. (LAM-VAD-DKJ); 16/9 Oostende-Mariakerke 1 ex. op zee (VW Oostende); 26/9 en 10/10 Oostende 8 ex.

(CLG) en 10 ex. (FCH); 16/10 en 12/11 Ramskapelle (PES); 16/10 Broechem (WA Voorkempen); 17/10 Zeebrugge (FCH); 20/10 Lier (GOB) en Kluizen (VSP); 30/10 De Panne (OG De Panne); 6/11 Dudzele 2 ex. (ORG); 7 en 13/11 Walem 1 en 2 ex. (BEW) en 12/11 Oostende (VW Oostende).

00220 Noordse stormvogel *Fulmarus glacialis*
2 waarnemingen ontvangen nl. 1/9 Oostende 2 ex. (VW Oostende) en 29/11 Oostende-Westhinder (VW Oostende).

00430 Grauwe Pijlstormvogel *Puffinus griseus*
Weinig opgemerkt dit jaar. 7/10 Oostende (POR-VRJ); 9/10 De Panne (OG De Panne) en Oostende 4 ex. naar ZW (POM-VW Oostende); 14/10 Oostende 2 ex. naar ZW en 1 ex. naar NO (POM, VW Oostende); 14/11 Oostende 1 ex. naar ZW (VW Oostende); 28/11 Nieuwpoort (ZW Nieuwpoort).

00460 Noordse pijlstormvogel *Puffinus puffinus*
2/9 Oostende 2 ex. naar ZW (VW Oostende); 7/9 Koksijde 2 ex. (RAD); 21/9, 7 en 9/10 De Panne 1 ex. (OG De Panne); 3-7-9 en 15/10 Oostende resp. 2 ex. naar ZW en 5 naar NO- 18 ex. naar ZW en 3 naar NO 4 naar ZW en 2 naar NO (VW Oostende - POM-POR-VRJ).

Stormvogeltje spec.

11/9 Oostende 1 ex. naar NO (VW Oostende) en 15/10 Oostende 1 ex. naar ZW (VW Oostende).

00550 Vaal stormvogeltje *Oceanodroma leucorhoa*
14/10 Oostende 1 ex. naar ZW (VW Oostende) en 21/11 Antwerpen-Oorden (BNL-SNC-VBT-WJ Voorkempen).

00710 Jan van Gent *Sula bassana*

Alle waarnemingen werden aan de kust genoteerd. Uitzondering echter voor: 24/10 Mol/Postel 1 juv. (DEL-DNF-VGV). 12 september-, 16 oktober- en 7 novemberwaarnemingen. De grootste aantallen werden geteld op 7 en 9/10 te Oostende met 134 (POR-VRJ) en 447 ex. en/of 117 ex. (POM-VW Oostende). Zowel adulte als vogels van verschillende leeftijden werden gezien.

00720 Aalscholver *Phalacrocorax carbo*

Na een lichte voortrek begin september, kwam de trek pas goed op gang de tweede decade van oktober en duurde tot en met de eerste decade van november. Topdagen waren: 16/10 met 505 ex.; 22-23 en 24/10 met resp. 443-426 en 440 ex. en 6 en 7/11 met 468 en 447 ex. De trek verliep hoofdzakelijk langs de kust en de Beneden-Schelde. Geen waarnemingen ontvangen uit Brabant en Limburg.

00800 Kuifaalscholver *Phalacrocorax aristotelis* BAHC
28/11 Knokke-Zwin 1 ad. (BLG).

00950 Roerdomp *Botaurus stellaris*

7 waarnemingen ontvangen: van 2/9 tot 10/10 Mol-Postel 2 ex. (B.N.V.R.-DEL). 2/10 Testelt (WA Hageland-Zuiderkempen), 13/10 Lokeren (DUJ), 17/10 Stuivekenskerke (TAR-RAD). 25/11 Moerzeke (VDH), 27/11 Antwerpen-Blokkersdijk (JOV-SJJ).

00980 Woudaapje *Ixobrychus minutus*

Van 1/7 tot 1/9 Mol-Postel 1 ♂ (DEL), van 1/9 tot 20/9 Steendorp 1 juv. (TMT-VHF-VHW), van 5/9 tot 25/9 Harelbeke 1 ♀ (VAD-DKJ-SMJ). 2/10 Lier 1 ♂, 1 ♀. 1 juv. (DPT-BSP-DIG-COD), 10/10 Genk 1 ♀ (WJ Zuid-Limburg).

01040 Kwak *Nycticorax nycticorax*

3 september- en 1 oktoberwaarneming, 12/9 Antwerpen Blokkersdijk (COD), 14/9 Nieuwpoort (VEB-RAD-ZW Nieuwpoort), 22/9 Deurne (Antw.) 1 juv. (LAJ); 8/10 Walem 1 ad. (CSH).

01190 Kleine Zilverreiger *Egretta garzetta*

Alle waarnemingen (8) uit de kuststreek. 18/9

Ramskapelle 2 ex. (PES); 26/9 Stuivekenskerke (VEB-RAD-TAR-BOE-DWL), Dudzele (CSP), Knokke-Zwin (WA Brugge) 3/10 Zeebrugge (WJ Gent-BJN Gent); 4/10 Ramskapelle 2 ex. (PES), 7/10 Dudzele 2 ex. (ORG), 16/10 Ramskapelle (PES).

01220 Blauwe Reiger *Ardea cinerea*

Maandmaxima: 6/9 Mol-Postel 52 ex. + 16 ex. naar ZW (DEL). 30/10 Antwerpen-Blokkersdijk 56 ex. (JSL-NVP). 5/11 Antwerpen-Blokkersdijk 59 ex. (STC).

01240 Purperreiger *Ardea purpurea*

25 septemberwaarnemingen ontvangen. Geen duidelijke doortrek! Oktoberwaarnemingen: 2/10 Neerpelt (COL-LEH), Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex. (CSH-JSL-OED-STC-VVP), Lier 1 juv. (COD); 3/10 Antwerpen-Blokkersdijk 1 juv. (DOK-COD-JSL); 6/10 Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex. (CSH-JSL-STM). Een late novemberwaarneming: 11/11 Antwerpen-Blokkersdijk 1 juv. (DBF).

01340 Ooievaar *Ciconia ciconia*

Sedert eind/9 Knokke-Zwin 2 ex. (BUG). Het gaat hier om 2 Nederlandse (wilde) exemplaren. 1/10 Retie 1 ad. (geringd ex.) (DNF-VGL). 2/10 Duffel (JAS).

01440 Lepelaar *Platalea leucorodia*

In totaal 23 waarnemingen ontvangen afkomstig uit: Oostende, De Panne, Zeebrugge, Knokke-Zwin, Ramskapelle, Dudzele, Snaaskerke, Antwerpen-Blokkersdijk, Rupelmonde, Berg-Kamphenhout. Hiervan 3 oktober- en 3 novemberwaarnemingen: 19/9 tot 18/10 Knokke-Zwin 3 ex. (BUG), 5/10 Zeebrugge 4 ex. (VUG-WEK), 15/10 Antwerpen-Blokkersdijk 1 onv. (BEV-MXA). 7/11 De Panne 2 ex. naar ZW (GEV-STE), 9/11 Rupelmonde 2 ex. (VHF).

01520 Knobbelzwaan *Cygnus olor*

Maxima: 30/9 Antwerpen-Blokkersdijk 18 ex. (WN Linkeroever). 2 tot 4/10 Antwerpen-Blokkersdijk 7 ad. + 6 sub ad. + 6 onv. (WN Linkeroever). 30/11 Lier 15 ex. (JSL-DIG-BSP).

01530 Kleine Zwaan *Cygnus columbianus*

Eerste vogels op 24/10 Beerse 7 ad. (MAW-JOJ), Kallo-Doel 11 ad. + 3 juv. (OED). Maximum november: 7/11 Knokke-Zwin 39 ex. op slaapplaats (BJN Brugge). Waarnemingen voornamelijk uit de kuststreek en Beneden-Scheldegebied. Buiten deze gebieden: 22 en 23/11 Boekhoute resp. 35 en 23 ex. (BEL).

01540 Wilde Zwaan *Cygnus cygnus*

7/11 Harelbeke 4 ad. + 1 juv. (SCA-VAD-MTJ-BAY), 24/11 St.-Agatha-Rode 2 ad. + 1 juv. (PES).

01570 Rietgans *Anser fabalis*

Van 1/9 tot 25/9 verbleven te Doel enkele waarschijnlijk achtergebleven, aangeschoten exemplaren met maximum 4 ex. van 13-25/9 (CSH-JSL-OED-STC). Twee oktoberwaarnemingen: 22/10 Antwerpen-Blokkersdijk 8 ex. (CSH-JSL-STC), 27/10 Gent-Zeehaven ca 80 ex. (BEL). Slechts 1 novemberwaarneming: 6/11 Assenede 10 ex. (BEL).

01580 Kleine Rietgans *Anser brachyrhynchus*

Slechts 1 waarneming ontvangen: 16/10 Knokke 22 ex. (SYP).

01590 Kolgans *Anser albifrons*

Eerste vogels op 30/9 Antwerpen-Berendrecht en Zandvliet 8 ex. (STC). Vanaf 23/10 worden grote groepen waargenomen: 23/10 Mortsel 235 ex. + 550 ex. (LEL-LED). 15/11 Munte enkele honderden naar Z (VLF), 25/11 Oostende 103 ex. (VW Oostende).

01610 Grauwe Gans *Anser anser*

Te Antwerpen-Zandvliet verbleven in september drie aangeschoten exemplaren, die ook op 18/9 te Kalmthout werden waargenomen. Eerste vogels op 29/9 Zwijnaarde 8 ex. (VLF). Verder twee duidelijke

doortrekpieken merkbaar: rond 24/10 algemene doortrek over heel het land. Uit Limburg werden geen waarnemingen ontvangen. Grootste aantallen: Beerse 1240 ex. (MAW), Merksplas ca 500 ex. (VMR-ESG-ELJ), Munte ca 100 + ca 300 ex. (VLF). Rond 6/11 vooral doortrek in de kuststreek. Grootste aantallen: 6/11 De Panne 120 + 85 + 120 ex. (GEV-STE), Oostende 163 ex. (VW Oostende), 7/11 Oostende 260 ex. (VW Oostende) en begin/11 verbleven min. 200 ex. te Doel (OED-VW Mortsel). Van deze groep waren 6 ex. gemerkt uit Oost-Duitsland.

01670 Brandgans *Branta leucopsis*

Alle waarnemingen kwamen uit dezelfde regio nl. 3/10 Zeebrugge (WJ Gent-BJN Gent) en 4/10 en 12/11 Dudzele telkens 1 ex. (PES).

01680 Rotgans *Branta bernicla*

Enige septemberwaarneming: 30/9 Oostende 1 ex. naar NO (VW Oostende). Massale doortrek vanaf 2de helft van oktober. Grootste aantallen: 15/10 De Panne 173 ex. (OG De Panne), Oostende 118 ex. (POR), 23/10 De Panne 123 ex. (OG De Panne), 24/10 Nieuwpoort 753 + 150 + 142 (ZW Nieuwpoort), De Panne 475 ex. (VW Brugge). Enige waarneming uit het binnenland: 5/11 Mol 1 ex. (LSJ-DCG-MVD).

01730 Bergeend *Tadorna tadorna*

Maandmaxima: september: 25/9 Kallo-Doel 139 ex. (OED); oktober: 2/10 Kallo-Doel 137 ex. en Schelde-oever tegenover Zwijndrecht 108 ex. (OED); november: 18 en 21/11 Knokke-Zwin ca. 450 ex. (DMJ-BEL-WA Kreekenland); 12/11 Zeebrugge-Dudzele ca 150 ex. (VUG-WEK); 13/11 Antwerpen-L.O. tot Doel 193 ex. (VW Mortsel). Waarnemingen in Brabant: 11/11 St.-Agatha-Rode (PES), 14/11 Zemst 2 ex. (CAE), 15/11 Oud-Heverlee (PES); in Limburg: 13/11 Neerharen 8 ex. (WJ Zuid-Limburg).

01790 Smient *Anas penelope*

Voor 10/9 al aanwezig te Antwerpen-Blokkersdijk 1 ex, op 4/9 en 10/9 (CSH-JSL) en 2 ex. op 6/9 (SID), Doel 12

ex. op 5/9 (OED) en 7 ex. op 6/9 (CSH-JSL), Kallo 3 ex. op 6/9 en 11 ex. op 7/9 (CSH-JSL), Lier 1 ♂ op 8/9 (CSH-JSL), Mol-Postel 2 ♂ ♂ welke overzomerden (DEL). Maandmaxima: september: 29/9 Antwerpen-Blokkersdijk 10 ex. (JSL-CSH); oktober: 30/10 Zeebrugge 900 ex. (FCH), 30/10 Dudzele-Ramskapelle 820 ex. (PES), 24/10 Nieuwpoort 120 ex. (DWL-RAD); november: 14/11 Ramskapelle 2085 ex. (BJN Brugge), 12 en 27/11 Dudzele-Ramskapelle 1093 ex. en 1697 ex. (PES), 27/11 Doel 1394 ex. (RSR-SAG). Waarnemingen in Limburg: 17/10 Maaseik-Aldeneik 19 ex. (WJ Zuid-Limburg); uit Brabant geen waarnemingen ontvangen; maximum in Mol 4 ♀ ♀ op 20/10 en 4 ex. op 11/11 (LSJ-DRD-DCG-SSJ).

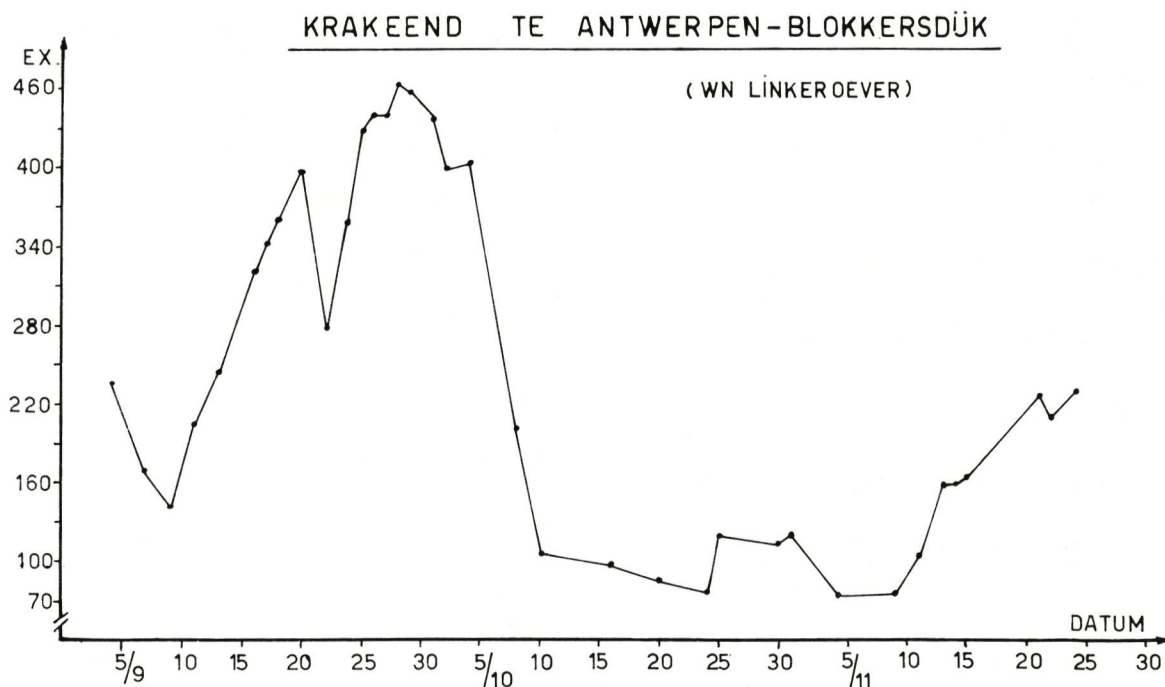
01820 Krakeend *Anas strepera*

Voor het aantalsverloop te Antwerpen-Blokkersdijk zie figuur 1, maxima aldaar 462 ex. op 28/9 (OED), 436 ex. op 1/10 (WN Linkeroever), 230 ex. op 24/11 (JSL-STC). Andere grote aantallen in het Antwerpse: 4/9 Antwerpen-Blokkersdijk en Oorderen, Kallo en Doel in het totaal 731 ex.!

(BNL-CSH-JSL), Doel 70 ex. op 13/9 (CSH-JSL) en 47 ex. op 5/10 (OED), 13/11 Kallo 60 ex. (VW Mortsel), 22/11 Antwerpen-Oorderen 210 ex. (JSL-STC). Maxima daarbuiten: West-Vlaanderen: 12/11 Dudzele-Ramskapelle 17 ex. (PES), 30/10 Zeebrugge 12 ex. (FCH); Oost-Vlaanderen: 21/11 Nazareth 2 ♂ ♂ 2 ♀ ♀ (GEV-OUH); Antwerpen: 10 tot 21/11 Mol-Postel 10 ♂ ♂ 11 ♀ ♀ (DEL), 6/11 Lier 18 ex. (COD); Limburg: 24/10 Zonhoven 20 tal (WJ Midden-Limburg), 13/11 Maaseik-Aldeneik 2 ♂ ♂ 1 ♀ (WJ Zuid-Limburg).

01840 Wintertaling *Anas crecca*

Maandmaxima: september: 18/9 Kallo-Doel 1136 ex. (OED), 22/9 Antwerpen-Blokkersdijk 304 ex. (OED), 22/9 Gent-Langerbrugge ca 240 ex. (WA Gent); oktober: 2/10 Kallo-Doel 1122 ex. (OED), 16/10 Ramskapelle bijna 1000 ex. (BJN Brugge), 17/10 Scheldeoever tegenover Zwijndrecht 550 ex. (OED); november: 13/11 Antwerpen-rechter Schelde 1640 ex. (VW Mortsel), 30/11 Kallo-Doel 1355 ex. (OED), 14/11 Ramskapelle 913 ex. (BJN Brugge).

01860 Wilde Eend *Anas platyrhynchos*

Maandmaxima: september: -/9 Stuivekenskerke 2000 ex. (DSK), 5/9 Harelbeke 1471 ex. (VAD), 25/9 Kallo-Doel 1350 ex. (OED); oktober: 16/10 Dudzele-Ramskapelle 5600 ex. (PES); 17/10 Woumen 4150 ex. (DZK), 20/10 Kluizen 2442 ex. (VSP); november: 17/11 Kluizen 3896 ex. (VSP); 14/11 Ramskapelle 3272 ex. (BJN Brugge), 21/11 Dudzele ca. 3000 ex. (DUG), 22/11 Oelegem 2950 ex. (COM-DED-DMF).

01890 Pijlstaart *Anas acuta*

Begin september nog lage aantallen: 3/9 Antwerpen-Oorderen 7 ex. (BNL-CSH-JSL), 6/9 Doel 10 ex. (CSH-JSL). Maxima in het Antwerpse: 23/9 Antwerpen-Blokkersdijk, Kallo en Doel samen 60 ex. (CSH-JSL-STC), 24/10 Doel 304 ex. (!) (COD-SMG), 4/10 Antwerpen-Blokkersdijk 33 ex. (STC), 1/11 Kallo-Doel 140 ex. (COD), 22/11 Antwerpen-Oorderen 62 ex. (JSL-STC). Daarbuiten: 17/10 Knokke-Zwin ca 20 ex. (FCH), 16/10 Nieuwpoort 12 ex. (JSL-WTL-COD), 28/11 Harelbeke 10 ♂ 7 ♀♀ (DKJ-VAD).

01910 Zomertaling *Anas querquedula*

Nog dagelijks gesignaleerd tot en met 11/9 met maxima: 1/9 Stuivekenskerke 8 ex. (DSK), 1/9 Doel 7 ex. (CSH-JSL-WTL), 5/9 Mol-Postel 4 ♂ 3 ♀♀ (DEL), 9/9 Lier 7 ex. (RAP). Daarna tot 4 oktober sporadisch. Latere waarnemingen: 10/10 Lier 1 ex. in eclips (WUA-COD), 16/10 Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex. in eclips (COD-BEV), 24/10 Doel 2 ex. (COD-SMG), 31/10 Ettelgem 1 ♀ (LES). In november nog waarnemingen te Lier: 1 imm. ♂ op 11-20 en 30/11 en ook nog 1 ♀ op 20/11 (COD-DPT-JSL-WTL). Het ♂ heeft in het Lierse overwinterd.

01940 Slobeend *Anas clypeata*

Maandmaxima: september: 7/9 Antwerpen-Blokkersdijk, Kallo en Doel samen 1350 ex. (!) (CSH-JSL), 24/9 Lier 64 ex. (CSH); oktober: 2/10 Antwerpen-Blokkersdijk 399 ex. (BEV), 16/10 Dudzele-Ramskapelle 370 ex. (PES), 30/10 Zeebrugge 311 ex. (FCH), 17/10 Woumen 265 ex. (DZK); november: 12/11 Dudzele-Ramskapelle 541 ex. (PES), 1/11 Antwerpen-Blokkersdijk 331 ex. (STC), 14/11 Roksem 160 ex. (WA Brugge).

01960 Krooneend *Netta rufina*

Antwerpen-Blokkersdijk 1 ♂ van 1 tot 15/9 (CSH-JSL-STM-WTL). Was reeds aanwezig vanaf 30/6. 19/9 Stuivekenskerke 1 ♂ eclips 4 ♀♀ of juv. (DSK-MKJ-BCM), 25 en 26/9 Harelbeke 5 ♂ 1 ♀ (VAD-DKJ-NTJ-BER). Geen oktoberwaarnemingen. Eke 1 ♀ van 7 tot 14/11, 1 ♂ op 7 en 14/11, 1 juv. op 23/11 (VLF-DCJ-VJA-BEC-VBM), 13/11 Hofstade 1 ♀ (VCM), 13/11 Mol-Postel 1 ♂ (LSJ-DCG), 14 tot 30/11 Broechem 1 ♀ (DMF-COM-DED-VAU), 21/11 Nazareth 1 koppel (OUH-GEV), 21/11 1 ♂ (SNC-VBT).

01980 Tafeleend *Aythya ferina*

Maandmaxima: september: 16/9 Antwerpen-Blokkersdijk 156 ex. (JSL-STC), 9/9 Oelegem 136 ex. (DED-DMF), 8/9 Zeebrugge-Dudzele 35 ex. (ORG); oktober: 24/10 Antwerpen-Blokkersdijk 512 ex. (SMG-COD), 3/10 Oelegem 290 ex. (DED-DMF), 31/10 Lier 240 ex. (FRH-VEV), 6/11 Antwerpen-Blokkersdijk 233 ex. (JSL), 27/11 Merkem 200 ex. (SWK), 17/11 Kluizen 197 ex. (VSP).

02020 Witoogeend *Aythya nyroca* BAHC behalve ♂ 2/11 Neerijse 1 ♂ (PES), 12/11 Ramskapelle 1 ♀ Tafeleend-Witoogeend (PES), 15/11 Oud-Heverlee 1 ♂ (PES), 21 tot 30/11 Harelbeke 1 ♀ (VAD-DKJ).

02030 Kuifeend *Aythya fuligula*

Maandmaxima: september: 4/9 Mechelen 58 ex. (VBW), 17/9 Antwerpen-Blokkersdijk 35 ex. (CSH-JSL), 6/9 Lier 25 ex. (RAP); oktober: 16/10 Dudzele-Ramskapelle 110 ex. (PES), 24/10 Antwerpen-Blokkersdijk 63 ex. (STC), 24/10 Mechelen 59 ex. (VBW);

november: 11/11 Lier 416 ex. (JSL-WTL), 17/11 Kluizen 212 ex. (VSP), 13/11 Merkem 183 ex. (DZK).

02040 Toppereend *Aythya marila*

Eerste waarneming: 13 tot 15/9 Drongen 1 ♀ (BOP). 2 waarnemingen in oktober: 16/10 Hofstade 20 ex. in overgangskleed (!) (VCM), 31/10 Stuivekenskerke 1 ♀ (DSK). In november talrijke: Harelbeke: 9 ♀♀ op 6/11, 4 ♀♀ op 8/11, 1 ♀ van 14 tot 25/11 (VAD-SCA-HUD-FEY); 7/11 Eke (VLF); 12/11 Ramskapelle 1 juv. ♂ (PES); 13/11 Kalmthout 2 ♀♀ (PES); 13 en 27/11 Stuivekenskerke 1 ex. en 2 ex. (WJ Westkust-DWL); 14 en 15/11 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ad. ♀ en 1 onv. ♀ (STC-JSL-BEV); 21/11 Mechelen 1 ♀ (VBW).

02060 Eider *Somateria mollissima*

Maxima aan de kust: 26/9 De Panne 20 ex. (OG De Panne), 16/10 De Panne 33 ex. (OG De Panne), 7/11 De Panne 40 ex. naar ZW (GEV-STE). Waarnemingen in het binnenland: 17/10 Kessenich 1 ♀ (WJ Zuid-Limburg), 6 tot 14/11 Lier 1 ♀ 2 juv. ♂♂ (COD-JSL-DOK en vele andere), 14/11 Genk-Diepenbeek 6 ex. (♀ en juv.) (CRL-RYB-DZL-RYK), 19 en 20/11 Wommelgem 1 ♀ 1 juv. ♂ (DMF-COM).

02120 IJseend *Clangula hyemalis*

10/11 Lommel 1 ad. ♀ 1 juv. ♀ (BDR-GEA-VBX), 13/11 Kalmthout 2 juv. (PES), 15 en 24/11 Neerijse 1 ♀ (PES), 27/11 Oelegem 1 ♀ (DED-DMF-COM), vanaf 27/11 Turnhout 1 overwinterend ♂ (zie *Wielewaal* 49: 322)

02130 Zwarte Zeeëend *Melanitta nigra*

Maxima aan de kust: 8/9 Koksijde 57 ex. (RAD), 5/9 De Panne 34 ex. naar ZW op 2 uur (GEV), 15/10 De Panne 290 ex. (OG De Panne), 17/10 Nieuwpoort 100 ex. (RAD), 6/11 De Panne ca 400 ex. pleisterend en 240 ex. naar ZW (OUH-GEV), 6/11 Nieuwpoort 94 ex. (VEB-RAD-BOE). Waarnemingen in het binnenland: 20/10 2 ♀♀ (SSJ-DRD-DCG-LSJ), 6/11 Harelbeke 1 ♀ (DKJ-VAD-BAY).

02150 Grote Zeeëend *Melanitta fusca*

Alle ontvangen waarnemingen: 13/9 De Panne 1 ex. (OG De Panne); geen in oktober; 6/11 De Panne 1 ex. naar NO en 3 ex. naar ZW (OUH-GEV) en Nieuwpoort 5 ex. (VEB-RAD-BOE), 7/11 De Panne 2 ex. naar NO (GEV) en Nieuwpoort 2 ex. (ZW Nieuwpoort), 9/11 Lille 2 juv. (DAW), 20/11 Oelegem 3 ♀♀ (COM), 27/11 Zeebrugge 1 ♀ 1 juv. ♂ (PES).

02180 Brilduiker *Bucephala clangula*

In september was het ex. te Kalmthout nog steeds aanwezig, laatste ontvangen waarneming 26/9 (NVP-WTL-SNC-COD). Eerste vogels op 10/10 Antwerpen-Blokkersdijk 3 W-kleed (CSH-STC-VPU) en Mol-Postel 1 ♂ 1 ♀ (DEL). In oktober nog waargenomen te Mechelen, Harelbeke en Mol-Zilvermeer, maximum: 24/10 Antwerpen-Blokkersdijk 5 ♀♀ (SMG-COD). Maxima november: 12/11 Antwerpen-Blokkersdijk 12 ♀♀ (DNL), 16/11 Neerijse 8 ♀♀ (PES), 6/11 Nieuwpoort 4 ex. (VEB-RAD-BOE).

02200 Nonnetje *Mergus albellus*

Eerste en enige oktoberwaarneming: 6/10 Oelegem 1 ♀ (DED). 5 waarnemingen uit november ontvangen: 13/11 Doel 1 ♀ (VW Mortsel), 21/11 Doel 1 ♀ (NUH), 21 en 22/11 Antwerpen-Oorderen 1 ♀ (JSL-STC-WJ Voorkampen), 28/11 Doel 1 ♀ (VW Mortsel).

02210 Middelste Zaagbek *Mergus serrator*

6 oktoberwaarnemingen: 16 en 30/10 Ramskapelle 1 ♀ (PES), 17/10 Knokke-Zwin 1 ♀ (FCH), 23/10 Antwerpen-Zandvliet 1 W-kleed (VW Mortsel), 24/10 Nieuwpoort (ZW Nieuwpoort), 28/10 Antwerpen-Zandvliet 1 W-kleed (VIJ). 3 novemberwaarnemingen: 6/11 tussen Middelkerke en Oostende 1 ♂ 4 ♀♀ op zee (VW Oostende), 14/11 Ramskapelle 4 ♀♀ (BJN Brugge).

02230 Grote Zaagbek *Mergus merganser*

1 oktoberwaarneming: 24/10 Nieuwpoort 1 ex. (RAD-BOE). Vanaf begin november op meer plaatsen aanwezig: 6/11 Brecht 1 ♂ 1 ♀ (SSP-NUH), 6/11 Lier 1 ♀ (COD), 6/11 Doel 2 ♂ 10 ♀ (JSL-PEF-VEA). Buiten de waarneming in Doel nooit meer dan 4 ex. samen.

02310 Wespandief *Pernis apivorus*

23 september-, 8 oktober- en 3 novemberwaarnemingen. Meestal solitaire ex., maar ook kleine groepjes: 2/9 Hoboken 3 ex. naar Z (CSH-JSL); 2/10 Kasterlee 4 ex. (SMM-LAJ-DIE-SAT); 10/10 Mol 3 ex. (LSJ-DRD-DCB-SSS). Uitzonderlijke late novemberwaarnemingen: 6/11 Koekelare (SWK-DWL-RAD-WJ Westkust); 6/11 Temse 3 ex. (DCU); 8/11 Koksijde (GAJ).

02380 Zwarte Wouw *Milvus migrans*

3 september- en nog 1 oktoberwaarneming. 5/9 Munte 1 ad. (VLF); 5/9 Merelbeke (WA Merelbeke); 13/10 Mechelen 1 ex. naar ZW (BEW).

02390 Rode Wouw *Milvus milvus*

10 september-, 10 oktober- en 17 novemberwaarnemingen. 1 waarneming uit Brabant: 10/11 Overijse (PES). 2 waarnemingen uit West-Vlaanderen: 18/10 en 10/11 Harelbeke resp. 1 ex. naar NW en 1 ex. naar ZW (SCA-LAM). Oost-Vlaanderen: 11/9 Schelderode (VLF); 15/9 Merelbeke (WA Merelbeke); vanaf 24/9 tot 15/11 Munte-Schelderode (VLF-WA Merelbeke); 3/10 Gent (XRE); 18/10 Laarne (DBP); 18/10 Temse (DBF); 13/11 Kallo-Doel 3 ex. en vanaf 14/11 Doel 2 ex. die overwinterden (COD-JSL-OED-SNC-STC-WTL-CSH); 20/11 Eke (DCJ). Verder waarnemingen uit Antwerpen en Limburg, met als max.: 3/10 Mol 2 ex. (LSJ-DRD).

02600 Bruine Kiekendief *Circus aeruginosus*

82 september-, 38 oktober- en 8 novemberwaarnemingen. Laaste oktober: 24/10 Kasterlee 1 ex. naar ZW (BOP-SMM-LAJ-CUL-GRB), 24/10 Vlissegem (VW Oostende), 24/10 Moortsele 1 imm. (REM-POJ) en 31/10 Stuivekenskerke 5 ex. naar Z (DSK). November: 1/11 Woumen 1 imm. (ANA), 6-8/11 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ad. ♀ (WN Linkeroever), 6/11 Stuivekenskerke 1 juv. ♀ (DSK), 6/11 Brecht 1 juv. (SSP), 6/11 Harelbeke 1 ♀ (DKJ-BAY-XNP), 7/11 Snaaskerke (VW Oostende) en tot en met 28/11 Mol-Postel 1 juv. (DEL-VGL).

02610 Blauwe Kiekendief *Circus cyaneus*

De eerste ♀ ♀ werden opgemerkt te 5/9 Brecht (NUH) en 16/9 Zomergem (SWE). Daarna nog veel oktober- en novemberwaarnemingen. Grote aantallen: tussen 6/10 en 27/10 Kasterlee. 19 trekwaarnemingen van vnl. ♀ ♀ (SMM-LAJ); 16/10 Mol-Postel 7 ♀ ♀ solitair trekkend naar ZW (DEL); najaar Brecht 20 ringvansten (WA Voorkempen); 2/11 Houtem 2 ♂ ♂, 2 ♀ (RTN-RAD); 6/11 Mol 1 ♂, 9 ♀ ♀ (DCG-LSJ); 7/11 De Panne 2-1-2-2-1 en 1 ex., steeds ♀ ♀, boven zee naar ZW (GEV-STE-UUH); 18 tot 26/12 Zomergem 5 ♀ ♀, 1 ♂ (SWE).

02630 Grauwe Kiekendief *Circus pygargus*

29/9 Dessel 1 ♂ (DRD); 7/11 Harelbeke 1 ♀ naar ZW (NTJ-SCA); 15/11 Gent 1 juv. (VUW-MAF).

02670 Havik *Accipiter gentilis*

20 september-, 28 oktober- en 20 novemberwaarnemingen. Waarnemingen buiten de normale broedgebieden: 1 en 2/9 Mechelen 1 juv. (VBW); 23/9 Hoboken 1 ♀ (DUL-WIL); 7/10 Lembeke (BOK-BOM); 19 en 27/10 Boechout resp. 1 ad. ♀ en 1 juv. ♀ (COD); 24/10 Roeselare (WA Mandelstreek); 5/11 Mortsel 1 ♀ (COD); 6/11 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ♀ (JSL) of 2 ♀ (STM); 7/11 Gent (JYW) en Lier (COD-DOK), 11 en 12/11 Mortsel resp. 2 en 1 ex. (HFM-HFP-LEL); 14/11 Mariakerke (MSO); 17/11 Ertvelde 1 ♀ (XVA); 21/11 Boechout 1 ♀ (DOK); 29/11 Zwijnaarde 1 ♀ naar Z (VLF).

02690 Sperwer *Accipiter nisus*

Bijna alle waarnemingen van solitaire ex. tot 3-4 ex. Grote groepjes: najaar Brecht 38 ringvangsten (WA Voorkempen) tussen 2/10 en 6/11 Kasterlee 114 trekwaarnemingen met pieken op 19/10 16 ex., 20/10 14 ex. en 24/10 29 ex. (SMM-LAJ); 16/10 Mol 11 ex. (LSJ-DRD-DCG); 24/10 Nijlen 9 ex. afzonderlijk (LER-LEM); 24/10 Houthulst 6 maal 1 ex. en 1 maal 2 ex. (DSK); 24/10 Oostende 7 ex. naar ZW (VW Oostende); 24/10 Mechelen 6 ex. afzonderlijk (VBW); 31/10 Kasterlee 12 ex. afzonderlijk (VMR-ESJ); 6/11 Brecht 17 ex. naar Z (SSP); 6-9-11 Mol resp. 16 en 6 ex. (LSJ-DRD-DCG); 27/11 Schellebelle 6 ♀ ♀, 1 ♂ (VLK-CAL).

02870 Bulzerd *Buteo buteo*

Een topdag was 24/10 met 142 ex. Steeds solitaire, maar meer groepjes van 2 tot 10 ex. Grotere groepen: tussen 2/10 en 6/11 Kasterlee ongv. 190 trekwaarnemingen met op 4/10 20 ex., 16/10 20 ex. en 24/10 30 ex. (SMM-LAJ); tussen 6/10 en 6/11 Retie 70 trekwaarnemingen met op 28/10 19 ex. en op 6/11 19 ex. (SMM-LAJ); 6/10 Bonheiden 15 ex. (VBW); 10/10 Booischot 13 ex. (XKJ-GSM); 18/10 Mechelen 18 ex. (BEW); 24/10 Nijlen 19 ex. (LEM-LER); 24/10 Nijlen 19 ex. (LEM-LER); 24/10 Mechelen 23 ex. (VBW); 24/10 Overpelt 18 ex. (JNL); 6-7/11 Mol resp. 41 en 22 ex. naar Z (SSP); 7/11 Oud-Turnhout 18 ex. (GRB-LAJ); 14/11 Bornem 17 ex. (DHH); 30/11 Wuustwezel (NUH).

02900 Ruigpootbulzerd *Buteo lagopus*

16/10 tot half maart Kallo-Doel 3 à 5 ex. (COD-CSH-DZR-JSL-NVP-OED-SNC-STC-WTL-SMG); 10/10 Antwerpen-Blokkersdijk (SNC); 16/10 Mol (LSJ-DRD-DCG); 27/10 Lembeke (MRP-BMG); 22/10 Beerse (MAW-LEJ); 31/10 Kalmthout (VPN); 7/11 Mol (LSJ-DRD-DCG); 8/11 Edegem (SNC).

03010 Visarend *Pandion hallaetus*

De gehele maand -/9 min. 3 ex. (HNJ) tot 4/10 Mol 1 ex. (HNJ e.a.); -/9 tot 2/10 Mol-Postel tot 2 ex. (DEL-BEH-ZOJ). Daarbuiten nog 8 september-, 8 oktober- en 2 novemberwaarnemingen. September: 3-4-5/9 Zandvliet resp. 1-1-2 ex. (BNL-CSH-JSL); 4/9 Zolder (WA Midden Limburg); 8/9 Turnhout (LAJ); 9/9 Brecht 1 juv. ex. (SID); 9/9 Retie (DKN); 12/9 Bocholt (POH). Oktober: 2/10 Bornem (MKR); 6 en 20/10 Antwerpen-Blokkersdijk telkens 1 ex. (STM-JSL-DZR); 10/10 Oelegem (DED); 11/10 Berchem (COD); 7/10 Zomergem (SWE); 14/10 Oud-Turnhout (LAJ); 19/10 Brecht (NIJ). November: 21/11 Antwerpen-Oorderen 1 onv. (DZR).

03070 Roodpootvalk *Falco vespertinus* BAHG

29/9 Mol 1 ♂ (DRD).

03090 Smelleken *Falco columbarius*

6 september-, 35 oktober- en 26 novemberwaarnemingen. Steeds solitair trekkende of jagende vogels, buiten: 26/9 Mol 3 ex. (LSJ-DCG); 10/10 Nijlen 2 ex. (LEM-LER); 17/10 Knokke-Zwin 4 ex. (BJN Brugge); 23-31/10 Kalmthout 2 ♀ ♀, 3 ♂ ♂ (FCH-VPN); 24/10 Overbroek 2 ex. (WA Voorkempen); 13/11 Kalmthout 4 ♀ ♀, 3 ♂ ♂ (PES); 18/11 St.-Margriete 2 ♀ ♀ (BEL-DMJ).

03100 Boomvalk *Falco subbuteo*

Tijdens najaar Brecht 43 ex. geringd (WA Voorkempen). Daarbuiten veel september- en nog 13 oktoberwaarnemingen. Meest solitair, buiten: 4/9 Brecht-Wuustwezel tot 42 ex. (DRF); 5/9 Overpelt 3 ex. (DCM-GNP-VOJ); 9/9 Eeklo 3 ex. (VGI); 11/9 Koekelare 2 ad. 3 juv. (VEB-DWL-RAD); 12/9 Mol-Postel 7 ex. naar Z (DEL); 16/9 Kalmthout 3 ex. (FCH); 19/9 Meeuwen 3 à 4 (GEF-POH-VNS).

03200 Slechtvalk *Falco peregrinus*

1 septemberwaarneming: 2/9 Antwerpen-Blokkersdijk (BEV). 9 oktober- en 16 novemberwaarnemingen,

buiten de pleisterende vogel(s) te Kallo-Doel: 6/11 tot eind /11 1 imm. ex. (JSL-NVP-SNC-STC-PEF-VQA-WTL-VEA-WA Mortsel-COD). Oktober: 2-6 en 9/10 Kasterlee resp. 1-1 en 1 juv. (SMM-BOB); 10 en 20/10 Mol resp. 1 en 1 juv. ex. naar ZW (SSJ-DRD-LSJ-DCG); 21/10 Eeklo 2 ex. (BOM); 24/10 Brecht 1 juv. ♀ (NUH); 24/10 Oostende 1 ex. naar ZW (POM-POR-VCN); 24/10 Genk (WJ Zuid-Limburg). November: 1/11 Mol 1 juv. ex. (LSJ-DRD-DCG-SSJ); 7/11 Koksijde (GAJ); 7-24/11 Antwerpen-Zandvliet (DBF-WJ Waasland-VIJ).

04070 Waterral *Rallus aquaticus*

Werd waargenomen te Oostende, Woumen, Harelbeke, Zwijnaarde, Zevegem, Ruij, Hingene, Steendorp, Bazel, Antwerpen-Blokkeerdijk, Lier, Lichtaart, Kessel, Mol, Arendonk en Testelt.

Maxima: 2/10 Lier 6 ex. (STC-COD).

04080 Porseleinhoen *Porzana porzana*

Waargenomen te: 5/9 Stuivekenskerke (DBR-DSK); 4 tot 9/9 Drogen (BEL-ROW-KOL-VBF-VPN-WA Drogen); 5 tot 22/9 Eke (VBM-VJE-DCJ-BRG-DRN-DCJ-VLF); 6/9 Lokeren (DUJ) en Lier 5-13/9, 24/10, 11-12/11 telkens 1 ex. (VEV, COD, WTL, SMG).

Op 19/9 werd te Antwerpen-Blokkeerdijk een botulisme-slachtoffer gevonden (GEU).

04100 Klein Waterhoen *Porzana parva* BAHG

5/10 Knokke-Zwin (BUG)

04290 Meerkoet *Fullca atra*

Maxima: september: 1/9 Antwerpen-Linkeroever totaaltelling 2000 ex. (CSH-JSL-WTL); 2-7/9 Antwerpen-

Blokkeerdijk 1205 ex. (CSH-DNL-JSL); 26/9 Mechelen 350 ex. (VBW); oktober: 16/10 Antwerpen-Linkeroever totaaltelling 1321 ex. (VW Mortsel); 16/10 Mechelen 530 ex. (VBW); november: 13/11 Mechelen 662 ex. (VBW); 11/11 Lier 602 ex. (COD-JSL-WTL); 13/11 Walem 506 ex. (BEW).

04330 Kraanvogel *Grus grus*

Opmerkelijke najaarsdoortrek. Een nota hierover zal eerlang in dit tijdschrift verschijnen.

04500 Scholekster *Haematopus ostralegus*

Waarnemingen uit de streken van het binnenland, waar de soort zomervogel is: 31/10 Steendorp (VHF-VHW); 30/11 Harelbeke (BER).

04560 Kluut *Recurvirostra avocetta*

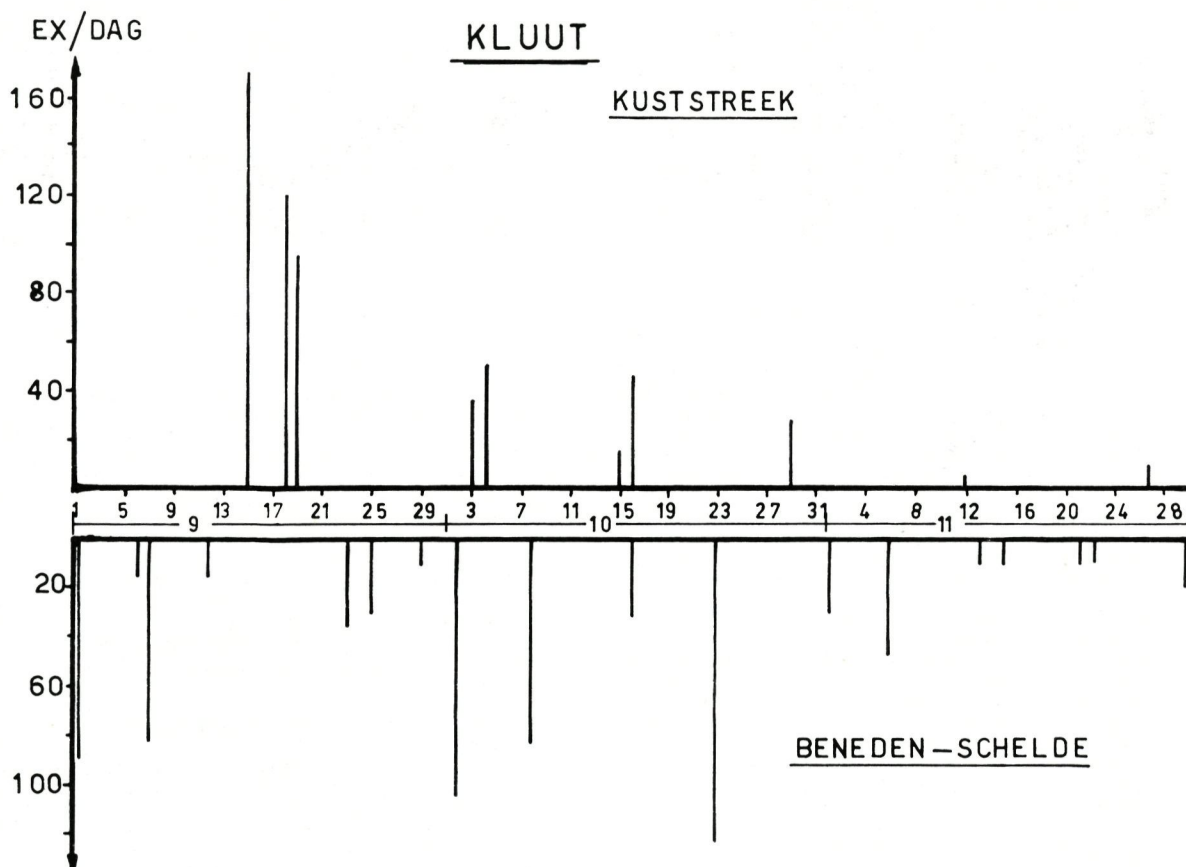
Alleen waargenomen aan de kust en de Beneden-Schelde (het Antwerpse). In figuur 2 het verloop van de aantallen. Maxima 15 en 18/9 Dudzele-Ramskapelle 170 ex. en 120 ex. (PES-DUG); 23/10 Antwerpen-Zandvliet 122 ex. (VW Mortsel); 2/10 Kallo-Doel 104 ex. (OED).

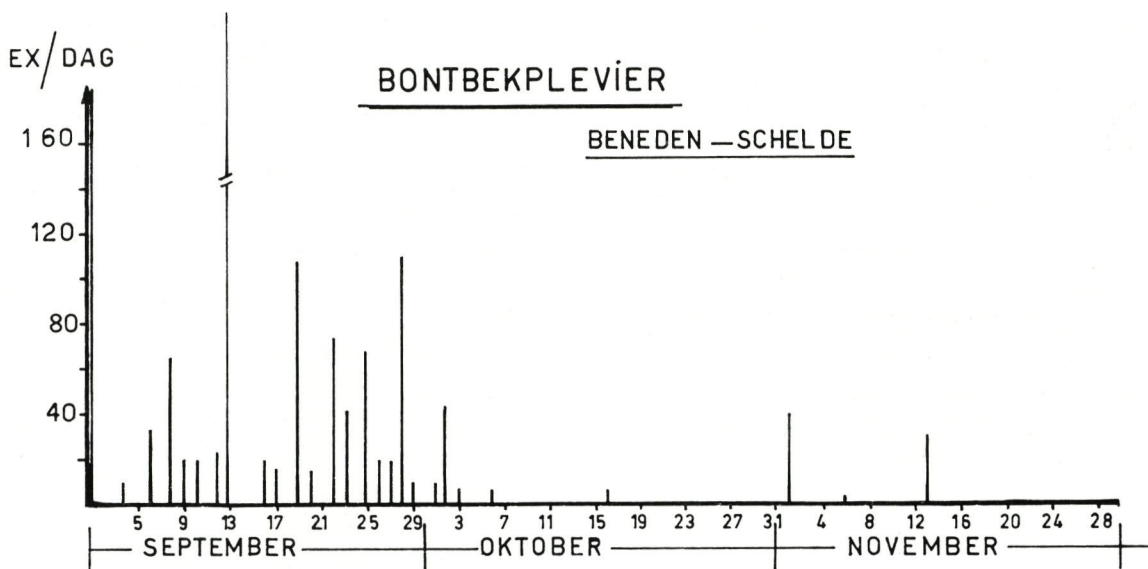
04690 Kleine Plevier *Charadrius dubius*

Werd frequent waargenomen tot 25/9 Steendorp 2 ex. (TMT); daarna nog 2 waarnemingen 2/10 Antwerpen-Blokkeerdijk 1 ex. (OED), 16/10 Antwerpen-Linkeroever 2 ex. (CHJ).

04700 Bontbekplevier *Charadrius hiaticula*

Meest waarnemingen uit de kuststreek en de Beneden-Schelde. In figuur 3 het verloop van de aantallen in het Antwerpse. Maxima voor de kust: 14/9 Nieuwpoort 44

ex. (VEB-RAD) en 4/10 Dudzele-Ramskapelle 109 ex. (PES). Waarnemingen in het binnenland: 13/9 Harelbeke (DKJ-VAD); 12-25 en 26/9 en 2/10 Eke (CLG-DCJ); 2 tot 16/10 en 7/11 Mechelen resp. 3-1 en 1 ex. (VBW); 18/9 Kalmthout (COD); 6/9 Beerse (LEJ); 19 en 22/9 Mol (VRF-LSJ-DCG) en 1/9 Kasterlee (MAM-BOB).

04850 Morineplevier *Charadrius morinellus*
Werd 1 maal waargenomen: 18/9 Ramskapelle (PES).

04850 Goudplevier *Pluvialis apricaria*
Belangrijke aantallen alleen in november. Zie figuur 4. Maxima: 23/10 Blankenberge 150 ex. (DUP); 2/11 Stuivekenskerke 500 ex. (BOE-RAD); 15/11 Zuienkerke 2700 ex. (BJN Brugge); 27/11 Dudzele 950 ex. (PES) en 13/11 Kallo-Doel 386 ex. (VW Mortsel). Waarnemingen ver in het binnenland: 3/10 Mol (DRD-JSJ-DCG-SSJ); 11/10 Kasterlee 4 ex. (LAJ); 18/10 Retie (VGL); 23/10 Weelde 4 ex. (VGL); 3/11 Beerse (MAM) en 7/11 Eksel 3 ex. (VW Hamont).

04860 Zilverplevier *Pluvialis squatarola*
Waarnemingen aan de kust in kleine aantallen; maxima 17/10 Knokke-Zwin 20 ex. (FCH). Wat grotere aantallen werden waargenomen aan de Beneden-Schelde; maxima: 5/9 en 28/10 Antwerpen-Zandvliet 120 en 70 ex. (VIJ-NUH). Op 28/11 werden te Kallo 19 ex. gezien (CSH-DNL). Dit is een zeer hoog aantal voor Antwerpen-Linkeroever. 13 waarnemingen uit het binnenland: 10/11 Petegem (VUL); 6/11 Harelbeke 7 en 1 ex. (DKJ-BAY); 16/10 Steendorp (TMT-VHF-VHW); 10 en 16/10 Mechelen (VBW); 16/10 Beerse (WA Turnhout); 21/10 Bornem (DHH). Waarnemingen te Mol: 25/9-10-17 en 24/10 telkens 1 ex. en ook 3 resp. 2 ex. op 19/9 en 18/10 (VRF-LSS-DRD-SSJ-DCG-LSJ).

04930 Kievit *Vanellus vanellus*
Maxima: september: 9/9 Lier 725 ex. (RAP); 12/9 Kalmthout 2500 ex. (VIJ); 31/9 Brecht ca 1500 ex. (OED); Wuustwezel constant enkele duizenden (NUH); oktober: 16/10 Antwerpen-Linkeroever totaal telling 1130 ex. (VW Mortsel); 14/10 Mechelen 800 ex. (DWA); 6/10 Kasterlee 1399 ex. (SMM-LAJ); 27/10 Drongen 800 ex. (WA Drongen); november: 5/11 De Panne 3110 ex. (BIR); 18/11 Dudzele 8000 ex. (DMJ-BEL); 21/11 Nazareth 1123 ex. (OUH-GEV); 11/11 Lier 1500 ex. (JSL-WTL-COD); 13/11 Antwerpen-Linkeroever totaal telling 4732 ex. (VW Mortsel); 27/11 Mechelen 2000 ex. (BEW-DWA) en 11/11 Heindonk 2000 ex. (WIR).

04960 Kanoetstrandloper *Calidris canutus*

Grootste groep aan de kust: 14/9 Nieuwpoort 10 ex. (RAD-VEB). Twee waarnemingen aan de Beneden-Schelde: 6/9 Kallo (JSL) en 12/10 Antwerpen-Lillo (VIJ).

04970 Drieteenstrandloper *Calidris alba*

Maxima: 7/11 Blankenberge ± 150 ex. (SWK) en 14/11 Koksijde 14 ex. (RAD). Twee waarnemingen aan de Beneden-Schelde: 12/9 Antwerpen-Blokkersdijk (BEV) en 2/10 Antwerpen-Lillo (VIJ).

05010 Kleine Strandloper *Calidris minuta*

Opmerkelijk waren de uitzonderlijk lage aantallen in geheel Vlaanderen. Maxima aan de kust: 4 ex. op 3/10 Zeebrugge (FCH) en 4/10 Dudzele (PES). Maxima aan de Beneden-Schelde: 7/9 Kallo-Doel 8 ex. (CSH-JSL), 25 en 28/9 Antwerpen-Blokkersdijk + Doel 7 en 9 ex. (CSH-JSL-STC); 2/10 Kallo-Doel 6 ex. (OED). Geen novemberwaarnemingen ontvangen (vorig jaar: 16!).

05020 Temmincks Strandloper *Calidris temminckii*

Slechts 2 waarnemingen ontvangen: 3/10 Zeebrugge (FCH) en 4/10 Dudzele (PES).

05090 Krombekstrandloper *Calidris ferruginea*

Zoals bij de Kleine Strandloper, ook hier zeer lage aantallen. Maxima aan de kust: 14/9 Nieuwpoort 9 ex. (RAD-VEB) en 26/9 Knokke-Zwin 6 ex. (WA Brugge). Maxima aan de Beneden-Schelde: 7/9 Kallo-Doel 14 ex. (CSH-JSL) en 25/9 6 ex. (OED); oktober 2/10 Antwerpen-Blokkersdijk 4 ex. (CSH-JSL-OED-STC-VVP).

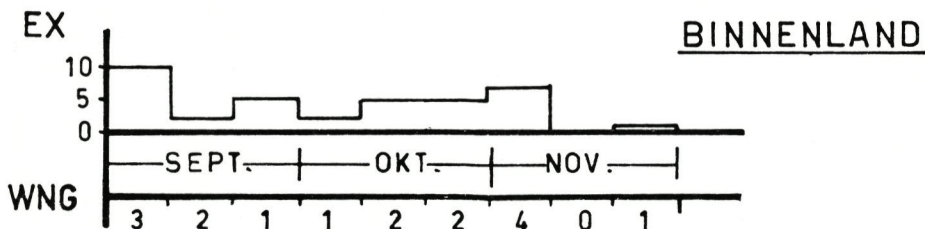
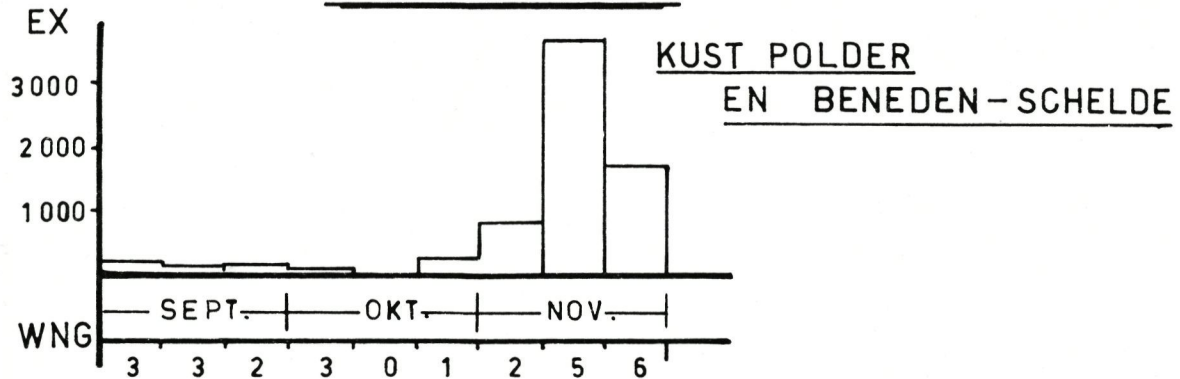
05100 Paarse Strandloper *Calidris maritima*

Uitsluitend aan de kust waargenomen. Regelmatig vanaf half oktober in zeer klein aantal: maxima: 16/10 Zeebrugge 6 ex. (PES) en 7/11 Blankenberge 5 ex. (SWK). Eén septemberwaarneming ontvangen: 21/9 Oostende 15 ex. (BEL).

05120 Bonte Strandloper *Calidris alpina*

Maxima september: 27/9 Antwerpen-Blokkersdijk 23 ex. (JSL-CSH), 25/9 Kallo-Doel 18 ex. (OED); maxima: oktober: 3/10 De Panne 300 ex. (OG De Panne) en 16/10 Dudzele 135 ex. (PES); maxima november: 13/11 Antwerpen-Linkeroever totaal telling Doel 558 ex. (VW Mortsel), 21/11 Antwerpen-Zandvliet ± 1000 ex. (NUH) en 27/11 Dudzele-Zeebrugge 190 ex. (PES). Werd in het

GOUDPLEVIER

binnenland waargenomen te: Beernem, Broechem, Eke, Harelbeke, Lier, Mechelen, Meeuwen en Mol.

05170 Kemphaan *Phylomachus pugnax*

Tot begin oktober een vrij algemene doortrekker, bijna uitsluitend langs de kust en de Beneden-Schelde. Maxima: september: 6/9 Antwerpen-Linkeroever-Kallo Doel 45 ex. (OED); maxima: oktober: 2/10 Kallo 35 ex. (CSH-JSL-STC), 3/10 Zeebrugge 20-tal (WJ en BJN Gent); maxima: november: 7/11 Knokke 357 ex. (ORG), 26/11 Drongen 8 ex. (VBF) en 27/11 Kallo 4 ex. (RSR-SAG). Waarnemingen in het binnenland: Eke 1, 12 en 19/9 resp. $\pm$ 15,3 en 3 ex. (DCJ-VLF), 25/9 Weelde (VGL), 2/10 Lier (BSP-COD-DIG-DPT), 21/10 Retie (VGL) en 26/11 Drongen 8 ex. (VBF).

05180 Bokje *Lymnocyrtus minimus*

Gewoonlijk betrof het 1 of 2 ex. Uitzonderingen: 18/9 Ramskapelle 5 ex. (PES), 21/10 Beerse 4 ex. (LEJ) en 10/11 Beerse 3 ex. (MAW). Nog waarnemingen ontvangen uit Antwerpen-blokkersdijk, Beernem, Dudzele, Lier, Schilde, Stuivekenskerke en Zeebrugge.

05190 Watersnip *Gallinago gallinago*

Bijna uit geheel Vlaanderen waarnemingen ontvangen: maxima: september: 11/9 Eke 100 ex. (VLF) en 27/9 Dudzele-Zeebrugge 320 ex. (PES); maxima: oktober: 3/10 Stuivekenskerke 50 ex. (DSK-VZR), 10/10 Lier 107 ex. (COD-JSL-WUA), 16/10 Antwerpen-Linkeroever-Kallo-Doel 79 ex. (VW Mortsel), 27/10 Werken 50 ex. (SWK) en 30/10 Zeebrugge 171 ex. (FCH), Dudzele-Ramskapelle 156 ex. (PES); maxima oktober: 6/11 Eke 100 ex. (DCJ), 9/11 Lier 80 ex. (STC), 10/11 Beerse 69 ex. (MAW) en 13/11 Antwerpen-Linkeroever-Kallo-Doel 92 ex. (VW Mortsel).

05290 Houtsnip *Scolopax rusticola*

Vanaf half oktober regelmatig waargenomen in geheel Vlaanderen. Er werden geen grote concentraties ontvangen. Maxima: -/10 Munte 4 ex. (VLF), 23/10 Kalmthout 3 ex. (FCH) en 15/11 Schelderode 4 ex. (VLF).

05320 Grutto *Limosa limosa*

Twee oktoberwaarnemingen ontvangen: 16/10 Doel (NVP-SNC-STB) en 31/10 Antwerpen-Blokkersdijk (WN Linkeroever).

05340 Rosse Grutto *Limosa lapponica*

Bijna uitsluitend aan de kust en de Beneden-Schelde waargenomen. Waarneming in het binnenland: 26/9 Steendorp (TMT). Maxima: september: 5/9 Antwerpen-Zandvliet $\pm$ 25 ex. (NUH), 7/9 Koksijde 87 ex. (RAD) en Doel 7 ex. (CSH-JSL) en 14/9 Nieuwpoort 50 + 14 + 16 ex. (RAD-VEB); Maxima: oktober: 17/10 Knokke-Zwin 15 ex. (FCH) en Nieuwpoort 19 ex. (RAD) en 23/10 Antwerpen-Zandvliet 12 ex. (VW Mortsel); maxima: november en tevens laatste waarneming: 15/11 Kallo-Doel 14 ex. (BEV-STC).

05380 Regenwulp *Numenius phaeopus*

Weinig waarnemingen ontvangen. Tot eind september regelmatig waargenomen. Slechts 3 oktoberwaarnemingen: 1/10 Marke (DUP), 4/10 Ramskapelle (PES) en 24/10 Antwerpen-Blokkersdijk (COD-SMG).

05410 Wulp *Numenius arquata*

Vooral in november grote groepen waargenomen. Maxima: september: 4/9 Antwerpen-Zandvliet 254 ex. (VIJ), 7 en 25/9 Kallo-Doel 23 en 25 ex. (CSH-JSL-OED); maxima: oktober: 3/10 Zeebrugge 41 ex. (FCH) en 16/10 Kallo-Doel 29 ex. (VW Mortsel); maxima: november: 13/11 Kallo-Doel 80 ex. (VW Mortsel), 14/11 Beernem 306 ex. (WIG) en 19/11 Wuustwezel $\pm$ 140 ex. (NUH).

05450 Zwarte Ruiter *Tringa erythropus*

Voornamelijk in september. Maxima: september: 5/9 Dudzele-Zeebrugge 11 ex. (POM-POR), 6/9 Antwerpen-Zandvliet 16 ex. (VIJ), 8/9 Oelegem 6 ex. (WA Voorkempen), 18/9 Ramskapelle 10 ex. (PES) en 22/9 Kallo-Doel 15 ex. (OED); maxima: oktober: 16/10 Antwerpen-Linkeroever-Kallo 18 ex. (VW Mortsel) en 30/10 Zeebrugge 11 ex. (CLG); maxima: november:

13/11 Antwerpen-Linkeroever-Doel 9 ex. (VW Mortsel). Na half november alleen nog waargenomen op 21/11 Mechelen (VBW) en 27/11 Dudzele (PES). Tot eind november constant te Antwerpen-Blokkersdijk aanwezig, tot 7 ex. op 19/11 (JSL).

05460 Tureluur *Tringa totanus*

Weinig waarnemingen ontvangen, en steeds lage aantallen. Maxima: oktober: 13/10 Knokke-Zwin 4 ex. en 17/10 Zeebrugge 10 ex. (CLF); maxima: november: 13/11 Doel 4 ex. (VW Mortsel).

05470 Poelruiter *Tringa stagnatilis* BAHC

9/9 Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex., constant tesamen (CSH-JSL). Dit betekende meteen mogelijk het vijfde en zesde exemplaar aldaar in 1982!

05530 Groenpootruiter *Tringa nebularia*

Tot half oktober regelmatige doortrekker in bijna geheel Vlaanderen. Maxima: september: 4/9 Werken 5 ex. (SWK), 6/9 Doel 12 ex. (CSH-JSL), 18/9 Ramskapelle 11 ex. (PES) en 22/9 Eke 5 ex. (VLF); maxima: oktober: 4/10 Dudzele-Zeebrugge 11 ex. (PES); 6/10 Lokeren 3 ex. (DUJ) en 16/10 Kallo-Doel 4 ex. (VW Mortsel); 5 novemberwaarnemingen ontvangen: 12 en 27/11 Dudzele-Ramskapelle 2 en 1 ex. (PES), 13/11 Kallo (COD-CSH-JSL) en 15/11 Wetteren (CAL-VLK) en Antwerpen-Blokkersdijk (BEV).

05530 Witgatje *Tringa ochropus*

Gewoonlijk 1 à 2 exemplaren in de gehele periode, doch er was ook groepsvorming: maxima: september: 7/9 Kallo-Doel 10 ex. (CSH-JSL), 8/9 Werken 5 ex. (SWK) en 18/9 Ramskapelle 15 ex. (PES); maxima: oktober: 3/10 Zeebrugge 20-tal (WJ en BJN Gent), 24/10 Doel 14 ex. (COD-SMG) en 30/10 Werken 6 ex. (SWK); maxima: november: 13/11 Antwerpen-Linkeroever-Kallo-Doel 17 ex. (VW Mortsel) en 22/11 Zelzate 4 ex. (BEL).

05540 Bosruiter *Tringa glareola*

Tot eind september regelmatig waargenomen. Maxima: september: 5/9 Kallo-Doel 12 ex. (OED). 5 oktoberwaarnemingen ontvangen: 2/10 Lier (COD), Kallo (CSH-JSL-STC), 3/10 Stuivekenskerke (DSK-VZR) en Antwerpen-Blokkersdijk (COD-DOK-JSL-SMG-STC). Een late waarneming: 25/10 Lokeren (DUJ).

05660 Middelse Jager *Stercorarius pomarinus*

4/9 De Panne 4 ex. (OG De Panne), 5/9 Oostende (VW Oostende), 9/9 De Panne 18 ex. (OG De Panne), 12/9 Knokke (ORG), 15/9 Oostende 4 ex. (POR), 14 en 15/9 Oostende 2 en 9 ex. (VW Oostende), 15 en 24/9 De Panne 13 en 1 ex. (OG De Panne) en 5/11 De Panne (BIR). Waarneming in het binnenland: 31/10 Oelegem 1 juv. (WA Voorkempen).

05670 Kleine Jager *Stercorarius parasiticus*

Regelmatige doortrekker in september en oktober. 2 novemberwaarnemingen ontvangen: 6 en 7/11 De Panne (GEV-OUH-STE). Maxima: 3 en 4/10 Zeebrugge 15 en 16 ex. (FCH-PES).

05690 Grote Jager *Stercorarius skua*

Doortrek tot half oktober. 4 novemberwaarnemingen ontvangen: 6/11 Nieuwpoort (BOE-RAD), 11/11 Oostende (VW Oostende), 14/11 Koksijde 3 ex. (RAD) en 26/11 Oostende-Raversijde (VW Oostende). Maximum: 5/9 De Panne 6 ex. (GEV).

05750 Zwartkopmeeuw *Larus melanocephalus*

11/9 Dudzele (ORG-BUG), 6/10 Antwerpen-Blokkersdijk (BEK), 9-10-16-17 en 24/10 De Panne resp. 2, 1, 1, 1 en 1 ex. (BLG-OG De Panne), 16/10 Nieuwpoort (BLG), 3/11 De Panne 1 ad. en 2 juv. (BLG), 6/11 De Panne (BIR) en 21/11 De Panne 1 ad. (BLG).

05780 Dwergmeeuw *Larus minutus*

Doortrek tot eind oktober. 2 novemberwaarnemingen ontvangen: 27/11 Zeebrugge 13 ad. en 3 juv. (PES) en 21/11 Mechelen 2 juv. (VBW). Waarnemingen in het

binnenland: 22/9 en 21/11 Mechelen 1 en 2 ex. (VBW).

05910 Kleine Mantelmeeuw *Larus fuscus*

Grootste aantallen rond de kust: 16/10 Dudzele 150 ex. (PES) en 18/11 Ramskapelle (BEL-DMJ).

05560 Oeverloper *Actitis hypoleucos*

Tot half oktober regelmatig waargenomen. Maxima: september: 1/9 Antwerpen-Blokkersdijk-Kallo-Doel 23 ex. (CSH-JSL-WTL), 2/9 Mechelen 10 ex. (VBW) en 18/9 Ramskapelle 15 ex. (PES); maxima: oktober: 3/10 Zeebrugge ca 25 ex. (WJ en BJN Gent), 5-6/10 Harelbeke 7 ex. (DKJ-NUH-VAD). Werd in november nog waargenomen te Berlaar-Heusden, Lier, Oelegem, Zwijnaarde, Antwerpen-Linkeroever en Zwijndrecht. Maximum: november: 13/11 Antwerpen-Blokkersdijk-Zwijndrecht 3 ex. (VW Mortsel).

05610 Steenloper *Arenaria interpres*

Uitsluitend aan de kust waargenomen. Twee opmerkelijke concentraties: 21/9 Oostende 120 ex. (BEL) en 7/11 Blankenberge ca 90 ex. (SWK).

05640 Grauwe Franjepoot *Phalaropus lobatus*

Drie exemplaren zijn ons gemeld: 1 tot 8/9 Knokke-Zwin (BUG), 11/9 Kallo-Doel (BGT-CSH-JSL-SSP-STC) en 18 tot 29/9 Doel 1 juv. ex. (CSH-JSL-OED-RSR-SAG), werd op 28/9 geringd (STC).

05927 Geelpootmeeuw *Larus cachinnans*

15 waarnemingen ontvangen, vooral uit de kuststreek. Maxima: 3/9 Bredene 27 ex. (VW Oostende), 5/9 De Panne 30 ex. (GEV), 2/10 De Panne 17 ex. (GEV) en 3/10 Den Haan 16 ex. (POM-POR). Waarnemingen in het binnenland: 2/9 Gent (BEL), 3/9 Assenede (BEL), 2 en 4/9 Mechelen (VBW) en 1/11 Kallo (STC).

05990 Grote Burgemeester *Larus hyperboreus*

10/10 Oostende (FCH), 20 en 28/10 Oostende 1 ex. en 1 juv. (GDP-POM-VW Oostende).

06020 Drieteenmeeuw *Rissa tridactyla*

Waarnemingen in het binnenland: ★ 28/10 Aalter (HOI) en 30/11 Lier (JSL). Maximum: 27/11 Zeebrugge 100 ex. (PES).

06110 Grote Stern *Sterna sandvicensis*

Doortrek tot half oktober. Laatste vogels: 16/10 Nieuwpoort (RAD-TAR-VEB) en 23/10 Bredene (VW Oostende). Maxima: 5/9 De Panne 96 ex. (GEV) en 11/9 Oostende 188 ex. (VW Oostende).

06150 Visdief *Sterna hirundo*

Regelmatige doortrekker tot half oktober. 2 novemberwaarnemingen: 21/11 Knokke-Zwin (BEL-HAW-DSO-XVA) en 27/11 Zeebrugge (PES).

06240 Dwergstern *Sterna albifrons*

4 en 5/9 De Panne 8 en 1 ex. (GEV-OG De Panne) en 3/10 Zeebrugge (BJN Gent).

06270 Zwarte Stern *Chlidonias niger*

26 september- en 4 oktoberwaarnemingen. 4/10 Zeebrugge 85 ex. (PES), 16/10 Lier (DPT) en Marke 5 ex. (LOC), 17/10 Nieuwpoort (ZW Nieuwpoort). Trek door geheel Vlaanderen maar vooral aan de kust en langs de Beneden-Schelde.

06260 Witvleugelstern *Chlidonias leucopterus* BAHC

5/9 Antwerpen-Blokkersdijk 1 juv. (CSH).

06340 Zeekoet *Urla aalge*

24/10 Nieuwpoort 2 ex. (VEB) en 17/11 Oostende (VW Oostende).

06360 Alk *Alca torda*

24/10 Nieuwpoort (VEB) en 7/11 De Panne (GEV-OUH).

06680 Holenduif *Columba oenas*

Grote aantallen: 25/9 en 2/10 Kallo 60 en 105 ex. (CSH-

JSL-OED-STC) en 14/11 Mol-Postel $\pm$ 100 ex. (VGL).

06700 Houtduif *Columba palumbus*

Maxima: 18/10 Munsterbilzen min. 15000 ex. (WJ Zuid-Limburg) en Retie 8350 ex. (VGL), 28/10 Retie 6340 ex. (VGL) en 6/11 Arendonk ca. 10.000 ex. (DEL).

06870 Tortel *Streptopella turtur*

Laatste zomervogels: 29/9 Retie (VGL) en 2/10 Lier (COD).

07240 Koekoek *Cuculus canorus*

Laatste zomervogels: 22/9 Assenede (BEL) en Mechelen (VBW) en 26/9 Mol (LSJ-VGL).

07680 Velduil *Asio flammeus*

Eerste doortrekkers: 2/9 Nieuwpoort (RAD) en 6/9 Kallo (CSH-JSL). Maxima: 12 en 13/11 Zeebrugge-Dudzele 6 ex. (VUG-WEK-WIG) en 27/11 Dudzele 11 ex. (PES).

07950 Gierzwaluw *Apus apus*

Regelmatig waargenomen tot half september. 7 oktoberwaarnemingen ontvangen. Laatste vogels: 8/10 Zomergem (SWE) en 16/10 De Panne (OG De Panne).

08480 Draaihal *Jynx torquilla*

Doortrek tot half september. Laatste vogels: 24/9 Vilvoorde (TOE), 3/10 Harelbeke (COF-SCA) en 10/10 Beerse (LEJ).

09740 Boomleeuwerik *Lullula arborea*

Doortrek in de broedgebieden: Kalmthout 4 zingende ex. op 18/9 en 8 ex. op 26/9 (COD-NVP-WTL), van 2/10 tot 29/10 Kasterlee $\pm$ 170 ex. doorgetrokken (LAJ-SMM), 3/10 Beerse 13 ex. (LEJ) en Kasterlee 18 ex. (LAJ), 9/10 Retie (VGL), Testelt 3-10-23/10 en 6/11 resp. 1, 4, 2 en 1 ex. (WA Hageland-Zuiderkempen), telkens ca 50 ex. te Arendonk op 10/10 en 16/10, van 16/10 tot 29/10 Beerse 15 ex. doorgetrokken (LEJ), 17/10 Arendonk (LEJ), 23/10 Testelt 2 ex. (WA Hageland-Zuiderkempen) en Retie 6 ex. (UGL), 6/11 Testelt (WA Hageland-Zuiderkempen), Brecht 17 ex. (SSD), Herenthout (XKJ).

09760 Veldleeuwerik *Alauda arvensis*

Vanaf begin oktober trek: 2/10 Mechelen 86 ex. (VBW) en 3/10 tot 6/11 Kasterlee $\pm$ 2380 ex. doorgetrokken (LAJ-SMM). Maxima: 18/10 Schellebelle ca 1000 ex. (CAL-VLK), Antwerpen-Blokkersdijk aanhoudende trek, op 15^e werden 180 ex. geteld (CSH-JSL-STC), Kasterlee 555 ex. (LAJ-SMM) en Retie $\pm$ 1290 ex. (VGL).

09780 Strandleeuwerik *Eremophila alpestris*

Slechts 1 waarneming ontvangen: 21/10 Knokke-Zwin 4 ex. (BJN-Brugge).

09810 Oeverzwaluw *Riparia riparia*

Regelmatig waargenomen tot eind september. Laatste waarnemingen: Mechelen 1-1-3 ex. op 10-12 en 16/10 (DWA-VBW), 2-5 en 16/10 Antwerpen-Blokkersdijk resp. 5-2 en 3 ex. (CSH-DNL-GEV-JSL-STC-VNW).

09920 Boerenzwaluw *Hirundo rustica*

Regelmatig waargenomen tot eind oktober. 15 novemberwaarnemingen. Laatste ex. 21/11 Mol-Postel (DEL), 23/11 Antwerpen (UYA) en 28/11 Knokke 3 ex. (BOL-SYP).

10010 Huiszwaluw *Delichon urbica*

Regelmatig waargenomen tot half oktober. 6 novemberwaarnemingen. Laatste vogels 14/11 Mol (LSJ).

10050 Duinpieper *Anthus campestris*

2/10 Antwerpen-Blokkersdijk (CSH), 4/11 Knokke-Zwin 2 ex. (BUG) en Ramskapelle 1 juv. (PES).

10090 Boompieper *Anthus trivialis*

Laatste zomervogels te Antwerpen-Blokkersdijk telkens 1 ex. op 2, 3 en 4/10 (CSH-JSL-COD-SMG-STC), 6 en 7/10 Harelbeke (DKJ-NUJ) en 23/10 Doel (OED).

10110 Graspieper *Anthus pratensis*

Voornameijk doortrek vanaf half september tot eind oktober. Maxima: 10/10 Mechelen 189 ex. (VBW), 16/10 Antwerpen-Blokkersdijk 479 ex. (COD), Mechelen 354 ex. (VBW) en Kasterlee 261 ex. (SMM-LAJ).

10120 Roodkeelpieper *Anthus cervinus* BAHC

1/10 Schellebelle 1 ex. naar Z (CAL-VLK) en 2 en 3/10 Lokeren telkens 1 ex. (DUJ).

10140 Waterpieper *Anthus spinoletta*

Alle 49 waarnemingen in het binnenland. Oost-Vlaanderen 9 en Antwerpen 40. Vroegste wintergasten: v 6/10 Lokeren (DUJ), 16/10 Lier 3 ex. (JSL) en v 18/10 Schellebelle 2 ex. (CAL-VLK). Maxima: 26/10 Kalmt-hout-Nieuwmoer min. 20 ex. (NUH), Wuustwezel 30 à 35 ex. op 3, 4 en 9/11 (NUH) en 22/11 Lokeren $\pm$ 50 ex. slaapvlucht (DUJ).

(10142) a. Oeverpieper *Anthus petrosus littoralis*

Hoofdzakelijk waargenomen langs de kust en de Beneden-Schelde. Waarnemingen in het binnenland: 18/10 Schellebelle 15 ex. en v 21/11 Uitbergen (DMD-DMO).

10170 Gele Kwikstaart *Motacilla flava*

Doortrek tot eerste decade van oktober. Maxima: 7/9 Antwerpen-Blokkersdijk + Kallo + Doel 180 ex. (CSH-JSL) en 12/9 Stuivekenskerke 200 ex. (DSK-MKJ). Laatste zomergasten: 31/10 Beernem (WIG). 2 novemberwaarnemingen: 6/11 Uitbergen (DMD-DMO) en 11/11 Lier (JSL-WTL).

(10170) b. Engelse Gele Kwikstaart *Motacilla flava flavissima*

5/9 Zeebrugge-Dudzele 1 σ + 3 ex. (POM-POR) en 20/9 Antwerpen-Oorderen 1 σ (CSH-JSL-STC).

10190 Grote Gele Kwikstaart *Motacilla cinerea*

105 waarnemingen uit alle provincies. Meestal solitaire vogels of kleine groepjes tot 3 ex., behalve op 30/9 De Panne 6 ex. (RGW).

10200 Witte Kwikstaart *Motacilla alba*

Trekbewegingen vanaf laatste decade van september tot eind oktober. Maxima: 26/9 Antwerpen-Blokkersdijk 50 ex. (COD-NVP-SNC-WTL), 30/10 St.-Katelijne-Waver $\pm$ 150 ex. slapend in serre (BYJ). Van 2 tot 25/11 Kasterlee 133 ex. doorgetrokken (LAJ-SMM), 3/11 Antwerpen-Blokkersdijk 55 ex. (COD-DOK-JSL-SMG) en 16/10 Lier 52 ex. (COD).

10480 Pestvogel *Bombus garrulus*

Tweede week van oktober 15 ex. te Beernem (XNA)

10990 Roodborst *Erithacus rubecula*

Vanaf eind september veel trek. Maxima: 2/10 Assenede ca 50 ex. (BEL), 16/10 Antwerpen-Blokkersdijk 40 ex. (COD) en 30/10 Lier-Netevallei $\pm$ 55 ex. (COD). Max. te De Panne van 29/9 tot 3/10, op 17-18-23 en 24/10 (P De Panne)

11040 Nachtegaal *Luscinia megarhynchos*

Laatste waarneming: 2/9 Hoboken (CSH-JSL).

11060 Blauwborst *Luscinia svecica*

Laatste vogels waargenomen te Lier op 2, 9 en 17/9 en 2/10 resp. 2 σ , v 1 σ , v 1 σ en φ zang (COD-CSH-JSL-STC), 4-11 en 18/9 Antwerpen-Blokkersdijk resp. 4-1 en 4 ex. (GEV-VNW).

11210 Zwarte Roodstaart *Phoenicurus ochruros*

Nog 12 oktoberwaarnemingen. Novemberwaarnemingen: van 1 tot 30/11 Brasschaat 1 σ (SID), 1/11 Heist-op-den-Berg 1 σ (SSL), 6/11 Antwerpen-Linkeroever (VPU) en 9/11 Oostende (VW Oostende).

11220 Gekraagde Roodstaart *Phoenicurus phoenicurus*

Laatste zomervogels: v 3/10 De Panne (GEV) en De Pinte 1 φ (DCJ), 4/10 Zeebrugge 3 ex. (PES), 6/10 Turnhout (MTL); 16/10 Zeebrugge 1 φ (PES) en 24/10

Tesselt (CAE). Laatste ex. te De Panne: 1 ♀ op 18/10 (P De Panne).

11370 Paapje *Saxicola rubetra*

Veel doortrek in september met als maxima: 1/9 Retie ± 25 ex. (DCG-LSJ) en 30/9 Antwerpen-Blokkersdijk 8 ex. (CSH-JSL). Nog 16 oktoberwaarnemingen en 1 novemberwaarneming: 11/11 Wuustwezel (SSP).

11390 Roodborsttapuit *Saxicola torquata*

Nog 31 oktoberwaarnemingen en 5 novemberwaarnemingen met als laatsten: 7/11 Veerle 1 ♀ (BEH-ZOJ), 21/11 Antwerpen-Oorden (BNL-SNC) en 27/11 Heist 1 ♂ + 1 ♀ (PES).

11460 Tapuit *Oenanthe oenanthe*

Doortrek tot half oktober met als maxima: 25/9 Doel 7 ex. (JSL-STC), 29/9 Munte 8 ex. (VLF) en 20/10 Attenhoven 25 ex. (VMN). Laatste vogel op 24/10 Turnhout (DRI).

11460 Groenlandse tapuit *Oenanthe oenanthe leucorhoa* BAHC

v 17/10 Schellebelle eerstejaars ex. (CAL-VLK).

11860 Bepijlster *Turdus torquatus*

Eerste doortrekker op 3/10 Eksel (Natuur & Vogelwerkgroep Pelt), 8/10 Harelbeke 1 ♂ (BLM-VAD), 16/10 Turnhout 1 ♂ (WAT) en 3/11 Koksijde 4 ♂ + 5 ♀ (GAJ), 1 ex. op 1/10 te De Panne (P De Panne).

12200 Cetti's Zanger *Cettia cetti*

1/9 Munte (VLF); 19 en 23/10 Assenede (DSW-BEL); 4-5/10 Lichtaart (MTL), 11/11 Lier (COD-JSL-WTL) en Steendorp (TMT), 13/11 Hingene (TMT).

12360 Sprinkhaanrietzanger *Locustella naevia*

Ook dit jaar slechts 3 gegevens ontvangen: v 12/9 Testelt (WA Hageland Zuiderkempen); 30/9 en 1/10 De Panne 1 ex. (P De Panne).

12420 Waterrietzanger *Acrocephalus paludicola* BAHC

Te Neerpelt werd op 5-6-7/9 telkens 1 ex. geringd (DCM-GNP-QTS-VWI).

12430 Rietzanger *Acrocephalus schoenobaenus*

Alleen septemberwaarnemingen ontvangen: v 7/9 Neerpelt 3 ex. (DCM-QTS) en v 2-3-9-13 en 17/9 Lier resp. 1-1-8-8-1 ex. (STC), 4-11 en 18/9 Antwerpen-Blokkersdijk (GEV-VNW).

12500 Bosrietzanger *Acrocephalus palustris*

Laatste zomervogels: v 13/9 Lier 2 ex. (STC) en 18/9 Antwerpen-Blokkersdijk (GEV-VNW).

Kleine Kerekiet *Acrocephalus scirpaceus*

Was in september nog algemeen aanwezig: 15/9 Antwerpen-Blokkersdijk 15 ex. (JSL-STC) en v 17/9 Lier 25 ex. (STC). Oktoberwaarnemingen: 1-2/10 Antwerpen-Blokkersdijk 1 en 2 ex. (CSH-JSL-STC-GEV-VNW), 3/10 Lokeren (BEL), v 10/10 Messelbroek met Ned. ring (WA Hageland Zuiderkempen), tot 23/10 Hingene (TMT) en v 26-27/10 Lier (CSH-STC). v 2-4 en 14/10 De Panne 2-1 en 1 ex. (P De Panne). Een novemberwaarneming: 1/11 Heist (COD-DOD-DOK-GOB).

12590 Spotvogel *Hippolais icterina*

Late septemberwaarneming: 29/9 Antwerpen-Blokkersdijk (JSL).

12740 Braamsluiper *Sylvia curruca*

Laatste zomervogels: 2/9 Mechelen 2 ex. (VBW), v 4/9 Lier (NIJ-STC) en 12/9 Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex. (COD). Tot 9/10 aanwezig te Hingene (TMT). Op 28/9 werd te De Panne het laatste ex. gevangen (P De Panne).

12760 Tuinfluiter *Sylvia borin*

Opvallend talrijk nog in september (vorig jaar 3 septemberwaarnemingen ontvangen!): 10/9 Antwerpen-Blokkersdijk 30 ex. (CSH-JSL). 4 oktoberwaarne-

mingen: 1/10 Antwerpen-Blokkersdijk 3 ex. (CSH-JSL-STC), v 3/10 De Panne 2 ex. (KBIN-GEV) en 10/10 De Panne 2 ex. (DBR-DSR). 35 oktobervangsten te De Panne, laatste op 19/10 (P De Panne).

11980 Kramsvogel *Turdus pilaris*

Vanaf half september worden de eerste vogels waargenomen buiten de broedgebieden: 6/9 Koksijde (GAJ). Maxima: 24/10 Mechelen 184 ex. (VBW), 27/10 Zarren 200 ex. (SWK) en 6/11 Mechelen vele 100-den (BEW-CEG).

12000 Zanglijster *Turdus philomelos*

Vanaf half september concentraties: 12 en 30/9 Antwerpen-Blokkersdijk 60 en 120 ex. (COD-CSH-JSL-STC) en 11/10 Kasterlee 54 ex. (LAJ-SMM).

12010 Koperwiek *Turdus illacus*

Eerste vogels vanaf half september: 10/9 Koksijde (GAJ), 12/9 Antwerpen-Blokkersdijk 4 ex. (COD), 24/9 Nijlen 12 ex. (LEM-LER). Maxima: oktober: 16/10 Mechelen 1540 ex. (VBW) en 26/10 Lier 350 ex. (JSL-STC), van 2/10 tot 6/11 Kasterlee trokken er 7000 à 8000 ex. door met als pieken: 10, 11, 15 en 16/10 resp. 1393, 1395, 1057 en 1474 ex. (LAJ-SMM). Maxima: november: 20/11 Wetteren 150 ex. (CAL-VLK).

12020 Grote lijster *Turdus viscivorus*

Opmerkelijke aantallen: 3/10 Moerbeke-Waas ca 160 ex. (BEL) en van 2 tot 27/10 Kasterlee trokken er 97 ex. door (LAJ-SMM).

12730 Sperwergrasmus *Sylvia nisoria* BAHC

v 2/9 De Panne 1 juv. (P De Panne)

12750 Grasmus *Sylvia communis*

5 septemberwaarnemingen ontvangen: 4/9 Hingene en Bornem (TMT), 11/9 Antwerpen-Blokkersdijk (GEU-VNW), v 12/9 Testelt (WA Hageland-Zuiderkempen) en 28/9 Eke (DCJ). Te De Panne 28 vangsten in september, laatste ex. op 17/9 (P De Panne).

12770 Zwartkop *Sylvia atricapilla*

In tegenstelling tot vorig jaar, massale doortrek o.a. 10/9 Antwerpen-Blokkersdijk 100 ex. (CSH-JSL), maar vooral langs de kust: van 29/9 tot 3/10 De Panne 1039 ex. geringd! (P De Panne). Novemberwaarnemingen: 1-2/11 Heist 2 ex. (COD-CSH-GOB-JSL-STC), 6/11 Mechelen 1 ♂ (BEW-CEG), 12/11 Zeebrugge 1 ♀ (PES) en 13/11 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ♂ (COD).

12980 Pallas' Boszanger *Phylloscopus proregulus*

BAHC — 16/10 Zeebrugge (V. Furnelle, R. Potvlieghe, R.-M. Lafontaine en anderen, zie *Wielewaal* 48: 419). Dit is de vijfde waarneming voor ons land.

13030 Bruine Boszanger *Phylloscopus fuscatus* BAHC

Van 30/10 tot 6/11: 1 ex. te Heist, zie *Wielewaal* 48: 419.

13110 Tjiftja *Phylloscopus collybita*

Tot half november algemeen waargenomen: 11/11 Lier 7 ex. (COD-JSL-WTL) en 13/11 Antwerpen-Blokkersdijk (COD). Waarnemingen in de derde decade van november: 21/11 Mol-Postel (DEL), 23/11 Lokeren (DUJ) en Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex. (WN Linkeroever), 24-30/11 Lier (GOB-JSL-STC), 26 en 29/11 Marke (DKJ-FEY-VAP), 27/11 Uitbergen (DMD) en Steendorp (TMT), 28/11 Meetkerke (BJN Brugge) en 29/11 Mortsel (STC).

13120 Fitis *Phylloscopus trochilus*

Alle ontvangen waarnemingen: september: tot 4/9 Bornem-Weert (TMT) en Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex. (GEU-VNW) en 10/9 Drongen (VBF); oktober: v 3/10 De Panne (KBIN-GEV), 10/10 Mechelen (VBW), 17/10 Mechelen (GVJ) en 28/10 Lier (BSP-DIG). Slechts 5 oktober-vangsten te De Panne, laatste 2 ex. op 8/10 (P De Panne).

13140 Goudhaantje *Regulus regulus*

Opvallend meer waarnemingen dan vorig jaar ontvan-

gen. Grootste concentratie: 2/11 Kalmthout 150 ex. (BLF-COD-DOK). Doortrek te De Panne vanaf 3/9 (P De Panne).

13150 Vuurgoudhaantje *Regulus ignicapillus*

Voornameelijk waarnemingen uit West- en Oost-Vlaanderen, in mindere mate ook uit Antwerpen. Meestal 1 of 2 ex. Uitzonderingen: 5/9 Beernem 3 ex. (WIG) en 30/10 Zeebrugge 4 ex. (PES). Vanaf 7/9 doortrek te De Panne, max. 19-24/10 resp 7 en 6 ex. (P De Panne).

13350 Grauwe Vliegenvanger *Muscicapa striata*

Geen oktoberwaarnemingen ontvangen! Een zeer late waarneming: 27/11 Wilrijk (UYA), vanop 2 meter waargenomen. Laatste ex. te De Panne op 13/9 (P De Panne).

13430 Kleine Vliegenvanger *Ficedula parva* BAHC

28/9 Antwerpen-Linkeroever 1 ♂ (met oranje borst) (STM) en 30/9 Antwerpen-Blokkersdijk 1 ex. (zonder oranje borst) (SPK).

13490 Bonte Vliegenvanger *Ficedula hypoleuca*

Normaal trekverloop in september. Oktoberwaarnemingen: v 2/10 Messelbroek (WA Hageland-Zuiderkemp) en 10/10 Lier (JSL), 3 en 8/10 De Panne telkens 1 ex. (P De Panne).

13640 Baardmannetje *Panurus biarmicus*

Vanaf half oktober aanwezig, alle waarnemingen: 16-20-30/10 Antwerpen-Blokkersdijk resp. 7-2 en 2 ex. (BEK-COD-GEU-JSL), vanaf 24/10 tot eind/11 Lier 1 tot 7 ex. (w.o. 1 met Ned. ring) (BSP-COD-CSH-DIG-JSL-STC-e.a.), 30/10 Zeebrugge (PES) en Oostende (VW Oostende), 27/10 en 1/11 Marke 4 en 1 ex. (FEY-VAD-LCJ), 2/1 Stuvekenskerke 5 ex. (BOE-RAD), 4/11 Antwerpen-Blokkersdijk 2 ex. (BAK-LEL), 11/11 Mol-Postel 12 ex. (DEL) en 12/11 Bree 2 ex. (WA Noord-Limburg).

15080 Wielewaal *Oriolus oriolus*

Laatste zomervogels: 4/9 Rupelmonde (BRW) en 28/9 Kallo 3 ex. (OED).

15150 Grauwe Klauwier *Lanius collurio*

18/9 Kalmthout 1 ♀ (COD) en 16/10 Lille 1 ♀ (DAW).

15200 Klapekster *Lanius excubitor*

30 waarnemingen ontvangen: september 4, oktober 11 en november 15. Telkens ging het om solitaire vogels, behalve te Bornem op 9/10 en 9/11 2 en 3 ex. (DHH).

15490 Ekster *Pica pica*

Maxima op slaappleatsen: 11/11 Lier 81 ex. (JSL-WTL), 25/11 Heist-op-den-Berg ca 100 ex. (WUS) en 27/11 Itegem ca 140 ex. (WUS).

15600 Kauw *Corvus monedula*

Maxima 24/10 Mechelen 225 ex. (VBW), 27/10 St.-Katelijne-Waver ca 100 ex. (BYJ). Slaappleatsen: vanaf eind september te Antwerpen-Berendrecht ca 400 ex. (CSH-STC) en 26/11 Itegem ca 300 ex. (JAS-WUS).

15630 Roek *Corvus frugilegus*

Doortrek vanaf de laatste decade van oktober en de eerste van november. Maxima: 21/10 Kasterlee 460 ex. (LAJ-SMM) en 26/11 Itegem ± 700 ex. (JAS-WUS).

15670 b. Bonte Kraai *Corvus corone cornix*

Vroegste wintergasten: Knokke 1 en 2 ex. op 16 en 18/10 (BEL-SYP). Hoogste aantal: 24/10 De Panne slaappleat 112 ex. (OG De Panne).

15820 Spreeuw *Sturnus vulgaris*

Slechts 1 groot aantal ontvangen: 24/10 Nieuwpoort 17.000 ex. (ZW Nieuwpoort).

15980 Ringmus *Passer montanus*

Hoge aantallen: 11-18 en 29/9 Antwerpen-Blokkersdijk resp. 220-196 en 103 ex. trekkend (GEV-JSL-VNW),

12/10 Kasterlee 119 ex. (LAG-SMM) en 16/10 Antwerpen-Blokkersdijk 200 ex. (COD).

16360 Vink *Fringilla coelebs*

Doortrek vooral in de eerste helft van oktober. Hoge aantallen: 12/10 Nieuwpoort 1261 ex. (RAD), 16/10 Mechelen 1076 ex. (VBW) en De Panne 10341 (OG De Panne), 1/11 De Panne ca 2000 ex. op voormiddag (GEV-OUH-ROD-VAC).

16380 Keep *Fringilla montifringilla*

Vroegste wintergasten: 28/9 Lokeren (DUJ) en Testelt (WA Hageland-Zuiderkemp) en 29/9 Antwerpen-Blokkersdijk 29 ex. (JSL). Vanaf eind oktober overal aanwezig.

16400 Europese Kanarie *Serinus serinus*

5/9 Groot-Bijgaarden (WA Brussel), 12/9 Ursel (DMI), 4/10 Antwerpen-Blokkersdijk (CSH-JSL-STC), 9/10 Bornem (DHH), 16/10 Doel (CSH-JSL), 13/11 Steendorp 3 ex. (TMT).

16490 Groenling *Carduelis chloris*

Geen erge hoge aantallen ontvangen: Snaaskerke 250 ex. en 120 ex. op 28/9 en 5/10 (VW Oostende) en 8/10 Antwerpen-Blokkersdijk 200 ex. (STM).

16530 Putter *Carduelis carduelis*

In geheel Vlaanderen regelmatig waargenomen. Vanaf begin oktober trek. Maxima: 3/10 Steendorp min. 150 ex. (VHF-VHW).

16620 Frater *Carduelis flavirostris*

Vroegste wintergasten: 19/10 Knokke-Zwin (BUG), 30/10 Doel 18 ex. (JSL), 31/10 Oostende 6 ex. (VW Oostende). Maxima in november: 9/11 Knokke-Zwin 200 ex. (BJN Brugge) en 20/11 Kallo 70 à 75 ex. (OED).

16630 Barmseis *Carduelis flammea*

2/9 Snellegem (POM), 2/10 Mechelen 5 ex. (VBW). 9/10 Munte (VLF), 14/10 Harelbeke (DKJ), 16/10 Mechelen 6 ex. (VBW), 19/10 Brecht (NIJ), 23/10 Antwerpen-Blokkersdijk 4 ex. naar ZW (STC) en Bredene 7 ex. naar NO (VW Oostende) en 24/10 Oud-Turnhout (GRB-PEJ-LAJ-SMM).

16660 Kruisbek *Loxia curvirostra*

13 waarnemingen ontvangen: vroegste data 4/9 Beersel 3 ex. (BEW-VFL), 6/9 Bonheiden (VBW), 9/9 De Panne 2 x 1 ex. (RGW). Maxima: 22/10 Testelt 25 ex. naar Z (WA Hageland-Zuiderkemp) en 24/10 Kasterlee 15 ex. (BOB-CUL-LAJ-SGL).

17100 Goudvink *Pyrrhula pyrrhula*

Vanaf eind oktober doortrek in zeer klein aantal. Maximum: 11 tot 25/10 Kasterlee max. 4 ex. (LAJ-SMM).

17170 Appelvink *Coccothraustes coccothraustes*

Slechts 3 waarnemingen van solitaire vogels ontvangen: 19/9 (VLF), 3/10 Steendorp (TMT) en 18/10 Kasterlee (LAJ-SMM).

18470 IJsgors *Calcarius lapponica*

26/9 Knokke-Zwin (BUG) en 28/11 Dudzele 1 ♀ (POM-LBL).

18500 Sneeuwgorse *Plectrophenax nivalis*

7 waarnemingen ontvangen, hoofdzakelijk langs de kust. Eerste vogel: 16/10 De Panne (OG De Panne). Binnenland: 26/10 Lier (JSL) en 14/11 Scholen (BEH-ZOJ), Beneden-Schelde: 28/10 Kallo (CSH). Hoogste aantal 23/10 Zeebrugge 8 ex. (DUP) en 23/11 Knokke-Zwin 31 ex. (ORG).

18660 Ortolaan *Emberiza hortulana*

4/9 Arendonk 7 ex. (DEL), v 14/9 Kasterlee 1 ♂ (DBW) en Antwerpen-Blokkersdijk telkens 1 ex. op 15 en 20/9 (CSH-JSL-STC).

18820 Grauwe Gors *Millaria calandra*

2/10 Mechelen 4 ex. (VBW), 10/10 Lier 2 ex. (JSL), 30/10 Lokeren (DUJ), 11 en 12/11 Uitbergen 4 en 1 ex. (DMD) en 28/11 Snaaskerke (VW Oostende).

Lijst der waarnemers

ANA A. Anselin; APD D. Appels; BAF F. Baeten; BAK K. Braeckman; BAY Y. Baptiste; BCM M. Becuwe; BDR R. Biddels; BEC C. Beel; BEH H. Berghmans; BEK K. Bernaerts; BEL L. Bekaert; BERR R. Beernaert; BEV V. Beeldens; BEW W. Beullens; BGH H. Bogle; BGT T. Bogaerts; BIR R. Billiau; BLE E. Blondia; BLF F. Bally; BLG G. Bulleel; BLM M. Bloeyaert; BLR R. Blommaerts; BNG G. Boelens; BNL L. Benoy; BOB B. Bosmans; BOE J. Borrey; BOL F. Bogaert; BOM M. Boone; BOP P. Boesman; BRFF F. Bresseleers; BRG G. Broddelz; BRK K. Borgs; BRMM M. Bourgeois; BRR R. Berben; BRW W. Braem; BSPP P. Buys; BUG G. Burggraef; BUJ J. Buysse; BVLL L. Berckvens; BYJ J. Belloy; CALL L. Caekbeke; CBCC C. Coekelbergh; CEG G. Ceuppens; CHJ J. Cheyms; CLG G. Clays; CLHH C. Cools; CLRR R. Claerbout; CLU R. Clinckspoor; COD D. Colin; COFF F. Coudron; COL L. Coenen; COM M. Couwels; COR R. Cools; CRJ J. Corne; CRL L. Creuvecoeur; CSH H. Cassiers; CSP P. Casier; CULL L. Cuylaert; CYS S. Slayes; DAD D. Danhieus; DAF F. Daeneynt; DAW W. Debaere; DBF De Beelde F.; DBL W. de Block; DBPP P. de Bruycker; DBR R. Debruyne; DCG G. Deckx; DCJ J. de Cock; DCK K. de Coninck; DCM M. de Clerck; DCL L. de Clercq; DED D. de Mey; DEF F. Delbeque; DEG G. Daems; DEJ J. Dewyspelaere; DEL L. Deckx; DFT T. Defoort; DGP P. de Groot; DLR R. D'Hertefeld; DHJ J. D'Hollander; DHP P. D'Haeseleer; DHU E. De Hauwere; DHWW W. de Schutter; DIE E. Dickens; DIG G. Driessens; DJW W. Durand; DKD D. de Rouck; DKJ J. de Kijver; DKL L. de Kinder; DKN A. Dekoning; DKPP P. de Kerf; DKW de Bock W.; DLF Declercq F.; DLJ de Laender; DMD D. de Mesel; DMF F. Demeijer; DMG G. de Meulemeester; DMI I. de Muynck; DMJ J. de Meyer; DMO K. de Mesel; DNF F. Daenen; DNL L. Denys; DOD D. Dobbelaere; DOK K. de Rouck; DOL L. Deconinck; DON J. de Vos; DPE E. de Pauw; DPG G. de Pourq; DPT T. de Pauw; DQM M. de Ridder; DRD D. Draulans; DRI I. Driesen; DRM M. de Raeye; DRW W. de Bruycker; DRY E. Dresselaers; DSK K. Devos; DSO R. Desmet; DSR R. Desmet; DST T. de Schuyter; DSW W. Desmet; DTG G. de Witte; DTP P. d'Hont; DUG G. de Putter; DUJ J. de Beule; DULL L. Durt; DUPP P. Dumortier; DWAA A. de Weert; DWL L. Dewulf; DXK K. Daelemans; DZF F. Debaene; DZK K. Desender; DZL L. Daniels; DZRR R. de Smet; ELJ J. Elsermans; EMM M. Emmers; ESG G. Elsermans; FCH H. Franck; FEY Y. Ferij; FML M. Facard; FOA A. Foubert; FRH H. Franck; GAJ J. Gaytant; GEA A. Geuens; GEF F. Geenen; GEJ J. Gevaerts; GEU P. Gerene; GEV V. Geers; GHA A. Gheerardijn; GNP P. Geunes; GOBB B. Goovaerts; GOCC C. Goossens; GRB B. Grimon; GSM M. Geens; GUM M. Geuens; GVJ J. Goovaerts; GYA A. Geypen; GYM M. Goyvaerts; HAP P. Hantson; HAW W. Hamelinck; HDJ J. Henderickx; HDR R. Hendriks; HEL L. Hermans; HFM M. Hofman; HFP P. Hofman; HLE E. Hellemans; HML L. Hermans; HNJ J. Henderickx; HOI I. Hoste; HOM M. Houart; HOP P. Houwen; HRR R. Hertens; HSJ J. Hannes; HUD D. Hubaut; JAG G. Jannis; JAH H. Janssen; JAI M. Jacobs; JAP P. JALON; JAS S. Janssens; JND D. Janssen; JNL L. Jansen; JNR R. Janssens; JNS S. Janssen; JOJ J. Jooris; JOW W. Jonckheere; JSL L. Janssen; JSR R. Janssens; KED D. Keynen; KEG G. Keunen; KIFF F. Keirse; KIJ J. Kiebooms; KJA A. Kaija; KNE P. Kneuts; KOL L. Kongs; LAG G. Lakiere; LAJ J. Lauwers; LAM M. Lagae; LBL L. Lybeer; LGJ J. Leclercq; LED D. Lens; LEG G. Leyman; LEH H. Lehaen; LEJ J. Leestmans; LEL L. Lens; LEM M. Leenaerts; LERR R. Leenaerts; LESS S. Lerner; LEW W. Leenaert; LIM M. Linden; LND D. Linsen; LSJ J. Loos; LYL L. Lyssens; LYM M. Loeys; MAF F. Maes; MAM M. Maes; MAW W. Machiels; MEAM M. Menier; MIM M. Michiels; MKJ J. Maekelberghe; MKM M. Maekelberghe; MOB B. Moons; MOJ J. Moonen; M. Mergaert; MRP P. Martens; MSF F. Mees; MSJ J. Mostmans; MTA A. Mertens; MTEE E. Matthe; MTI I. Matthe; MTK K. Matthe; MTL L. Matthe; MTM M. Matthe; MUD D. Mees; MXA A. Maes; NER R. Nelen; NIJ J. Niesz; NTJ J. Nuttin; NUH H. Nuytemans; NVPP P. Nevelsteen; OED D. Oellibrand; ONCC C. Onkelinx; ORG G. Orbie; OTJ J. Otte; OUH H. Outtier; PAS S. Pauwels; PAW W. Packet; PCRR R. Palinckx; PEFF F. Peeters; PEJ J. Pelckmans; PES S. Peten; PEY Y. Peeters; PLHH H. Pluymers; PLR R.

Pillen; POA A. Polfliet; POH H. Poorters; POJ J. Pollet; POM M. Pottier; POR R. Pottier; PRP P. Prinsen; PRR R. Prinsen; PRY Y. Princen; PTW W. Peeters; QTS S. Quanten; RAD D. Raes; RAPP P. Raes; RBI I. Robbe; REL L. Reynders; REM M. Reygaert; REP P. Renckens; RGW W. Roggeman; ROD D. Roels; ROI F. Robinet; ROR M. Rottiers; ROW W. Rotgens; RSR R. Rosemont; RTJ J. Rottiers; RTN N. Roothaert; RUP P. Rutten; RYB B. Reynkens; RYK K. Reynkens; SAG G. Sallaets; SAT T. Sanczuk; SCA A. Schamelhout; SCG G. Schuermans; SCM M. Schepers; SGL L. Segers; SHJ J. Schrey; SHL L. Schrey; SHW W. Schrey; SID D. Sijmens; SMF F. Smets; SMG G. Smet; SMJ J. Schamp; SMM M. Smets; SMS S. Smets; SNC C. Snijers; SNR R. Sangers; SPK K. Speelman; SPL L. Speelman; SPM M. Speleer; SSJ J. Sas; SSL L. Smets; SSP P. Sijmens; STB B. Strauss; STC C. Steeman; STE E. Storms; STK K. Sterckx; STM M. Stoop; SWE W. Sierens; SWK K. Sweertvaeger; SXJ J. Staelens; SYP P. Sys; TARR R. Tahon; THA A. Theuninck; THJ J. Thys; TKV V. Turkelboom; TMT T. Temmerman; TOE E. Torreken; UYA A. Uyttendaele; VAC C. Vanhoutte; VAD D. Vanackere; VAW W. Viaene; VBF F. van den Bossche; VBL G. van Bastelaere; VBM M. van Beirs; VBT W. van den Bussche; VBU P. van den Bulcke; VBW W. van den Bossche; VBX X. van Buel; VCM M. Vercammen; VCN N. Vervaeke; VCW W. van Caeneghem; VDW W. Vanduffel; VEA A. Velgie; VEB B. Vercruysse; VEC M. Verstraeten; VEJ J. Vervaeke; VEM M. Vermeylen; VEV V. Vervloet; VEW W. Verschuieren; VEX Vervoot; VFL L. van Hoof; VGE G. Vermeire; VGI A. van Ghysseghem; VGL L. van Gils; VGV V. van Gorp; VHA M. Van Hove; VHE G. van Heybeek; VHF F. van Hoeyweghen; VHI E. van Hove; VHS J. Verheyen; VIH H. Viane; VHU R. van den Hout; VHW W. van Hoeyweghen; VHJ J. van Hove; VIJ J. van Impe; VIM M. Vlietinck; VIT P. van Himste; VJA J. Verhoeve; VMN A. van Marsenille; VNB B. van Nimmen; VNM M. van Kerkhove; VLF F. Verbelen; VLK K. van Laeken; VMF F. van Meel; VMH G. van den Meirsch; VMN A. van Marsenille; VNB B. van Nimmen; VNM M. Vermeeren; VNO J. Vanderelst; VNS S. Vanhoof; VNW W. Verschuieren; VOA A. van de Pol; VOE E. Voorpoels; VOF F. van den Bos; VOJ J. Vanhout; VOL L. Van Oosterwijk; VPJ J. van de Put; VPL L. van Gompel; VPN N. van de Put; VPU L. van de Perre; VQA A. Vervoot; VQE E. Verstraeten; VQF F. Vreysen; VOJ J. van Goethem; VRD D. van Roosbroeck; VRE E. van Renterghem; VRF F. van Roey; VRJ J. Verleie; VSM M. van Steenkiste; VSP P. van Sanden; VSW W. van Spaendonck; VTS S. Vansteenkiste; VUA J. Verschuieren; VUG G. Vanhulle; VUL L. Vermeulen; VUM M. van Buckenhout; VUW W. Vercruysse; VVA J. van Vessel; VVB B. van Vlaanderen; VVG G. van Avermaet; VVP P. van de Vijver; VWI J. van Winkel; VXA A. van Hecke; VYF F. van Roy; VYJ J. Vanthuyne; VZF F. van Deuren; VZM M. Vanhoudt; VZR R. Vanderhoeft; WAT T. Warmoes; WEK K. Weymeis; WEM M. Wens; WIG G. Wieme; WILL L. Wijns; WIR R. Willocks; WLJ J. Weltens; WLM M. Willems; WNJ J. Wijnants; WRF F. Weyers; WTL L. Wouters; WUA A. Wuyts; WUS S. Wuyts; WYA A. Wuyts; XAF F. Vandorpe; XEE E. Verschuieren; XEJ J. van Hertum; XKJ J. van Kerckhoven; XLP P. Vlaeminck; XNP P. Vandebernie; XOJ J. Vanhoof; XOP P. Voet; XRE E. Verhegghem; XUJ J. van Heukelom; XVA A. van Verdegheem; ZOJ J. Volders; BJN Kortrijk; BJN Brugge; BJN Gent; BNVR Uitstap; OG De Panne; Natuurwerkgroep Groot Lille; VW Brugge; VW Mortsel; VW Linkeroever; VW Lier; VW Oostende; VW Beernem; WA Krekenland; WA Voorkempen; WA Mol; WA Meetjesland; WA Schelde-Leie; WA Hageland-Zuiderkempen; WA Mortsel; WA Merelbeke; WA Midden Limburg; WA Noord Limburg; WA De Stern; WA Mechelen; WA Aalter; WA Mandelstreek; WA 's Heerenbosch; WA Brugge; WA Netevallei; WA Kl. Brabant; WA Turnhout; WA Gent; WA Kortrijk; VZW Durme; WJ Turnhout; WJ Westkust; WJ Gent; WJ Midden Limburg; WJ 's Heerenbosch; WJ Zuid Limburg; WJ Voorkempen; ZW Nieuwpoort; Natuur & Vogelwerkgroep Pelt; WA Zwalm. P De Panne — project De Panne (KBIN, Ringstation De Blankaart en vele wisselende medewerkers). Het betreft een ringkamp dat in 1982 permanent bemand was van 28/7 tot 25/10.

C. Steeman, K. van Houtte, P. van Sanden, Ornithologische Centrale, Frank Baurstraat 49, 9000 Gent.

Tekening: F. Matthe

Boekbespreking

Nys J.V.R., 1982. *Ecologie theorie en praktijk*. 19de monografie in de reeks 'Leefmilieu Nu'. Antwerpen. 360 blz., 102 fig., 27 tab., 560 F (448 F voor abonnees op het Informatieblad 'Leefmilieu').

De ecologie is een nog vrij jonge wetenschap die de relaties tussen levende organismen en hun omgeving bestudeert.

Al te vaak echter wordt de term 'ecologie' gelijkgesteld met al wat er aan goeds aanwezig is in de natuur, zonder rekening te houden met urbane en industriële invloeden.

Om deze té nauwe gedachtengang weg te nemen maakt de auteur daarom een klaar onderscheid tussen fundamentele ecologie en toegepaste ecologie.

Dit boek richt zich dus in eerste instantie tot de lezer die niet alleen wil vertrouwd geraken met de theorie maar ook met de praktijk in de ecologie, waarbij de kennis wordt toegepast op onze huidige milieuproblematiek. In het eerste deel van het boek behandelt de auteur de theoretische grondslagen van de ecologie, d.i. de fundamentele ecologie. Hierbij wordt vertrokken van het niveau 'ecosysteem' om uiteindelijk via het niveau 'levensgemeenschap' af te dalen naar het populatieniveau. Ook besteedt de auteur heel wat aandacht aan de 2 belangrijkste ecologische factoren die zich op voornoemde 3 niveaus laten voelen nl. de ruimtelijke verdeling en de temporele aspecten.

In het hoofdstuk over ruimtelijke verdeling worden begrippen besproken zoals territorium, stratificatie, zonerings en ecotoon.

In het hoofdstuk temporele aspecten wordt veel aandacht besteed aan evolutie en successie.

Het tweede deel van het boek behandelt de praktische kant van de ecologie, d.i. de toegepaste ecologie. Hier komt tot uiting dat niet alleen de zuiver natuurlijke elementen in onze omgeving tot het terrein van de ecologie behoren, maar dat ook onze verstedelijkte en geïndustrialiseerde omgeving als ecosysteem moet aanzien worden. Andere belangrijke aspecten die hier worden behandeld zijn landverbetering en -herstel, ontwerp en inrichting van natuurreservaten, verontreiniging, ecologische monitoring en direct en indirect beheer van flora en fauna. Zelfs de jacht, een concept dat om betwistbare redenen vaak op de achtergrond wordt geplaatst, en de reïntroductie van soorten komen hier ter sprake.

Tot slot wijst de auteur erop dat de ecologie zeker niet als een zuiver individuele wetenschap mag beschouwd worden. Ze zit namelijk verweven in tal van andere wetenschapsdomeinen.

Het boek, dat zowel geschreven werd voor de leek als voor de deskundige, bevat tevens tal van illustraties en praktische voorbeelden waardoor het niet alleen zeer leerrijk maar ook zeer aangenaam is om te lezen.

D. Symens

King A.S., J.Mc. Lelland. *Anatomie der Vögel*. 231 pp. 340 F.

Uit het Engels vertaald en bewerkt door M. Brosi en Dr. K. Loeffler. Een leerboek voor studerende in landbouwwetenschappen. Voor practici, kwekers en vogelliefhebbers best te gebruiken dank zij de heldere behandeling. Het huishoof is het bijzonderste object van de stof. In de literatuurlijst mis ik Grassé en Kuekenhal.

Dr. F. Grootaers

Ginn H.B., D.S. Melville, 1983. *Moult in Birds*. Tring, British Trust for Ornithology. 112 pp., 410 F.

Dit werk verschijnt als nummer 19 in de bekende reeks „BTO-Guides”.

Het wil een beknopt overzicht geven van onze kennis betreffende de natuur en de verscheidenheid van de verenkleed van onze vogels en van het periodisch vernieuwen hiervan, bestemd voor alle geïnteresseerde ornithologen. Daarnaast wil het een basistekst zijn voor hen die zich meer in het bijzonder met de rui bezig houden. De tekortkomingen in onze huidige kennis worden aangegeven, evenals de aspecten die verdere studie vergen. Het gaat om een praktisch, overzichtelijk en handig werkje dat met veel nut kan gebruikt worden, zowel door ringers als door veldornithologen. Deze laatste worden immers steeds frequenter geconfronteerd met problemen bij het verschijnsel rui. Dat in de tekst herhaaldelijk verwezen wordt naar meerdere Vlaamse auteurs kan ons verheugen. Het verwijzen naar studies van twee redactieraadsleden van de *Wielewaal*, Prof. Dr. A. Dhondt en Dr. J. Paulussen, en zelfs naar bijdragen verschenen in ons maandblad, vergroot nog onze fierheid.

Dr. H. Meeus

Elkins N., 1983. *Weather and bird behaviour*. Calton, T & A.D. Poyser. 239 pp., £ 12.60.

Zoals de titel duidelijk aangeeft gaat het in dit boek over de invloed van het weer en meteorologische omstandigheden op het leven van de vogels. De auteur, weerkundige van beroep, behandelt, na een goede en verhelderende inleiding tot de meteorologie, in meerdere hoofdstukken wat bekend is over het verband tussen weersomstandigheden en vliegen, voedsel zoeken, broeden, roesten, migreren en afdwalen van vogels. Afzonderlijke hoofdstukken worden gewijd aan extreme weersomstandigheden en aan zeevogels. Dit zeer leerrijke werk, geschreven in een voor iedereen die Engels leest goed begrijpbare taal, kan met veel nut door heel wat „Wielewaler-birdwatchers” geraadpleegd worden.

Dr. H. Meeus

Janus H. *Het wad*. 80 pp. 170 F.

Uit het Duits voor Nederland bewerkt door P. Boer. Een gids voor natuurvrienden met schitterende kleurenfoto's van de wadbewoners, algen, planten, wormen, week- en schaaldieren, holtedieren en vogels. Eerste kennismaking met de wereld van het wad.

Dr. F. Grootaers

Brand K., H. Behnke. *Faehrten- und Spurenkunde*. 124 pp. 350 F.

Met talrijke tekeningen, foto's en tabellen. Elfde uitgave van deze gids over de sporen die het wild: hert, damhert, ree, ever, gems, moeflon, haas, konijn, eekhoorn, vos, wilde kat, otter, das, andere kleine roofdieren, egel, zeehond, wasbeer, wasbeerhond, bizamrat, achterlaat. Typografisch verzorgd. Voor natuurgidsen.

Dr. F. Grootaers

Nestkastjes voor iedereen - Jets Leefmilieu

Over nestkasten zijn al meerdere werkjes verschenen. Zopas gaf Jets Leefmilieu ook een brochure (36 blz.) uit over dit onderwerp, getiteld „Nestkastjes voor iedereen” (bedoeld wordt, om ze te maken, niet om in te wonen). Na enkele inleidende beschouwingen worden verschillende nestkasttypes beschreven (met aanduiding van maten enz.), nl. de standaard- en driehoekige nestkast en meer specifieke kastjes of bakken voor spechten, Steen- en Kerkuil, halfholenbroeders, Boomkruiper, Torenvalk en vleermuizen. Terloops wordt ook even een nestbak voor kleine zoogdieren besproken. Het laatste deel van de brochure bevat een aantal richtlijnen en praktische wenken betreffende werkwijze, -materiaal en -materieel, ophangen, controleren en reinigen van nestkastjes en tot slot ook hun educatief gebruik. Al met al een praktisch en goedkoop werkje, handig voor wie alles eens beknopt op een rijtje wil hebben. Prijs: 50 F, 40 F/3 ex., 35 F/af 10 ex.

Te bestellen door overschrijving op rekeningnr. 001-0754006-04 t.n.v. Jets Leefmilieu, Leopold I-straat, 329-1090 Brussel met vermelding „Bestelling nestkasten-brochure”.

G. Luyts

Parent G.H., 1982. Bibliographie de l'herpétofaune française. Bibliographie critique et indexée de la littérature en rapport avec l'herpétofaune française et comportant des informations chorologiques. Paris, Inventaires de faune et de flore, afl. 17 & 18, gebonden in één enkel volume, gestencild, 421 pp.

Na de verschijning van een bibliografie van de Belgische en Luxemburgse (Parent, *Nat. belg.*, 60 (9-10), 1979) en van de Nederlandse herpetofauna (Sparreboom, *Lacerta*, 1982) verheugt men zich nu ook in Frankrijk met het bezit van zo'n werk. Het bestaat uit twee delen. Het eerste omvat een 365 bladzijden lange alfabetische op de auteursnamen gerangschikte lijst van 3330 referenties. De auteur heeft bijna alle werken zelf doornomen, en een groot deel van de referenties zijn voorzien van een korte commentaar: chorologische gegevens, korte vermelding van het belang van een tekst, aanpassing van de soortnamen volgens de moderne nomenclatuur.

Overal waar dit ook maar enigszins nuttig leek te zijn is gezorgd voor verwijzingen: bij artikels met meerdere auteurs, bij dubbelzinnige schrijfwijzen, waar in een tweede werk verwezen werd naar in het gerefereerde op problemen, enz.

Zeer belangrijk zijn de blzn. 373 tot 390, in afl. 18. Men vindt er een klare en boeiende uiteenzetting van de gevolgde werkwijze, commentaar bij de selectiecriteria, bij de drie in fine opgenomen indexen, enz. Het betreft een systematische index, een geografische en een thematische. Bovendien wordt melding gemaakt van de op til zijnde verschijning van 2 supplementaire indexen, een bivalente, taxonomische en chorologische, op departementsniveau, en een biografische op de auteurs.

Nooit eerder was een dergelijke hoeveelheid bibliografische informatie over dit onderwerp samengebracht, en al wie af en toe opzoekingen doet in een bibliotheek zal zich een idee kunnen vormen van de enorme inzet en van de duizenden uren werk die het opzoeken en samenstellen van deze bibliografie zal hebben gekost. Wij vermelden dit hier met des te meer overtuiging daar er o.i. geen ondankbaarder wetenschappelijk werk bestaat dan het samenbrengen van informatie voor anderen. Voor anderen die er zelfs niet toe gehouden zijn bij hun teksten te vermelden waar ze hun referenties hebben gevonden.

J. Burny

Parent G.H., 1983. Protégéons nos Batraciens et Reptiles. Coll.: Animaux menacés en Wallonie. Région Wallonne & Duculot, 172 pp., illustrations, kaarten, 295 F.

Van 1978 tot 1981 werd door een ploeg wetenschapslui in opdracht van de Waalse Executieve een enquête gehouden naar de toestand en de redenen van de achteruitgang van een aantal bedreigde diergroepen in Wallonië. Dit resulteerde in een enkele decimeters hoge reeks gestencilde rapporten met beperkte oplage en leesbaarheid. Uit deze wetenschappelijke dossiers wordt nu, door een gelukkig samenwerkingsverband tussen de Waalse Executieve en de uitgeverij Duculot uit Gembloux, een reeks van vier boekwerken uitgegeven waarin de inhoud en de conclusies van de hogerge-noemde rapporten op bevattelijke en voor een breed publiek toegankelijke wijze wordt vrijgegeven. Eén ervan behandelt de Waalse herpetofauna.

Het is een goed boek geworden, zowel wat de vormgeving als wat de — zeer informatieve — tekst betreft. Na een voorwoord door de heer V. Féaux, in functie en actie de Waalse tegenhanger van onze vroegere minister Dr. M. Galle, volgt een inleiding waarin de status van de verschillende in Wallonië aanwezige reptielen en amfibieën kort geschetst wordt. Het eerste grote deel van het werk omvat een gedetailleerde analyse van de situatie van alle aanwezige taxa, 24 in totaal. Voor elke soort worden twee verspreidingskaarten gegeven, een op West-Europees niveau en een tweede voor Wallonië. Deze laatste is, net zoals in de *Atlas provisoire* (Parent, 1979) en bij Bergmans (*in Sparreboom*, 1981) opgesteld op basis van het I.F.B.L.-uurhokkensysteem. Hierop volgt een beschrijving van de door de soort bewoonde biotopen, een schets van de evolutie van de status van de soort, een opsomming van de factoren die bijdragen tot het bedreigen van het voortbestaan ervan, en worden aanbevelingen geformuleerd met het oog op het nemen van specifieke beschermingsmaatregelen. Per soort is eveneens een bibliografie opgenomen.

Geheel in de geest van deze vulgarisatie heeft men gelukkig voorzien in de opname van een klein glossarium. Het gebruikte I.F.B.L.-raster bedekt het gehele land, maar de verspreidingsgegevens zijn slechts voor Wallonië ingevuld. Dit bemoeilijkt wel wat de lektuur ervan langsheen de taalgrens. Het ware nuttig geweest voorin een kaart op te nemen waar deze op was ingetekend.

In het tweede grote deel worden op zeer gedetailleerde en geordende wijze de redenen voor de achteruitgang van de Waalse herpetofauna opgesomd. Het is een hard stuk, waarin de auteur niets of niemand gespaard heeft. Achter bijna alle geconstateerde regressies schuilt steeds direct of indirect een menselijke oorzaak. Het hoofdstuk stemt niet tot optimisme en behoort voor al wie met natuurbehoud begaan is tot het meest aanbevelenswaardig deel van het boek. Het beslaat ongeveer 35 bladzijden.

Het derde deel tenslotte gaat in op de remedies tegen de geconstateerde en te verwachten — rondt catastro-fale — vernieling van de populaties amfibieën en reptielen. Maatregelen worden voorgesteld op wettelijk en educatief vlak enerzijds, terwijl anderzijds veel nog goede terreinen een reservaatstatus en dito beheer dienen te krijgen.

Hoewel het werk over Wallonië gaat, zijn door de gehele tekst heen regelmatig gedetailleerde verwijzingen opgenomen naar situaties in Vlaanderen en Nederland. Ook waar dit niet expliciet gebeurt zijn er veel elders identieke of herkenbare situaties in te vinden.

De kleurillustraties, grotendeels het werk van de heer G. Matagne, zijn inhoudelijk goed gekozen en, op de katfoto na, ook goed afgedrukt. De herkomst van de gefotografeerde dieren had in een aantal gevallen kunnen worden vermeld, bv. bij de hagedisfoto's. De biotoopfoto's zijn van verhelderende commentaar voorzien.

We wenden dit werk de verspreiding toe die het verdient, en twijfelen er niet aan dat het een wezenlijke bijdrage zal leveren tot het doel waarvoor het geschreven werd.

J. Burny

Schut B. Praktisch bomenboek - de beste boom voor iedere plek. Ede, Zomer en Keuning, 1982. 370 F.

Vorig jaar verscheen een volledig herziene druk van het Praktisch Bomenboek van Bert Schut. Bedoeling van de auteur is een bruikbare handleiding te verschaffen die particulieren of openbare instanties helpt een verantwoorde keuze te maken van boomsoorten in functie van esthetische criteria of ecologische standplaatsfactoren.

In een eerste deel krijgen we, in alfabetische volgorde, een bondige bespreking van de meeste boomsoorten (ook de exoten) en hun variëteiten en cultivars, die we hier in bos, tuin, park en plantsoen kunnen aantreffen. Alhoewel de titel die niet laat veronderstellen zijn ook een aantal struiken opgenomen.

Per soort wordt telkens een aantal kenmerken gegeven i.v.m. uitzicht, eventueel geur, bruikbaarheid, relatie tot andere boom- of struiksoorten enz. alsmede praktische gegevens over standplaats, grondbewerking, snoei, plantafstand en -tijd.

Waar nodig wordt een en ander verduidelijkt met zwart-wit tekeningen van blad, bloeiwijze of vrucht. Spijgt dat soms de naamgeving wat door elkaar geraakt is (bv. bij de eiken). Het dispuut over het naamgebruik — den of pijn, lariks of lork (dit laatste woord komt in het hele boek niet voor, ook niet als verwijzing), waterwilg of boswilg — laten we hier maar rusten.

Het tweede gedeelte geeft een indeling van de besproken soorten aan de hand van bepaalde eigenschappen zoals groeiwijze, schorsvorm, bloeitijd, geur, giftigheid, periode van ontluiken, herfstkleuren enz.

In het derde deel volgen dan ten slotte nog een aantal indelingen, ditmaal in functie van een aantal ecologische criteria of van plantwijzen, met name bodemtype, schaduw, windafscherming, lawaaidemping, tolerantie t.o.v. luchtvervuiling, nut voor bijen en vogels, geschiktheid tot aanplanting als solitair, in laan- of haagvorm, op vroegere stortterreinen enz. In verband met de gevoeligheid t.o.v. luchtvervuilende factoren is het wel spijgtig dat deze indeling niet uitgesplitst werd in functie van de voornaamste luchtvervuilers (wat wel kan verschillen van plaats tot plaats). De tolerantie van bepaalde boomsoorten verandert nl. nogal naargelang de verontreinigende stoffen waarmee ze geconfronteerd worden. Ook de gevoeligheidsgraad t.o.v. strooizouten langs wegen werd hier buiten beschouwing gelaten.

Ondanks die enkele opmerkingen, kan het boek toch aanbevolen worden. De voornaamste verdienste van de

auteur is zeker dat hij gegevens, die men tot nog toe in allerlei boeken en vaktijdschriften over bosbouw, tuinarchitectuur enz. kon vinden, hier gebundeld heeft. Bij lezing houdt een echt natuurliefhebber wel in zijn achterhoofd dat voor aanplantingen, zeker in het buitengebied, in eerste instantie onze streekeigen wilde bomen en struiken dienen aangewend, om zo de floraversaling te beperken.

G. Luyts

Bio Buiten, Leerboek van de ecologie. Werkgroep Veldbiologie. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel. 190 F.

In het februari-nummer 1983 van ons tijdschrift verscheen een bespreking van drie werkjes die door de Nederlandsche Boekhandel in de reeks Bio Buiten werden uitgegeven. Deze drie publikaties worden aangevuld met een „Leerboek van de ecologie” (96 blz.).

Het eerste deel van dit leerboek — een vertaling en bewerking uit „Lindner Biologie” van Dr. Hermann Lindner — geeft een theoretische benadering van het vak ecologie met toelichting van een aantal begrippen zoals biotische en abiotische factoren en hun onderlinge relaties, ecosystemen, produktiviteit en energieflux, menselijke impact, natuur- en milieu-bescherming.

Het tweede gedeelte werd samengesteld door de Werkgroep Veldbiologie (die ook de auteurs zijn van de andere deeltjes) en bestaat uit een beschrijving van de 8 belangrijkste biotopen in onze gewesten m.n. het zoetwater (vijvers, sloten,...), heidegebieden (inclusief stuifzanden, vennen en hoogveen), bossen, graslanden, zeekusten (zand en rotsen), droog strand en duinen, slikken en schorren en tenslotte de stad als ecosysteem. Telkens worden een aantal kenmerken van deze biotopen behandeld zoals ontstaan, bepalende factoren, vegetatietypen, specifieke fauna- en flora-elementen enz.

De tekst wordt regelmatig toegelicht aan de hand van foto's, schema's, grafieken en dergelijke, al moet gezegd dat er bij bepaalde figuren (o.a. 30, 40 en 77) een foutieve naamgeving van de afgebeelde plantensoorten is gebeurd. Dat foutje kan bij een heruitgave rechtgezet worden. Zoals de andere 3 delen is dit werkje in de eerste plaats bedoeld voor het onderwijs, maar ook anderen, die op een bevattelijke manier kennis willen maken met de theoretische basisbegrippen van de ecologie en de voornaamste ecosystemen in ons land, is dit boekje ten zeerste aan te raden.

Vermelden we tenslotte nog dat in de reeks Veldwerkbladen 3 nieuwe deeltjes in voorbereiding zijn nl. „Zoutwaterbiotopen”, „Graslanden” en „Stadsecologie”.

G. Luyts

Foto: L. Kusters

AANWIJZINGEN VOOR DE AUTEURS

Het maandblad *Wielewaal* publiceert in principe alle artikels waarvan de inhoud strookt met de doelstelling van de Vereniging De Wielewaal: de kennis en de bescherming van de natuur en in het bijzonder van de in het wild voorkomende vogels. De redactie behoudt zich nochtans het recht voor te beslissen welke artikels of bijdragen worden geplaatst.

Kopij moet in drievoud in machineschrift worden ingeleverd bij de hoofdredacteur. Uiterlijk twee maanden na het insturen van de kopij ontvangt de auteur bericht of zijn artikel al dan niet zal worden opgenomen. Eventueel kan de auteur gevraagd worden wenselijke veranderingen aan te brengen.

De auteurs zijn persoonlijk verantwoordelijk voor de inhoud van hun artikels.

Elk artikel wordt gevolgd door het volledig adres van de auteur(s).

De redactie dringt er op aan om artikels en belangrijke bijdragen te doen volgen door een samenvatting in de Nederlandse, Franse, Duitse en Engelse taal. Op verzoek van de auteur zal de „résumé”, „Zusammenfassung” en „summary” door de redactie worden opgesteld.

In het maandblad wordt de voorkeurspelling toegepast. Nederlandse vogelnamen beginnen steeds met een hoofdletter (bv. Witte Kwikstaart). Groepsnamen (bv. steltlopers) beginnen niet met een hoofdletter. Dezelfde schrijfwijze geldt voor namen van planten, insecten, enz... De eerste vermelding in een tekst van een soort wordt steeds gevolgd door de Latijnse geslachts- en soortnaam, onderstreept.

In datumvermeldingen dienen de namen van de maanden bij voorkeur voluit geschreven. Het gebruik van afkortingen dient vermeden te worden.

Referenties in de tekst worden aldus vermeld: (Segers, 1948); bij meerdere referenties: (Segers, 1948; Grootaers, 1958); en verwijzen naar een alfabetisch gerangschikte bibliografie. Deze bibliografie wordt als volgt opgesteld:

- voor een artikel: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. Volledige titel. *Naam van het tijdschrift*, jaargang: eerste pagina van het artikel - laatste pagina.
bv. Grootaers F., 1958. Glanskop (*Parus palustris*) en Matkop (*Parus atricapillus*). *Wielewaal* 24: 1 - 16.
- voor een boek: Auteursnaam, initialen van de voornamen, jaar. *Volledige titel*. Stad van uitgifte, naam van de uitgever.
bv. Segers F., 1948. *Broedvogels in de Kempen*. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel.

Als er meerdere auteurs zijn: Lippens L., H. Wille, 1972. *Atlas van de vogels in België en West-Europa*. Tielt, Lannoo.

In de bibliografie worden slechts die titels vermeld waarnaar in de tekst wordt verwezen. Alle literatuurgegevens moeten bij hun oorspronkelijke bron gecontroleerd worden.

Ter illustratie van bijdragen kunnen in aanmerking komen: zwart-wit- en kleurenfoto's, diapositieven, zwart-wit-tekeningen. Grafieken, tabellen en kaarten dienen met zwarte inkt op wit papier getekend.

Aan de auteur van een artikel (of aan één van hen indien er meerdere zijn) zullen 5 exemplaren van het maandblad worden verzonden. Meer exemplaren (tot maximum 30) kunnen bekomen worden, indien de hoofdredacteur hierom verzocht wordt bij het inzenden van het artikel.

De hoofdredacteur zal graag eventuele bijkomende inlichtingen of adviezen verstrekken aan mogelijke auteurs.

Wij ontvangen wisselnummers van *Ardea*, *Limosa*, *Vogeljaar*, *Vogels*, *Aves*, *Gerfaut-Giervalk*, *Mens en Vogel*, *l'Homme et l'Oiseau*, *Falke*, *Regulus*, *Ornithologische Mitteilungen*, *Vogelwarte*, *Ornithologische Beobachter*, *Milu*, *Egretta*, *Héron*, *Ciconia*, *Tijdingen van de Vrienden van Heverlee-bos en Meerdaalwoud*, *Natuurreservaten*, *Wetenschappelijke Mededelingen KNNV*, *Parcs Nationaux*, *Hautes Fagnes*, *Natuurhistorisch Maandblad*, *Natura*, *Natuurbehoud*, *Mededelingenblad Koninklijke Vereniging voor Natuur- en Stedschoon*.

WIELEWAAL

JAARGANG 49 - NOVEMBER 1983

W.D. DENNEMAN. Niet-biologische motieven die een rol spelen bij de beoordeling van de kraaiachtigenproblematiek.	373
R. SEGERS. Het Sleutelbosje te Puurs.	379
K. DE WAELE. Gezocht en gevonden: Kompassla <i>Lactuca serriola</i>	384
A. DE JONGHE. Een groeiplaats van de Breedbladige Orchis <i>Dactylorhiza majalis</i> in het Mechelse.	386
K. VERHEYEN. Dodelijk giftige paddestoelen in onze omgeving???	391
Ornithologische korte mededelingen.	393
Opmerkelijke ornithologische meldingen	395
Ornithologische seizoenoverzichten in Vlaanderen, september - oktober - november 1982.	397
Boekbesprekingen	410

Titelblad: Avond aan zee — Foto: L. Matthé